

Т У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 43 (415) 30.10 – 5.11.2015 р.

Даніел
Павлютс
про латвійські
рецепти
реформ

Що знає сучасна наука про
посттравматичний синдром

Як вибори в Польщі вплинуть
на політику вдома й за кордоном

Якою є доля
заповідників на Донбасі

ВИБОРИ НА ТРЬОХ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

Подарунок* для передплатників журналу «УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»

6 або 12 місяців

Денис Казанський
«Чорна лихоманка»
Ця книжка про те, як насправді жив Донбас останні 20 років. Порпання в териконах, копанки, схеми збуту вугілля, протекція в органах влади, смерті звичайних робітників та надприбутки обраних осіб із верхівки

Віктор Брехуенко
«Дивна то і несказанна мужність...»
Козаки у Хотинській війні 1621 року
Автор висвітлює причини війни між Річчю Посполитою та Османською імперією, вплив козацьких морських походів на мілітарні й політичні плани Туреччини, участь Війська Запорозького на чолі з гетьманом Петром Сагайдачним у бойових діях під Хотиним, перебіг війни на морі

Олександр Пагіря
«Карпатська Січ»: військово-формування Карпатської України
Книжка присвячена одній із малодосліджених сторінок історії України напередодні Другої світової війни – військово-формуванню Карпатської України, «Карпатській Січі»

Ярослав Тинченко
«Війська Ясновельможного Пана Гетьмана. Армія Української Держави, травень – грудень 1918 року»
Сучасні дослідники по-різному оцінюють період правління в Україні гетьмана Павла Скоропадського. Одні перелічують чимало здобутків останнього гетьманату, інші засуджують очільника держави за проросійські ухили й марнування часу

Детальну інформацію можна дістати за тел. **044-351-13-00** або **067-407-10-96** (callback), peredplata@tyzhden.ua

*Під отриманням подарунка маємо на увазі можливість придбати книжку на вибір за **1,00 грн.** грошового еквіваленту подарунків не виплачуємо й не компенсуємо
Пропозиція чинна від 1.10.2015 р. до 31.12.2015 р. Акція не діє в разі передплати у відділеннях **Укрпошти** або на сайті **portmone.com**, обмін бонусів через МТС

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами. Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 271 грн
- на 12 міс. – 541 грн

Телефон редакції:
044-351-13-00

ОБЕРІТЬ ЗРУЧНИЙ ДЛЯ ВАС СПОСІБ ПЕРЕДПЛАТИ:

повідомлення	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	код отримувача
	назва установи банку	300023	
		МФО банку	
	ПАТ «Укрсоцбанк»		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал «Український тиждень»		
	період:		
касир			сума, грн
	платник (підпис)		

НА ЧАСІ

- 4 Хай живе стабільність!
Вибори як повернення
в минуле
- 7 Ганне Северінсен
про роль місцевих виборів
у трансформаціях держав
- 8 Даніелс Павлютс:
«Ми вважали, що криза —
величезний шанс очистити
управлінську систему»
Латвійський экс-міністр
про післяшокове
оздоровлення економіки
- 10 Політика нової доби
Чого очікувати від перемоги
польських консерваторів
- 12 Павло Петренко:
«Суддівське лобі надто сильне,
навіть у парламенті»
Міністр юстиції про люстрацію,
реформи та майбутнє Компартії

ТЕМА НОМЕРА

- 16 Європейський суперклей
Юрій Макарів
про суспільну солідарність
- 18 Реванш відцентровості?
Чи можуть місцеві вибори
посилити сепаратизм
- 20 Олігархи знову поділили Україну
Про політичні ставки
регіональних еліт
- 22 За право своє
Які шанси в активістів зберегти
вплив на місцеву владу
- 24 Без принципів змін
Чому не стався політичний
рестарт на звільненому Донбасі

СУСПІЛЬСТВО

- 26 Украдене метро
Як проектувальники
метрополітену
стали жертвами шахраїв

28 Суть страху

Як останні наукові відкриття
допоможуть лікувати
посттравматичний синдром

СВІТ

32 Едвард Лукас про помилки
й перемоги Путіна

33 Google-книжки у суді

Як американське правосуддя
трактує відскановану бібліотеку
інтернет-гіганта

34 Новий підхід до бізнесу

Як під впливом стартапів
змінюється американський
капіталізм

СПАДОК

38 Мандрівник, мисливець і філософ

Майк Йогансен як діяч
«батькової епохи»

КУЛЬТУРА

42 «Для нас і раніше
життя було війною...»

Як виживають заповідники
в зоні АТО

46 Катрін Дюссар:

«Україні бракує не грамотних
продюсерів, а достатніх фінансових
фондів, щоб знімати нове кіно»

Голова журі фестивалю «Молодість»
про європейський кінематограф,
копродукцію та роботу в нашій країні

щоденники окупації

48 Вибухонебезпечний піар

Про боротьбу з електрооперами
та реальні репресії в Криму

49 Число звіра

Що можна знайти
в донецьких аптеках

P. S.

50 Ярослав Пешек

про симетричну відповідь на
російські територіальні зазіхання

Тиждень

№ 43 (415) 30.10 – 5.11.2015

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,
Юрій Макарів, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі

тел.: 067-407-10-96

e-mail: peredplata@tyzhden.ua

Відділ реклами

тел.: 067-407-10-89

e-mail: reklama@tyzhden.ua

Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР
від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2

Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua

тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 15-2647

Наклад 32 000

Номер підписано до друку 28.10.2015 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на ліцензування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються.
Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе.
Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

НА ЧАСІ

Хай живе стабільність!

Роман Малко

Теоретично, тільки-но будуть оприлюднені остаточні результати виборів, країна нарешті зможе зажити по-новому. Як не крути, а без цілковитого переформатування влади повноцінно запустити процес неможливо, і про це не втомлювалися нагадувати президент та інші зацікавлені персони, раз по раз киваючи в бік поплічників старого режиму, що всіма способами намагалися загальмувати переможну реформаторську ходу. До яких тільки підлих інсинуацій та сценаріїв не вдавалися ці упирі, але від сьогодні в них жодних шансів. Теоретично. **»**

ФОТО: УКРАЇНСЬКЕ ФОТО

А ось практично щось пішло не так. І Петро Олексійович, котрий за логікою мав би вдоволено потирати руки, як йому хвацько вдалося всіх і вся переграти, нині все-таки відчувається дещо збентеженим. Його комерсантський фарт явно дав збій, і обіцянки соратників улаштувати пошук відьом у власних лавах доволі прозоро на це натякають. Чи шкодує нині глава держави, що так необдуманно відважився запустити цю небезпечну гру під назвою «місцеві вибори» і благословив перетворення її на клоунату, можна лишень здогадуватися. Він справжній гравець, котрий ніколи не викаже своїх емоцій. Але їх і не потрібно, бо й так зрозуміло, що результат за фактом доволі далекий від очікуваного та розпланованого у високих кабінетах на Банковій і чийсь голови обов'язково полетять. Електорат наразі виявився спритнішим за високооплачуваних політтехнологів. Якби не віддані до гробової дошки своєму громадському обов'язку пенсіонери та романтики, вся затія взагалі могла б накритися мідним тазом, а так є хоч щось.

НА ЖАЛЬ, СЬОГОДНІ НА ПОРЯДКУ ДЕННОМУ ГОРЕЗВІСНА СТАБІЛЬНІСТЬ — ПОВЕРНЕННЯ НА КРУГИ СВОЯ ПРОФЕСІОНАЛІВ, ГОСПОДАРНИКІВ, А НЕ ТЕ, НА ЩО СПОДІВАЛАСЯ КРАЇНА

Це «щось», утім, подарувало чимало неочікуваних сюрпризів, роз'ятривши старі гнояки, які хоч і нервували, та вважалися такими, що не потребують лікування. Наприклад, фанатична підтримка Геннадія Кернеса, ворога номер один нинішнього очільника МВС у Харкові, блискучі результати Опоблоку та його клону «Відродження» на Сході й Півдні, непогані рейтинги там «Самопоміч», що перебрала на себе патріотичного виборця, на якого, очевидно, розраховували в БПП, та воскресіння «Свободи», котру мало не «знищили», — все це навряд чи можна вважати результатом, від якого печерські можновладці були б у захваті.

Звичайно, ці новоявлені обставини не варто класифікувати як реванш «колишніх» чи поразку «нинішніх». Влада на місцях сяк-так змінилася, і це вже добре. Очікуваного для Петра Олексійовича тріумфу БПП разом із численними сателітами не сталося, але твердити про загалом не найгірші результати серед усіх політпроектів вони мають повне право. Важко знайти в Україні раду, де не отримає мандата бодай один кандидат від БПП. Інша річ — яку історію хвороби мають ці люди. Неперебірливість, із котрою провладна політсила делегувала своє чесне ім'я всіляким пройдисвітам із минулого, вже нарабила чимало галасу, а зірвані в останній момент вибори в Маріуполі та Красноармійську лише підтвердили здогадки, що вірити заклинанням про очищення й оновлення — собі ж на шкоду. «Договорняк», про який так довго й безрезультатно кричали притомні громадяни, проявився в усій красі — і не відмиєшся. Хоча це, можливо, і на краще. Принаймні сякі-такі крапки над «і» розставлено, а тому блефувати й грати невідходящі ролі більше немає сенсу. На щастя, передумови для того, щоб хоч якийсь час почуватися в безпеці, вже

частково існують: силовий блок зміцнено, ключові посади зайняті надійними людьми, а найбільш деструктивний елемент показово попереджено: рипатися зась!

Насправді Петро Олексійович серйозно втомився від усієї цієї революційної вакханалії. Він людина грошей, а гроші люблять тишу. Якби президент хоч трохи вірив у можливість змінити країну, то вже змінив би, адже мав для цього чимало «зеленого світла». Але йшлося не про те — про стабілізацію. Тепер уже зрозумілішими стають не завжди адекватна позиція та поведінка стосовно цілком, здавалося би, очевидних речей, які переживала країна. Чому не оголосили воєнного стану після вторгнення агресора, чому так марудно йшло розслідування вбивств на Майдані, чому ніхто з тих, хто мав би давно загудіти, так і не присів бодай на лавку в Печерському суді.

Так, невдоволення владою посилюється, це видно з низької явки на виборах і популярності тих, на кому вже поставили хрест. Повернення в політичну орбіту «Свободи», стабільне зростання рейтингів «Правого сектору» або навіть цілком безпечних для нинішніх керманців «Самопоміч» й «Батьківщини» на тлі повільного падіння показників БПП і стрімкого обвалу прем'єрського НФ, безумовно, підштовхуватимуть печерських гравців до пошуку надійніших союзників, не заражених революційним деструктивом. Вони, зрештою, вже знайшлися, і остаточне братання є лише питанням часу. Тож не дивуймося маніакальному прагненню якнайшвидше провести повторні вибори в тих-таки Маріуполі та Красноармійську, де, згідно з опитуваннями, абсолютну підтримку можуть дістати колишні регіонали, адже це, не виключено, лишень один із елементів угоди, яку просто необхідно виконати, щоб далі жилося спокійно й затишно.

На жаль, сьогодні на порядку денному горезвісна стабільність — повернення на круги своя професіоналів, господарників, а не те, на що сподівалася країна. І не передбачає вона жодних зайвих рухів, здатних бодай гіпотетично зрушити з місця дбайливо вибудовану систему. І хай не бентежать заяви про сотні люстрованих та перлюстрованих прокурорів і суддів, про неймовірні успіхи в реформуванні держструктур та боротьбу з корупцією, про сміливі реформаторські ініціативи й тотальне перерформатування в тих чи тих сферах. Усе це радше тимчасовий блеф, потрібний, аби розвести на бабки добродушних спонсорів, упевнених, що Україна таки спроможна стати останнім бастіоном на шляху кремлівської орди, а ще хоче й може змінитися, влитися у родину європейських народів і засяяти еталоном демократії та храмом торжества закону.

Нинішні вибори вже стали лакмусом, показовим і вельми промовистим. За кілька тижнів буде другий тур, а для декого й другий шанс підтвердити чи спростувати найгірші побоювання та прогнози. Як складуть цей екзамен влада й суспільство, чи матиме країна нагоду перейти від слів до діла і справді запустити життєво необхідний маховик змін, чи, може, знову надовго запечатає в труну стабільності свої мрії, скоро дізнаємося. А поки що всі зайняті підрахунком голосів, і тому, як мовиться, «помагай Боже!». ■

Місцеві реформи?

Ганне Северінсен

Після Євромайдану всі сподівалися, що наступні президентські, парламентські й місцеві вибори перетворять країну з олігархічної на демократичну. Відомо, що «на все потрібен час». Однак треба відштовхуватися від того, що росте на своїй землі, а не сподіватися на «імпортне насіння». Рада Європи, Венеціанська комісія, ЄС та ОБСЄ/БДПЛ (Бюро демократичних інститутів і прав людини. — Ред.) можуть давати поради, відправляти експертів, заохочувати й вести моніторинг. Але, зрештою, реалізація всього цього має ґрунтуватися на власних «спробах і помилках» суспільства — так воно розумітиме правила та пріоритети. Законодавство не може бути грою у формальності, воно має складатися із правил, «вирощених» на своїх теренах, за якими суспільство грає, бо розуміє, для чого вони потрібні. У цьому плані важливий місцевий вимір, бо він відчиняє двері для нових кадрів, яким довіряють на місцях. Такі люди ростуть у своєму соціумі й можуть дійти до парламенту.

У багатьох країнах політик починає кар'єру з місцевої волонтерської роботи та спільної діяльності, спрямованої на вирішення місцевих проблем. Місцева політика полягає у визначенні пріоритетів і прийнятті відповідальних рішень щодо важливих для спільноти проблем, а також у грошовому забезпеченні поліпшень, яких вимагає громада. Донині в питаннях фінансування та відповідальності в Україні не було прозорості, а контрольні повноваження давали високопосадовцям змогу бути «розумнішими» за рахунок тих, хто не при владі. Саме тому сьогодні важливо визначити нові правила гри в місцевому вимірі.

Закон вимагає подати прозорої декларації про доходи й витрати від кожного кандидата під час реєстрації для участі в перегонях. Це важливо, адже таким чином виборці розуміють, які сили за ним стоять. Але де виконання цієї вимоги та покарання за її порушення? Якщо поглянути, у скільки обходяться білборди, реклама й мітинги, стає очевидно: ці суми не вписуються в жодні подані декларації про доходи. Чому б не створити простенького сайта, де все це можна було б побачити?

Працюючи спостерігачем на виборах і маючи завдання перевірити, як функціонує новий закон про місцеві перегони, я була вражена тим, як у день голосування працівники дільниць (особливо завзяті й компетентні жінки) самовіддано намагалися впоратися зі складною системою. А у ній стільки рівнів, що непросто зрозуміти, як оримується результат.

По-перше, якщо вибори місцеві, то чому в них беруть участь тільки партійні кандидати? Скажімо, між Закарпаттям та Одесою величезна різниця, і нові політики мають усі шанси завоювати там більшу довіру, ніж «солдати партії».

На одному з рівнів діє мажоритарний принцип: якщо в певному регіоні сім кандидатів здобули від 7% до 17% голосів, то переможе той, який виграв 17%. Тут більш репрезентативною була б пропорційна модель. Але механізм, котрий законодавці представили як систему відкритих списків,

НАЙКРАЩА ВІДСІЧ АГРЕСОРОВІ НА МАЙБУТНЄ — ВИВІЛЬНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНЦІВ І ДЕМОНСТРАЦІЯ СВІТОВІ ЇХНЬОГО УСПІХУ

викривляє закладений у неї принцип. Суть її ось у чому: виборці віддають голос за конкретного кандидата від політсили й таким чином впливають на те, хто з партійного списку потрапить до органу самоврядування. За нинішньою системою в Україні партійний центр сам визначає перший номер для всіх списків, а решта можуть бути обрані тільки тому, наприклад, що балотувалися в окрузі проти слабких кандидатів. Окрім того, досі дуже просто внести грошову заставу за висуваних-клонів, щоб збити з пантелику електорат. Закон про місцеві вибори дивний сам собою і має дивну історію підготовки. Після гучних дискусій та консультацій раптом вималювалась абсолютна нова система, якої раніше ніде не використовували (за винятком, кажуть, одного разу — в Санкт-Петербурзі). У липні цей документ несподівано ухвалили.

Хочеться сподіватися, що в майбутньому рішення про виборчі реформи в Україні не прийматимуться за таких дивних обставин і не породжуватимуть підозри, що нинішні партії просто не хочуть допускати новачків! Адже суть електорального законодавства — обирати політиків, які представлятимуть інтереси громадян. І, якщо політики втрачають довіру, їх не переоберуть.

Україна сьогодні потерпає від російської агресії, і потрібно допомогти їй захиститися. Але вона сама зарадить собі в довгостроковій перспективі, якщо стане демократичною успішною державою, що дотримується європейських цінностей. Найкраща відсіч агресорові на майбутнє — вивільнення підприємницького потенціалу українців і демонстрація світові того, що в них є талант і ресурси, необхідні для процвітання у вільному середовищі з реформованою системою правосуддя та верховенством права. ■

Ганне Северінсен — міжнародний спостерігач на виборах в Україні, колишній співдоповідач Моніторингового комітету ПАРЄ щодо України. Президент Європейської медіа-платформи, член Данської Гельсінської спілки з прав людини.

Даніелс Павлютс:

«Ми вважали, що криза — величезний шанс очистити управлінську систему від зайвого жиру та дурості»

Спілкувався
Любомир Шавалюк

Колишній міністр економіки Латвії Даніелс Павлютс відвідав Україну для участі у Київському міжнародному економічному форумі, де зустрівся з журналістом *Тижня*, щоб поділитися досвідом виходу його країни з кризи.

У 2008–2010 роках Латвія пережила глибоку кризу. Але економіка вийшла з неї та зростала по 5% на рік, зокрема під час вашого перебування на посаді міністра економіки. Які фактори сприяли виходу з рецесії?

—Передусім треба сказати про причини латвійської кризи. З одного боку, у 2008–2009-му багато країн пережили спад. Але Латвія була однією з тих, які найбільше потерпали від глобальної фінансової кризи. Ми маємо маленьку й дуже відкриту економіку, тому багато втратили через зупинку міжнародних фінансових потоків, від яких суттєво залежимо.

З іншого боку, були вагомі й внутрішні фактори. Перед початком глобальної рецесії наша економіка перебувала у фазі класичного «перегріву», спричиненого неякісним управлінням. Надлишок дешевих грошей у світі негативно вплинув і на нас. Після вступу до Євросоюзу ризики країни, на думку іноземних інвесторів, скоротилися, вартість грошей знизилася. При цьому країна стала доступнішою для іноземного капіталу, трансформувала законодавство під європейські стандарти тощо. У Латвію потекли гроші. Але їх лише зрідка вкладали у виробництво, а переважно — в ритейл, будівництво, житлове нерухомість, тобто інвестиції надходили не до експортної спроможності, а для місцевого споживання. Економіка росла немов на стероїдах, та це зростання було нездоровим. Проблеми виникли через рекордне збільшення боргу,

але, на відміну від інших країн, зокрема Греції, не державного, а приватного сектору. Ідеється про домогосподарства й бізнес, адже останній, заробивши гроші, часто не реінвестував їх у підвищення продуктивності, а спекулював на ринку нерухомості, бо там прибуток був тоді легким, швидким і значно вищим.

Усе це дуже погано скінчилося. За два роки рецесії країна втратила приблизно третину обсягу виробництва. Але десь наприкінці 2010 року почалося тривале, неперервне й досить швидке економічне зростання. Упродовж двох років обсяги експорту та промислового виробництва зростали на 20–30% щорічно. Тобто падіння економіки виявилось глибшим, ніж було потрібно, щоби зняти перегрів. Але її відновлення вважало не менше. Які для цього були передумови?

По-перше, поліпшилася глобальна кон'юнктура. На той час світ завмер через наслідки глобальної кризи. А глобальна фінансова система й досі повністю не оговталася. Проте реальний сектор у розвинених країнах зазнав не таких великих втрат і почувався досить добре. Стрімко росли й великі економіки, що розвивалися. У Європі зросло виробництво й споживання, не було суттєвої рецесії, принаймні повсюдної. Тому латвійські підприємства переорієнтували виробництво на експорт, кинулися завойовувати ринки, і їм це вдавалося. Основою економічного відновлення в Латвії стала базова індустрія — деревообробка. Завдяки їй країна отримала валютні надходження.

По-друге, наші підприємці досить швидко пристосувалися до нових глобальних умов. Латиші, як і всі, не люблять змін, але, переживши епоху трансформації, виробили здатність швидко адаптуватися. У цьому контексті пострадянський менталітет має свої по-

зитивні сторони. Підприємці просто перелаштувалися на експорт. Я особисто помітив, що багато з тих, хто до кризи займався спекуляціями, відразу почали шукати що можна виробляти й куди можна вивозити на продаж.

По-третє, відбулися помітні зміни в політиці. Народ покарав політиків, які довели країну до кризи, і водночас тричі перевибрав тих, хто скорочував бюджет, проводив реформи тощо. Люди, які прийшли до влади на початку 2009 року, фактично управляли країною до 2014-го й провели її через весь період бурхливого зростання економіки. Я брав участь у цьому процесі на другій стадії.

На першому етапі, у розпал кризи, я був по інший бік барикад, працював стратегом, лобістом і членом правління Латвійської торгово-промислової палати. Тобто виступав на стороні підприємців, які хотіли більше стимулів, хоча на це, логічно, не було грошей. Також ми наполягали на тому, щоб в умовах жорсткої фіскальної політики бюджетні видатки скорочувалися розумно, а не механічно: всі порівну. Ми вважали, що криза — величезний шанс очистити управлінську систему від зайвого жиру та дурості. Частково ми його використали. Тривав дуже активний і конструктивний діалог між різними сторонами. Зазвичай за столом по один бік сидів наш уряд, по інший — організований бізнес і соціальні структури, а по третій — умовна «трійка» (МВФ, Єврокомісія, Світовий банк). І мені було дуже цікаво, ставши у 2011 році міністром, перейти на інший бік стола. На той час ми закінчили програму співпраці з МВФ. Це був один із рідкісних, знакових випадків, коли співпраця з Фондом була успішною, адже це в міжнародній практиці стається нечасто.

Якими заходами економічної політики латвійський уряд стимулював економічне відновлення?

— Державна політика проводилася у трьох площинах. Перша — модернізація економіки та підвищення її конкурентоспроможності. Упродовж 2010–2014 років Латвія зробила один із найбільших стрибків у рейтингу «Легкості ведення бізнесу» та за Індексом глобальної конкурентоспроможності. Це вдалося насамперед завдяки поліпшенню регуляторного середовища для бізнесу, зменшенню кількості ліцензій і регуляторних агентств, скороченню всього зайвого, підвищенню якості та швидкості надання державних послуг для підприємців.

Друга — реструктуризація економіки. Реалізовувалися великі програми з переобладнання промисловості, зокрема деревообробної, металообробної, харчопрому. На це залучалися дуже дешеві або безкоштовні гранти від фінансової допомоги ЄС, з так званих структурних фондів. Фінансовий період ЄС тривав упродовж 2007–2013 років, але кошти почали надхо-

дити лише у 2009 і 2010-му, але кошти почали надходити у найважливіший момент. Ідеться про сотні мільйонів євро. У країні не було грошей узагалі, але з бюджету будь-що намагалися виділяти ту частину співфінансування проектів, яка відкривала доступ до європейських субсидій. Ці кошти стали також основою фінансового забезпечення соціальних виплат, які колосально збільшилися у зв'язку зі зростанням безробіття, а також через інші фактори. Країна впровадила програми соціальних робіт, відомі ще з часів Великої депресії 1930-х років у США: людям виплачували певні суми грошей за те, щоби вони, наприклад, прибирали парки.

Третя — величезна робота над макроекономічною стабільністю. У цьому полягала суть співпраці з МВФ. Було стабілізовано державні фінанси, банківську систему. У нас збанкрутував один дуже великий банк, тому потрібно було долати негативні наслідки для банківської системи і держбюджету загалом.

Які заходи з підтримки експорту вживав латвійський уряд?

— Звичайно, будь-який розумний уряд просуває експорт, допомагає товаровиробникам тощо. Але ми не можемо працювати замість експорт-менеджера, якщо в підприємства його немає. Ми можемо допомогти у навчанні такого фахівця, але його спершу треба прийняти на роботу. Це перше. Друге: уряд не може виробляти продукцію замість бізнесу. Він здатен допомогти модернізувати обладнання, надати ресурси (і ми це робили), організувати перенавчання працівників, управлінців. Але бізнесом мають займатися підприємства. Що стосується інструментів підтримки бізнесу, то ми мали їх цілий перелік. У ньому були фінансові інструменти, передусім гранти на модернізацію обладнання. Для того щоб підштовхувати підприємства розвивати виробництво хайтек-товарів та послуг, ми використовували пряме фінансування або стимулювання через податкові пільги витрат на дослідження й розробки (R&D). Третій інструмент — розвиток людського капіталу, тобто запровадження програм для управлінців. Четвертий — доступ до грошей. Загалом фінансовий сектор у нас працює якісно, але не в усіх галузях. Наприклад, раніше не було експортно-імпортного банку: він був непотрібен, бо коштів вистачало на все. Але після кризи створення такого банку стало дуже актуальним. Водночас ми стимулювали великі капіталовкладення при започаткуванні екосистеми стартапів, тобто економіки завтрашнього дня. Створювалися галузь венчурного капіталу, фінансувалися бізнес-інкубатори, технологічні парки. Я особисто займався програмами розвитку індустріальної нерухомості, адже, як і в Україні, у нас дуже багато занедбаних промислових приміщень іще з радянського часу. Але таких, щоб можна було прийти, установити обладнання й запрацювати, дуже мало. Приватний сектор цей сегмент не розвинув. Тобто завданням уряду було не побудувати відповідні майданчики, а створити стимули, щоб це зробив недержавний бізнес. Величезна сфера діяльності — робоча сила. Перекваліфікація зайнятих, професійна освіта. Я як консультант їжджу країнами й бачу, що всюди впроваджують німецьку дуальну систему підмайстрів. Це було б доречно і в Україні. У нас слабо розвинена система професійної освіти, яка деградувала за останні 20 років. Її треба перебудувати. І цим ми теж активно займалися. ■

Даніелс Павлутс — латвійський економіст, політик, бізнес-консультант і державний управлінець. Народився 1976 року в Юрмалі (Латвія). Закінчив Латвійську академію музики імені Язепа Вітола (1999), Міський університет Лондона (2000) та Гарвардський інститут державного управління імені Джона Ф. Кеннеді (2007). Обіймав посаду міністра економіки Латвії (2011–2014). Зараз працює у Місії політичних консультацій високого рівня Європейського Союзу на посаді консультанта міністра економіки Молдови.

Політика нової доби

Пьотр Бурас, Варшава

Як партія «Право і справедливість» змінить Польщу і що це означає для Європи

Якщо партія після восьми років у владі програє на виборах, зазвичай це ознака нормального стану демократії. 25 жовтня таке трапилося з політсилою Дональда Туска й Еви Копач «Громадянська платформа», яка була біля керма в Польщі від 2007 року. Набравши лише 23% голосів (для порівняння: у 2011-му — 40%), вона зазнала болючої поразки, поступившись місцем опозиційній «Право і справедливість», чье гасло «За зміни на краще» підтримало майже 39% виборців. ПіС здобула більшість голосів у всіх вікових категоріях, а також у всіх регіонах, окрім двох. І все-таки безпрецедентна перевага ПіС на парламентських перегонах, уже названа найважливішою від 1989 року, — це щось більше, ніж хрестоматійний приклад зміни влади.

ЯК ГАРТУВАЛАСЯ ПОРАЗКА

Ґрунт для демократичного тріумфу націонал-консервативної партії Качинського був підготовлений тривалою і глибоко антидемократичною кампанією делегітимізації політичних опонентів (дїючого уряду) та заяв, що зміна правлячого кабінету дорівнюватиме відновленню — нарешті! — суверенітету Польщі. Риторика в дусі звинувачень уряду в зраді національних інтересів і, мовляв, у відповідальності за аварію президентського літака у 2010 році неподалік Смоленська, через що він (цей уряд), отже, не заслуговує на жодну повагу, штовхнула польську політику останніх п'яти років у фазу крайньої поляризації: претенденти на виключне право представляти «справжню Польщу» й польськість (ПіС) вбачали у своїх опонентах не демократичних суперників, а непатріотичних ворогів, які заслуговують на виключення з політичного життя. Саме лідер партії Ярослав Качинський кілька років тому поставив перед партією завдання зробити у Варшаві «новий Будапешт», натякаючи на перестановки в Угорщині, проведені його колегою-консерватором Віктором Орбаном. Ці особливості результатів політичних дебатів і культури пояснюють високі ставки цьогорічних парламентських виборів. Суть першого в історії країни однопартійного правління ПіС зводиться до питання: до якої міри націонал-консерватори змінять правила й засади польської ліберальної демократії?

Перемога ПіС стала наслідком поразки лібералів «Громадянської платформи» у битві за символи й наративи. Заяви ПіС про Польщу як «зруйновану країну» впали на родючий ґрунт серед тих шарів суспільства, що не сприйняли самозакоханих гасел

уряду «Громадянської платформи» про Польщу як «зелений острів» — результат успішних трансформацій і велетенських економічних здобутків, якими повинні пишатися країна та громадяни. І хоч економічні дані підтверджують останнє, воно не знаходить відгуку в значній частині суспільства, особливо у провінції, де молодь працює за короткотерміновими низькооплачуваними контрактами без соціального забезпечення, а також у тих, хто сподівався на швидке покращення матеріального стану після довгих розмов (і обіцянок) про те, що країна зрівняється із Заходом. У цьому сенсі «Громадянська платформа» стала, зокрема, й жертвою власного успіху: економічне зростання останнього десятиліття (найстрімкіше в усьому ЄС) підігрівало надії людей, виправдати які було не легко. Але головними недоліками уряду виявилися нездатність відповісти на запитання, які дедалі більше непокоїли громадян, та зарозумілість, що проявилася не останньою чергою в 2014 році під час «касетного скандалу», який показав дуже прикриті реалії закулісної політики. Поразка партії, що створила модель польських перетворень і забезпечила напрочуд успішне десятиліття членства країни в ЄС, стала символічним закінченням цього важливого періоду й висвітила його недоліки та невирішені проблеми.

ЩО ЦІКАВО, ВІДОМА СИЛЬНИМИ АНТИРОСІЙСЬКИМИ НАСТРОЯМИ ПіС, ШВИДШЕ ЗА ВСЕ, НЕ ЗАГОСТРЮВАТИМЕ ВЖЕ Й БЕЗ ТОГО КОНФЛІКТНІ ВІДНОСИНИ З МОСКВОЮ. ПОПРИ ВЕЛИКУ ПІДТРИМКУ РЕФОРМ В УКРАЇНІ, ПОЛЯКИ НЕ ДУЖЕ ПРАГНУТЬ ЗАТЯЖНОЇ КОНФРОНТАЦІЇ З РФ

У промові після оголошення результатів волевиявлення Ярослав Качинський заявив, що його партія утримається від помсти політичним опонентам, а натомість наполегливо працюватиме над реалізацією своєї програми. Ті, хто боїться «орбанізації» Польщі (а їх можна зрозуміти з огляду на невелику прихильність партії до лібералізму та її проект Конституції, що обмежує повноваження інститутів, які мають контролювати демократичну більшість), не довіряють лідерів, котрий досі більше підривав, аніж підтримував політичний консенсус і безсторонність. Але поки що ПіС краще слугував м'якший імідж: найбільш промовисті докази — перемога новачка Анджея Дуди на президентських виборах у травні й те, що топ-претендентом на пост прем'єра після цих виборів є депутатка ПіС Беата Шидло.

Нині в країні панують зовсім інші настрої, ніж у 2005-му, коли ПіС уперше прийшла до влади. Тоді,

Пьотр Бурас — керівник варшавського офісу Європейської ради міжнародних відносин (ECFR). Раніше — журналіст видання *Gazeta Wyborcza*. Спеціалізується на польській, німецькій та європейській політиці.

зважаючи на купу огидних корупційних скандалів, багатом довелось вдовольнитися обіцянкою цілком нового морального оновлення й кадрових перестановок у державі. Сьогодні люди втомлені восьмирічним правлінням «Громадянської платформи», символом якого стали слова Дональда Туска про «теплу воду в крані» як найвищу мету програми партії (ніяких революцій чи грандіозних ідей). Зрозуміло, що цього вже не досить. Однак громадяни не хочуть і ніяких орбанівських фокусів. Їм потрібно, щоб політичні еліти займалися тим, що турбує народ, і вирішували проблеми, існування яких, на думку багатьох, нинішній уряд надто довго заперечував.

ЧИ ВИПРАВДАЄ ПІС СПОДІВАННЯ?

Вибірчі обіцянки й заяви партії про те, що поляки «заслуговують на більше» — це пастка для неї самої. Скасування пенсійної реформи, за нормами якої вік виходу на заслужений відпочинок підвищився до 67 років, нераціональне з огляду на демографічні тенденції, але саме через цю обіцянку за ПіС голосували. Щедрі виплати на дитину (500 злотих) обтяжать бюджет й утворять прогалину, котру навряд чи можна буде заповнити, якщо партія знизить податки, як і казала. Але знову-таки ПіС не дозволить собі задній хід щодо цього центрального пункту своєї програми. Новому урядові доведеться майстерно маневрувати між власними популістськими обіцянками та очікуваннями виборців, і ще не відомо, як у нього це вийде. Збільшення державних видатків може дещо стимулювати зростання економіки в наступні два роки, але великий дефіцит держбюджету, протекціонізм і несприятливі умови для іноземних інвесторів (нові збори для великих підприємств роздрібної торгівлі та банків) можуть обернутись утратою так тяжко заробленої довіри до польської економіки. А ще — радикалізацією виборців, якщо за три-чотири роки економіка замість процвітання почне занепадати.

Після цих виборів неминучими здаються більш напружені відносини із Брюсселем та партнерами по ЄС, оскільки партія влади буде вимушена пристосовувати свою внутрішню програму до європейської політики. Щоб утриматися на плаву й зберегти підтримку суспільства, ПіС доведеться зробити так, щоб у Польщі опинилося не надто багато біженців (або взагалі жодного). Риторика про загрозу ісламізації, хвороб, що їх мігранти можуть принести із собою, та перспективу диктату Берліна була головною складовою партійної пропаганди проти біженців, яка визначала публічний дискурс у країні. А обіцянка ПіС використовувати вугілля як головний енергоносієв протягом майбутніх десятиліть, а ще дотувати нерентабельні вугільні шахти державним коштом явно суперечить основним напрямкам політики ЄС у галузі енергетики та боротьби зі змінами клімату (від них ПіС хотіла б узагалі відмовитися), що призведе до конфронтації курсів Варшави й Брюсселя.

Проте в більш загальних питаннях зовнішньої та безпекової політики революційних перетворень очікувати не варто. Прихід до влади ПіС не змінить інтересів Польщі стосовно Росії та України, енергетичної політики й стратегії стосовно доквілля та безпеки, що зараз акцентує на важливості співпраці з НАТО і США. Попри поляризацію партійної політики, широкий консенсус щодо основних міжнародних і безпекових інтересів Польщі зберігається.

Серйозна перемога. Депутат «ПіС» Беата Шидло успішно провела президентську кампанію Анджея Дуди, а тепер стане прем'єр-міністром Польщі

Менше одностайності в питанні про те, як їх реалізувати. Уряд «Громадянської платформи» Туска — Копач послідовно заявляв, що сильні партнерські відносини з Берліном і Парижем («які репрезентують політичний мейнстрім у ЄС») — найкраща стратегія. Альтернатива — утрата Польщею важливих позицій. ПіС воліла б краще створити противагу великим державам у країнах Центральної Європи та Балтії.

Що цікаво, відома сильними антиросійськими настроями ПіС, швидше за все, не загострюватиме вже й без того конфліктні відносини з Москвою. Попри велику підтримку реформ в Україні, поляки не дуже прагнуть затяжної конфронтації з РФ. Не останньою чергою це стосується електорату ПіС, для якого суто польські інтереси важать значно більше, ніж міжнародна солідарність. Слід сказати, партія голосно вимагала місця для Варшави за столом перемовин у межах нормандського формату, куди зараз входять лідери України, Німеччини, Франції та Росії. Це означало б підвищення авторитету країни, але нині перестало бути пріоритетом. Те саме стосується військової або фінансової допомоги для Києва, що й так досить скромна і навряд чи помітно зросте за нового уряду. ПіС критикувала уряд Копач за провал східної політики, але не має особливо чого запропонувати в цьому плані від себе ані для України, ані в стратегічному сенсі. Крім того, на обрії вимальовуються нові підстави для напруженості. Пакет законів про державну політику історичної пам'яті, прийнятий Верховною Радою навесні (у день візиту тодішнього президента Коморовського до Києва), у Польщі сприйняли дуже критично, навіть у середовищі дружніх до України інтелектуалів та експертів, — як удар по процесу примирення між двома народами. І якщо уряд «Громадянської платформи» завжди намагався відокремлювати ці питання від політичного виміру двосторонніх відносин, то націонал-консерватори, очевидно, приділятимуть їм більшу увагу під час контактів із Києвом на урядовому рівні.

Хтось говорить після виборів про легкий варіант «орбанізації» як найімовірніший сценарій для польської політики на наступні чотири роки. Хай там як, але вони позначаються на позиції Польщі в Європі, а також на її відносинах з основними партнерами. Насамперед із Німеччиною, але й з Україною теж. ■

Павло Петренко:

«Суддівське лобі надто сильне, навіть у парламенті»

Спілкувалася
Тетяна
Омельченко

Вексклюзивному інтерв'ю *Тижню* міністр юстиції України розповів про результати люстрації, перебіг судової реформи, проблеми з оновленням Конституційного Суду, переатестацію держслужбовців Міністерства юстиції та подальшу долю КПУ.

Як оцінюєте якість люстрації? Наскільки за неї відповідале ваше відомство?

— Відразу хочу наголосити: люстрація — це не кримінальна відповідальність. Згідно із Законом «Про очищення влади» (законом про люстрацію) високопосадовці часів Януковича підлягають звільненню без права обіймати будь-які посади протягом 10 років. І цей закон виконав своє призначення: на сьогодні понад 700 високопосадовців колишнього режиму (міністри, їхні заступники, керівники центральних органів виконавчої влади) потрапили до реєстру люстрованих осіб. А ще близько 2000 осіб звільнилися за власним бажанням, розуміючи, що потраплять під люстрацію. Вони теж не мають права повернутися до виконавчої влади. Отож закон про люстрацію працює, попри неодноразові спроби экс-регіоналів його скасувати.

«ЛЮСТРАЦІЯ — ЦЕ НЕ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ. ЗГІДНО ІЗ ЗАКОНОМ «ПРО ОЧИЩЕННЯ ВЛАДИ» ВИСОКОПОСАДОВЦІ ЧАСІВ ЯНУКОВИЧА ПІДЛЯГАЮТЬ ЗВІЛЬНЕННЮ БЕЗ ПРАВА ОБІЙМАТИ БУДЬ-ЯКІ ПОСАДИ ПРОТЯГОМ 10 РОКІВ»

Яким чином?

— Минулого року представники Опозиційного блоку (ОБ) звернулися із цим питанням до Венеціанської комісії, акцентуючи на тому, що закон про люстрацію не відповідає євростандартам. Потім ще були спроби через звернення нардепів ОБ до Конституційного Суду (КС). Це говорить про те, що представники попередньої влади дуже хочуть повернутися до виконавчої влади, а закон про люстрацію становить для них основну перепону. Завданням Міністерства юстиції на сьогодні є внесення змін до закону на вимогу Венеціанської комісії (у частині перевірки судового корпусу), щоб зняти будь-які можливості маніпуляцій із боку КС. Тому що Конституційний Суд, який досі не оновлено, розглядає цю справу з певним конфліктом інтересів. Не можуть судді КС, які гіпотетично потрапляють під люстрацію, вирішувати юридичну конституційність закону про люстрацію. Але суд продовжує розгляд справи... І щоб цей закон не був скасований, парламент має внести зміни до нього в частині рекомендацій Венеціанської

комісії. Мін'юст, як ідейний натхненник закону про очищення влади, і я особисто робитимемо все, щоб цей документ залишався чинним. В ідеалі ж доцільно було б закріпити його на рівні Конституції, щоб не виникало бажання у політичних сил, які прагнуть реваншу, скасувати закон у майбутньому. Але це вже питання політичного діалогу й конституційного процесу.

Пріоритетом своєї діяльності ви назвали повернення сотень мільярдів доларів, украдених попередньою владою. Скільки коштів повернено?

— Міністерство юстиції не є правоохоронним органом. У країнах ЄС, США це відомство виконує цивільні й правоохоронні функції, а до структури Мін'юсту США входить ще й ФБР.

Згідно з українською Конституцією наше міністерство не має таких повноважень. Але ми заблокували (через Держслужбу фінансового моніторингу) на рахунках компаній, наближених до Віктора Януковича, \$1,4 млрд. Узагалі наша функція — це створення законодавчої бази, зокрема й у сфері боротьби з корупцією. Моя позиція й уряду: кошти, вкрадені Януковичем, мають бути повернені. І моє відомство відповідну роботу в цьому напрямку виконало. Створено законодавство, котре дозволяє повернути кошти, серед яких і ті, що виводилися з країни через дуже складні схеми та офшорні компанії. Я маю на увазі заочні кримінальні провадження, спецконфіскації, дуже жорстке антикорупційне законодавство, яке важко проходить через парламент (нардепи не завжди люблять голосувати за антикорупційні закони). Тепер робота за правоохоронними органами, насамперед за прокуратурою та СБУ, щоб це законодавство реалізувати на практиці. Але загалом влада відповідальна за те, щоб завершити кримінальні провадження проти осіб, які вкрали сотні мільярдів коштів у простих українців.

Як оцінюєте хід судової реформи?

— Незадовільно. По суті, судова — єдина сфера, у якій не відбулося кардинальних змін. Але на це є безліч об'єктивних причин. Наша судова система має надто багато гарантій імунітетів. Зараз рядового суддю важче звільнити й притягнути до відповідальності, ніж народного депутата. У випадку нардепа, то достатньо подання генпрокурора й 226 голосів «за» в парламенті. Щоб звільнити суддю районного суду, який скоїв злочин, і зняти з нього недоторканність, потрібне подання генпрокурора, звернення його до голови Верховного Суду (ВС), подання голови ВС, рішення комітету парламенту й 226 голосів у парламенті.

Де найбільша складова корупції?

— У судах. Будь-яка особа (у тому числі інвестори, іноземці), яка потрапляє до судової інстанції,

розуміє, що отримати справедливе рішення по своїй справі майже неможливо. Суддів дуже важко притягнути до відповідальності за корупційні правопорушення, і вони це знають. Крім того, суддя, отримавши справу про вчинення корупційного злочину, розглядає її упереджено. Бо розуміє: якщо зробить прецедент, це може стосуватися і його. Тому судова система останні півтора року дуже опиралася проведенням будь-яких реформ. Спочатку було прийнято закон про відновлення довіри до судової системи, але він не почав діяти. Суддям дали можливість переобрати своє керівництво через таємне голосування, але понад 80% колишніх голів судів було обрано знову... Суддівське лобі надто сильне, навіть у парламенті. Тому зараз в Україні з'явився другий шанс провести ключову реформу. Якщо її не провести, то всі позитивні починання можуть бути знищені вже на тій стадії, коли КС чи інші суди почнуть скасовувати прийняті рішення. На думку уряду й Міністерства юстиції, судова реформа повинна здійснюватися на основі визначальних принципів.

Перший принцип — можливість перезавантаження судової системи (формування нового складу судів). Багато критиків намагаються зберегти стару систему, посилаючись на висновки Венеціанської комісії та невідповідність євростандартам. Нещодавно я повернувся із засідання цієї комісії, яка зазначила, що Українська держава має право створити нову структуру судів і переобрати її за новими правилами (у конкурсах

можуть брати участь чинні судді й особи, які не працювали у судовій системі). Це дає можливість максимально оновити судовий корпус.

Якщо будуть прийняті зміни до Конституції, на що я сподіваюся, то Верховна Рада ухвалить закон про нову спрощену структуру судів. І це другий принцип, який уряд запропонував у своїй концепції судової реформи. На сьогодні у нас є чотири ланки судової системи: місцевий адміністративний суд, спеціалізована апеляція, Вищий адміністративний суд, Верховний Суд. Ця система складна й не забезпечує прозорості правосуддя та розгляду справ у короткій термін. Європейці запропонували нам зробити три гілки судів: місцеві, апеляція і ВС як єдина касаційна інстанція.

Третій принцип — максимальне уникнення політичного впливу на суддю. Після того як відбудеться перезавантаження судів через публічні конкурси, жоден із політичних органів не матиме права впливати на кар'єру суддів. Наразі фактично ВР приймає рішення щодо їх звільнення, а президент вирішує питання щодо призначення на посади. А це прихований вплив на суддівський корпус.

Ці базові принципи Венеціанська комісія пропонує як основні рекомендації стосовно змін до Конституції. Якщо в парламентаріїв буде достатньо мудрості здійснити відповідну реформу, то у нас є шанс отримати нову судову систему, яка стане серйозним запобіжником, зокрема й від узурпації влади.

Які шанси змінити склад КС?

— Є абсолютно всі шанси провести перезавантаження КС, як це минулого року зробила Верховна Рада, прийнявши рішення про відставку суддів, які брали участь в узурпації влади Януковичем (шляхом скасування Конституції 2004 року). А правоохоронні органи повинні закінчити розслідування тих справ. Це теж один із запобіжних заходів проти бажання зловживати владою.

Чому Вища рада юстиції не працює повноцінно?

— Вона не працювала впродовж 2014 року, але зараз сформована й функціонує в нормальному режимі. Коли ж мається на увазі, що Вища рада юстиції буде приймати в день сотні рішень про звільнення суддів, то в неї немає таких повноважень і можливостей. Ми хочемо, щоб завдяки змінам до конституції Вища рада юстиції стала єдиним незалежним органом, який приймає рішення про призначення та звільнення суддів. На сьогодні звільненнями суддів займається ВР, яка часто приймає не юридичні, а політичні рішення. Зараз Вища рада юстиції виконує свої функції в межах чинного законодавства, засідає майже щотижня. Але механізм самозахисту суддів, який вчинив правопорушення, закладався впродовж 20 років і залишається дуже потужним.

Ви заявляли, що оприлюдните результати аудиту діяльності Мін'юсту за попередні роки. Коли чекати оприлюднення даних?

— Ми оприлюднили їх минулого року рішенням Рахункової палати — за фактами порушення з боку господарської діяльності Міністерства юстиції. На сьогодні є низка одіозних кримінальних справ проти колишніх високопосадовців міністерства, серед яких й Олександр Лавринович (замовлення

ФОТО: АНДРІЙ ЛОМАКІН

Павло Петренко народився 1979 року в Чернівцях. 2001 року закінчив юридичний факультет Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Професійну кар'єру розпочав юристом у приватних юридичних фірм. Із грудня 2012 року — народний депутат України VII скликання від партії «Батьківщина». За час роботи в парламенті став автором і співавтором понад 60 законопроектів. 27 лютого 2014 року очолив Міністерство юстиції України.

юридичного радника у справі проти Юлії Тимошенко в Європейському суді з прав людини). Наразі ці справи розслідує Генпрокуратура. Інформація, яка може бути публічною, відома. А деталі слідства не розголошуються, доки суд не винесе вирок. Що стосується аудиту, минулого року ми показали найбільш корупційні схеми колишнього міністерства. Зокрема, щодо використання програмних продуктів. А це сотні мільйонів доларів, які відправлялися на рахунки трьох кіпрських компаній. Зараз іде розслідування, але важко, тому що сили, які стоять за названими компаніями, досить потужні в Україні. Нашим завданням було знищити в міністерстві ці корупційні схеми, а правоохоронні органи повинні знайти тих, хто на цьому наживався. Також під час аудиту ми виявили факти торгівлі конфіскованим майном (близько 12 млрд грн на рік, що відповідає обсягу майна, яке продається через державну виконавчу службу). Воно реалізовувалося через три приватні компанії й лише певним покупцям. Наприклад, завод вартістю 100 млн грн продавався за 2 млн грн... Я скасував цю систему, було введено електронні торги, що згодом стали прототипом електронних закупівель. Так ми почали через електронний аукціон продавати конфісковане майно. З цього приводу було чимало критики, але продажі стали прозорими, їх обсяг збільшився у 12 разів.

Ви мали намір вживати жорсткі заходи до корупціонерів у Державній виконавчій і реєстраційній службах. А також розробити пакет законів із посилення відповідальності за корупційну діяльність. На якому етапі розробка? Які покарання передбачено застосовувати?

— Державну реєстраційну службу було мною ліквідовано на початку року. З 1 січня 2016 року, сподіваюся, буде скасовано посади реєстраторів Міністерства юстиції. Зараз у парламенті до другого читання готують чотири наші закони, які завершать реформування системи реєстрації та реєстраційних сервісів Мін'юсту. Ми перше міністерство, яке віддає ці повноваження місцевим органам влади, а також бюджет (7 млрд грн). Але щоб корупція не поширилася й на місцевий рівень, ті самі повноваження ми передаємо нотаріусам. Тобто робимо монополізацію. У парламенті в першому читанні проголосовано пакет законів про реформування системи судових рішень. Із наступного року впроваджується Інститут приватних виконавців, які здійснюватимуть виконання рішень у спорах між господарюючими суб'єктами, приватним бізнесом. Державна виконавча служба скоротиться в разі й займатиметься лише виконанням соціально гострих рішень. Якщо говорити про притягнення до відповідальності, то 2014 року Мін'юст побив рекорд за останні кілька років за кількістю кримінальних справ і вироків стосовно керівників реєстраційних служб: понад 100 кримінальних проваджень і 70 вироків за корупційних злочинів. Але без реформування самої системи неможливо знищити побутову корупцію.

Чи можливе відновлення діяльності КПУ під новою вивіскою? Якими можуть бути ефективні законодавчі запобіжники, що не допустять цього?

— У нашій державі заборонена комуністична пропаганда й тоталітарна ідеологія. У рамках декомунізаційних законів наше відомство прийняло рішення

про невідповідність їхнім вимогам трьох компартій, серед яких і КПУ. Тобто ці організації не є суб'єктами виборчого процесу, тож нещодавні місцеві вибори пройшли без їх участі. Зараз у суді слухаються справи, які передбачають (на вимогу Мін'юсту) ліквідацію зазначених партій. Щодо Компартії робітників і селян та Оновленої компартії, то вже є рішення судів про їх ліквідацію. Доля КПУ після майже дворічних судових перипетій, думаю, теж незабаром вирішиться. Що стосується варіативності створення іншої партії: якщо вона буде по-іншому називатися, то це вже не комуністична партія. А за законом у статуті жодної партії не може бути комуністичної ідеології та символіки. Інакше наше відомство, яке здійснює реєстрацію політичних партій, не зареєструє її.

«Є АБСОЛЮТНО ВСІ ШАНСИ ПРОВЕСТИ ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ КС, ЯК ЦЕ МИНУЛОГО РОКУ ЗРОБИЛА ВЕРХОВНА РАДА, ПРИЙНЯВШИ РІШЕННЯ ПРО ВІДСТАВКУ СУДДІВ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ В УЗУРПАЦІЇ ВЛАДИ ЯНУКОВИЧЕМ»

Ви якось заявили, що статус непостійного члена в Раді безпеки ООН допоможе Україні повернути Крим. Поясніть, яким бачите цей сценарій?

— Хочу уточнити. Я сказав, що цей статус допоможе Україні відстоювати нашу позицію щодо повернення територіальної цілісності й припинення агресії з боку РФ на Сході країни. Цей статус дає нам можливість ставити питання на порядку денному в РБ ООН. Також наша держава лобюватиме скасування абсолютного вето постійними членами РБ ООН. Конфлікт і проблемну ситуацію, що склалася в Україні, буде вирішено, якщо ми повернемо контроль над Донбасом і Кримом. Я переконаний, що РФ не вдасться через певні маніпуляції вивести питання Криму за рамки розгляду. Тому що це буде прецедентом для всієї світової спільноти, і Крим Росії не пробачать.

Обіцяної вами позачергової переатестації держслужбовців поки не планується. Провести переатестацію ви зобов'язалися рік тому, тобто до 1 вересня 2015 року. На кінець жовтня жодних нормативно-правових актів про це в Мін'юсті не зареєстровано. Чому?

— Це хибна інформація, яку поширило одне з видань. Насправді в рамках міністерства ми провели переатестацію, сформували нову структуру й зараз здійснюємо повне перезавантаження кадрового складу. Проведено публічні конкурси на всі керівні посади на рівні областей. Зараз триває конкурс на керівні посади в районах (близько 2000 осіб). Я виконую свої обіцянки. Інакше нас не підтримала б технічна місія ЄС, яка пообіцяла надати Мін'юсту додаткову допомогу на 2016 рік, і USAID, котрий проводить з нами переатестацію, конкурси, відбір нових кадрів. Що стосується переатестації держслужбовців в інших відомствах, то це ініціатива кожного керівника. Щодо глобальної переатестації, то вона передбачає прийняття закону про державну службу, який буде однією з ключових реформ 2016 року й стане механізмом відбору службовців до всіх органів влади. ■

К Н И Г А Р Н Я

2–7 листопада

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

- 2 листопада, 18:00** — презентація першої української платформи краудпаблішингу Kotubook. За участю Андрія Бондаря.
- 3 листопада, 18:00** — презентація збірки детективних оповідань «Це ж елементарно, сер». Спільно з літмайданчиком й Антоном Санченком.
- 5 листопада, 18:00** — презентація книжки Сергія Грабаря «Ритуал». Спільно з видавництвом «Ярославів Вал».
- 7 листопада, 12:00** — дитяча субота. Презентація серії пригодницьких книжок «Ой, Лише...» Валентини Захабури з ілюстраціями Катерини Слонової.

Львів (просп. Свободи, 7):

- 2 листопада, 18:30** — «Заповідна природа у Вікіпедії»: вікі-вишкіл із написання статей про природно-заповідний фонд України.
- 3 листопада, 18:00** — лекція історика Дмитра Білого (Донецьк) на тему «Виклик для України. Чи стане Донбас ферментом для формування незалежної Української держави?»
- 4 листопада, 18:00** — КОЛО КНИЖКИ для підлітків: обговорення біографії і творчості Івана Багряного з акцентом на повісті «Огненне коло». Спільно із Центром дослідження літератури для дітей та юнацтва й організацією «Пласт».

Дніпропетровськ (вул. Глінки, 15):

- 4 листопада, 19:00** — презентація книжки Юрія Винничука «Аптекарь». Модерує Андрій Курков. Спільно з видавництвом «Фоліо».

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

- 3 листопада, 18:00** — презентація книжки Дзвінки Матіяш «Марта з вулиці Святого Миколая».
- 5 листопада, 18:00** — презентація книжки Андрія Бачинського «140 децибелів тиші».

Харків (вул. Сумська, 3):

- 2 листопада, 18:00** — презентація книжки Юрія Винничука «Аптекарь». Модерує Андрій Курков. Спільно з видавництвом «Фоліо».
- 6 листопада, 19:00** — дискусія «Як здійснити свої мрії». Модерує Ліна Христинч.

Інформаційний партнер

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Підсумки виборів

Європейський суперклей

Юрій Макарів

Після виборів. На тлі харківського шоку. І кивської передбачуваності. І дніпропетровської надії. Поговорімо вже про Україну. Бо сам собою Харків не Україна. І Дніпропетровськ окремо взятий не Україна. І тим більше Київ не Україна. Без Коломиї, Кобеляк, Корсуня, Краматорська й сотень міст, містечок і сіл, без решти 40 млн українців, які мають звичку обирати нам усім то Януковича, то Порошенка, то Джемілеву, а то раптом Королевську, електоральні пригоди в обласних центрах ваять небагато.

Я, власне, взагалі не про те. Самоврядування самоврядуванням, але доки одна окремо взята громада варитиметься у власному казані, вона не зможе успішно протистояти адміністративному й матеріальному ресурсу місцевих князів і князків, зайве й казати про «подарунки» столичної влади. Кожен регіон, кожен населений пункт може врятувати єднання по горизонталі з такими самими спільнотами, сусідніми й зовсім далекими. Уперше після довгої перерви відчуття єдності — не ілюзію, а цілком адекватне відчуття — дав Майдан. Тут справді були представлені всі регіони. Тут ми відчули себе єдиними, попри все попереднє пропагандистське сміття. Але тут окреслилась і проблема. Єдність будувалася через Київ. Дніпропетровські й криворізькі, буковинські й закарпатські десанти не були пов'язані між собою, їхні бійці знайомилися між собою вже тут, на Майдані. Утім, ішлося про найактивнішу частину народу. Не про так званих обивателів...

Цього як мінімум дві причини. Перша — занедбаний простір. Торік я вперше їхав з Івано-Франківська до Львова машиною. Нещасних 130 км ми долали чотири години, зупиняючись перед кожною ямкою, кожною вибоїною, прокладаючи місцеву владу й Мінінфраструктури (тепер кажуть, її ремонтують за півмільярда гривень, побачимо). Та й три години потягом теж не рекорд Гіннеса, боюся, до 1914 року їздили швидше. І це Галичина, яку решта країни сприймає як моноліт!

Друга причина — важкий спадок, у цьому твердженні ані краплі іронії. У радянській імперії всі комунікації, як адміністративні, так і економічні, будувалися через центр. У РФ це спостерігається ще наочніше, ніж у нас: провідний російський географ Леонід Смирнягін звернув увагу на те, що кордони, наприклад, між Курською та сусідньою Липецькою областями можна роздивитися на супутникових знімках у вигляді зон запустіння, це означає, що товарообіг і соціальні контакти між ними практично відсутні. Усе через Москву.

Це цілком суперечить європейському принципу побудови міжрегіональних зв'язків, особливо усередині Шенгенської зони. Друзі у французькому

Страсбурзі запевняють, що в їхньому повсякденному житті сусідні німецькі міста присутні значно більше, ніж далекий Париж. Я не кажу, добре це чи погано, але така тенденція. А в нас, як відомо, до війни три чверті мешканців Донецької області ніколи не виїздили за її межі (по країні аналогічна цифра — 36%). У цій фізичній і ментальній ізоляції чи не найвагоміша причина тамтешніх «ватних» настроїв.

Тож реформа самоврядування об'єктивно може сприяти дальшому заляльковуванню регіонів і навіть в окремих випадках сепаратистським настроям: на конкретні рухи пороку навряд чи вистачить, але шантаж цілком імовірний. Варіантів запобігання не так багато. По-перше, відбудова транспортної інфраструктури. Це мусило б стати одним із пріоритетів держави, не лише економічним, а й соціально-політичним: мобільність в усіх напрямках, а не тільки в бік столиці, найкраще сприяє господарським взаємодіям і запобігає застою, тут нема про що сперечатися.

БЕЗ ВІЛЬНОГО ПЕРЕТІКАННЯ ЕНЕРГІЇ ТА ІДЕЙ ПО ГОРИЗОНТАЛІ КРАЇНА ЗАЛИШИТЬСЯ МЕХАНІЧНОЮ СУМОЮ ТЕРИТОРІЙ І НАСЕЛЕННЯ, ЯКІ ТРИМАЮТЬСЯ ВКУПІ ТІЛЬКИ ЗАВДЯКИ АДМІНІСТРАТИВНИМ ВАЖЕЛЯМ ТА СИЛОЮ ЗВИЧКИ

По-друге, особисті контакти. Після Майдану активним прискорювачем зв'язків між людьми стала війна. Здоровою армією склеює країну навіть у мирний час, а на фронті це відбувається швидше й надійніше. Це соціальний капітал, який по закінченні бойових дій важливо не розтринькати.

Ну й, зрозуміло, діяльність місцевих активістів. За браком повноцінних партій, які ґрунтуються на ідеології, будуючись знизу (а також сильних профспілок та єдиної церкви), у найближчому майбутньому слід чекати об'єднання розрізнених осередків небайдужих українців у загальнонаціональні громадські рухи. Власне, вони створюються на очах, тільки не всяк здатен наразі відрізнити їх від уже звичних «грантожерів» (до речі, у самому факті фандрейзингу, зокрема й за кордоном, не бачу нічого поганого, питання лише в ефективності). А без людського єднання на низовому рівні, без вільного перетікання енергії та ідей по горизонталі поза будь-яким формальним чи неформальним центром країна залишиться механічною сумою територій і населення, які тримаються вкупі тільки завдяки адміністративним важелям та силою звички. ■

Реванш відцентровості?

Ігор Лосєв

Місцеві вибори можуть значно посилити позиції сепаратистів у регіонах

Об'єктивні тенденції відцентровості й доцентровості — реалія будь-якого суспільства. З одного боку, розвиваючись регіони прагнуть максимально розширити свої права в плануванні й здійсненні соціально-економічного поступу, а з другого — інтереси цілого, країни та нації, вимагають збереження єдності й природних обмежень регіональної самостійності. Боротьба цих двох тенденцій, що врівноважують одна одну, явище загалом здорове.

А якщо відцентрові процеси однозначно перемагають доцентрові, стаючи на шлях війни проти них, то йдеться вже про сепаратизм і реальну загрозу існуванню держави. Відцентровість набуває катастрофічного характеру, коли є втручання зовнішнього чинника. Вона існувала (передусім на Донбасі та в Криму) впродовж усіх років незалежності, але практично ніколи не виходила поза межі прийнятнього. Усе змінилося у 2014 році, коли російська армія вдерлася на територію України, а п'ята колона, виконуючи наказ Москви, стала діяти відкрито.

ПІСЛЯ ВИБОРІВ ПОСТАНЕ ПИТАННЯ ПРО ТЕРМІНОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ДОЦЕНТРОВИХ ЯВИЩ. ТУТ НЕ УНИКНУТИ РАДИКАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ, ЯКІ СЛІД БУЛО ПРОВОДИТИ ЩЕ ВЧОРА

Є підстави вважати, що без потужного іноземного поштовху навіть після Революції гідності події (як і в 2004–2005 роках) не перейшли б у фазу активного протистояння військового потенціалу України з проросійськими антидержавними групами. Водночас, якби відцентрові процеси від 1991 року належним чином долав наш уряд, то російський агресор, певно, не мав би всередині держави сприятливого ґрунту для інтервенції. Однак ці тенденції не лише не поборювались, а часто-густо роздмухувалися, центральна влада використовувала їх в інтересах внутрішньополітичної боротьби. Практично всі президенти України, годі й казати про менших політиків, грали на суперечностях між Заходом та Сходом, консервуючи їх, а не долаючи. Навіть їхня риторика різко змінювалася залежно від того, яку територію вони відвідували: Дніпропетровськ чи Львів...

У контексті місцевих виборів жовтня 2015 року постає запитання, чому вони посприяють:

єдності чи дальшому посиленню відцентрових рухів у регіонах України? Автор схиляється до другої думки. З огляду на реальну ситуацію у визволених районах Донеччини та Луганщини, на Одещині, Миколаївщині, Херсонщині, у Запорізькій, Харківській та Дніпропетровській областях є підстави очікувати реваншу сепаратистських сил, що згуртованими силами (хоч і доволі різноманітними, щоб не засмучувати електорат відсутністю варіацій і вибору) прямують до місцевих рад, де мають непогані перспективи здобути більшість. А коли врахувати, як багато сепаратистів представлено в складі позірної державницьких партій та блоків (приміром, у «Солідарності — БПП»), то така перспектива стає ще реальнішою. І що потім? Потім може відбутись уже знайомий нам із минулого якийсь «конгрес місцевих рад Сходу і Півдня України» з черговим «ПІСУАРом», але тепер уже міцно підтриманий Путіним, який продовжує втілення свого плану, але тепер уже з наголосом на внутрішньо українських сприятливих для Москви чинниках... Можна буде повернути на порядок денний проект «Новоросія», але вже як нібито внутрішній (волеви явлення українського народу!), і знівелювати важкі перемоги Збройних сил України на Сході, відкинувши державу в період літа — осені 2014 року...

Чому місцево-електоральні перспективи настільки невтішні? А тому що за півтора року (величезний час у періоди війн і революцій!) влада Турчинова, Яценюка, Порошенка геть нічого не зробила для системної десепаратизації України (насамперед Півдня і Сходу). Місцева Фемида в цих регіонах судить проти інтересів держави здебільшого на користь сепаратистів, терористів та інших пропутінських елементів, силові структури (передусім на визволених територіях Донбасу) переповнені ворогами єдності України (менти, що здавали райвідділки МВС псевдореспублікам «ДНР» і «ЛНР», продовжують службу під орудою міністра Авакова). Як боротися на місяць із тими, з ким у центрі співпрацюєш? Чимало «сепарів» потрапило у виборчий список імені Петра Порошенка (цілком у руслі його політики «великого договоряка»).

Ми пам'ятаємо, чим закінчився для України «договорняк» Ющенка з Януковичем після Помаранчевої революції. Нині наслідки будуть гірші. Звісно, мотивація та аргументація таких виборів під час війни була вкрай демагогічна. Мовляв, децентралізація, демократизація, розширення прав місцевого самоврядування і т. ін.

ФОТО: УНІАН

Не допустити. «Компроміси з регіональними елітами» коштували Юценкові президентства. Нині ставки значно вищі

Є підозра, що в умовах практичного дефолту державних ресурсів центральна влада вирішила через «децентралізацію» поділитися корупційними прибутками з місцевими елітами, розраховуючи, що це зміцнить її позиції і в якусь там чергу єдність України... Навряд. Радше, навпаки, посилить відцентрові настрої: коли Київ настільки слабкий, що хоче підкупити місцеві еліти, то треба скористатися ситуацією максимально й посилити свої вимоги до нього. Це вірогідніший варіант розвитку подій. Як справедливо зазначив народний депутат Андрій Сенченко, «у країні поглиблюється політична криза, вибори її ще більше загострять».

А що стосується демагогічних гасел на користь ризикованої і смертельно небезпечної за нинішніх умов електоральної акції, то висувачень Петра Порошенка Міхеїл Саакашвілі публічно в телеєфірі сказав: «Яка мотивація тих, хто балотується до райрад, міськрад, сільрад?

Вони витрачають по \$10 тис., \$15 тис., \$100 тис., щоб стати мерами й депутатами. Ці ради розподіляють землю. Майже всі партії в цьому розподілі беруть участь. А в нас децентралізація і розширення прав професійних шахраїв. Без великого очищення, що зачепить сотні тисяч людей, демократія в Україні не спрацює».

Відмова Порошенка запровадити воєнний стан в умовах реальної війни стала для України скринєю Пандори. Навіщо взагалі саме зараз проводити ці вибори? Жодна адекватна країна воюючи такого не робить... Це голосування стане легітимацією сепаратистських угруповань в областях України, з чого, поза сумнівом, скористається російський агресор, усіляко сприяючи відцентровій вакханалії. Чи не є такі авантюрні дії офіційного Києва свідченням тотальної безвідповідальності «рошенівської» влади, ба більше, її небезпечності для країни?

Певна річ, після виборів ситуація в Україні буде гіршою, ніж до них, і доведеться докласти величезних зусиль, щоб мінімізувати негативні наслідки ще однієї авантюри влади.

Звісно, постане питання про нейтралізацію загроз, що виникнуть, і про термінове стимулювання доцентрових явищ. Тут не уникають радикальних соціально-економічних реформ, які слід було проводити ще вчора (податкова, підтримка дрібного та середнього бізнесу, судова, силових структур, державної служби тощо). Для цього потрібна команда реформаторів, а не імітаторів і симулянтів реформаційної діяльності. Перетворення треба проводити швидко (два-три роки мають дати результат) і жорстко, долаючи опір зацікавлених у стагнації країни груп та осіб. Абсолютно необхідною є справжня, а не імітаційна «рошенівсько»-шокінська боротьба проти корупції, коли справді доведеться за рецептом лідера Сінгапуру Лі Куан Ю посадити трьох найближчих друзів пана Порошенка, як він сам публічно рекомендував колишньому генеральному прокуророві Яремі. Хоча слідча тяганина з «діамантовими прокурорами» бачиться яскравим викриттям феноменально толерантної до владної корупції політики нинішнього уряду.

Цій владі в умовах війни варто припинити переслідування «українського буржуазного націоналізму» в особі бійців добровольчих батальйонів, волонтерів та активістів і робити ставку на національні цінності українців, на український патріотизм, який нині сповідує більшість наших громадян.

Політика послідовного захисту національних інтересів, нещадна боротьба проти зрадників і капітулантів, патріотизм урятують цілісність держави, максимально обмеживши сепаратизм.

Однак така політика навряд чи буде можлива без усунення кланово-олігархічних структур. Проте все тут описане є кричущим антиподом характеру та дій чинної влади. У цьому полягає найголовніша проблема сучасної України. ■

Олігархи знову поділили Україну

Денис Казанський

Вибори як перерозподіл сфер впливу та війна за вотчини

Ще не закінчено підрахунок голосів, але вже зрозуміло: місцеві вибори вкотре продемонстрували те, про що так багато говорять останнім часом. Україна поділена на зони впливу між олігархами, які всіляко намагаються зміцнити свою владу на місцях.

Регіони держави нагадують феодальні уділи. А результат певної політичної сили в тій чи тій області безпосередньо залежить не від її програми, а від того, який олігарх за нею стоїть.

Попередні підсумки виборів досить однозначно вказують на проблему. Лише кілька партій змогли показати по всій країні більш-менш рівний результат. «Солідарність», «Батьківщина», РПЛ та «Самопоміч» пройшли до місцевих рад практично в усіх областях. Приємно здивували «Сила людей» і Демократичний альянс, домігшись локальних успіхів як у Західній Україні, так і на Донбасі.

Водночас подекуди до місцевих рад пройшли кишенькові партії, що належать олігархам та регіональним князям. Чи швидше навіть не партії, а політичні інструменти, створені, щоб відстоювати інтереси однієї-двох конкретних осіб.

Результат олігархічних партій серйозно різниться поміж регіонами залежно від ступеня впливу там їхніх власників. Наприклад, політичний проект УКРОП Ігоря Коломойського домігся значного успіху в базових регіонах олігарха: у Дніпропетровській області й місті Дніпропетровську, де його підтримали 25% виборців, а також на Волині, де він обійшов зі значним відривом усіх конкурентів. При цьому в сусідній із Волинською Рівненській області УКРОП уже балансує на межі проходження п'ятивідсоткового бар'єру, попри світоглядну спорідненість двох регіонів. А в Донецькій області, яка ментально близька Дніпропетровській, УКРОП із тріском програв і не набрав навіть 5%.

Інший політичний проект Ігоря Коломойського — «Відродження», який складається переважно з колишніх членів Партії регіонів і призначений для Південного Сходу, домігся феноменального

успіху в Харкові, де цю партію очолив Геннадій Кернес. Партія, наспіх створена лише кілька місяців тому, дістала 54% голосів жителів міста. Таким дивам позаздрив би будь-який західний політтехнолог, але для України такі «чудеса», на жаль, цілком характерні. З'ясувалося, що партійна символіка, принципи й програма не мають для більшості жителів Харкова жодного значення, а важливими є тільки конкретні персони. І якщо завтра Кернес раптом вступить в інший проект: УКРОП Коломойського чи «Солідарність» Порошенка, рівень підтримки цих партій у Харкові миттю підскочить до небес, а «Відродження» кане туди само, куди вже канули Партія регіонів та Опозиційний блок.

На Харківщині кишенькова суть української політики проявилася, мабуть, повною мірою. Але й інші регіони не відставали.

В Одесі з великим відривом перемогла особиста партія нинішнього мера Труханова «Довірай справам», яка набрала 34% голосів. «Солідарність» у місті здобула тільки половину цього результату. Подолала п'ятивідсотковий бар'єр й особиста полісила Сергія Ківалова — «Морська партія», набравши понад 6%. Усе це говорить про посилення впливу на Одещині місцевих кланів.

У Дніпропетровську на виборах до міської ради взяла близько 12% партія «Громадянська сила», яку повністю контролює тамтешній політик Загід Краснов. При цьому поза межами Дніпропетровської області ніхто нічого про неї не чув.

Ще більш значним локальним успіхом може похвалитися партія клану Балог «Єдиний центр», яка виграла вибори в кількох містах Закарпаття. У Мукачеві та Чопі ЄЦ помітно обігнав усі парламентські політсили, і річ тут зовсім не в тому, що в партії Балогі така гарна політична програма. Її переможна хода трагічно уривається на адміністративних межах Закарпаття. Там само, де закінчується вплив її спонсора та господаря.

Генеральний директор Комітету виборців України Олексій Кошель зазначив помітне зростання популярності регіональних партій на цих місцевих виборах і підкреслив, що такі політсили можуть нести загрозу українському суверенітету.

За словами Кошеля, хоча остаточних результатів ще немає, можна відзначити успіх Партії угорців у Закарпатській області, партії «За конкретні справи» у Хмельницькій області, партії «Черкащани» в Черкаській області, партії «Довірай справам» на Одещині.

«Я хочу сказати, що в Україні немає регіональних партій. Ми унітарна держава, а не федерація. Усі партії в Україні загальнонаціональні», — заявив Кошель.

Утім, помітно, що декотрі національні партії використовуються як суто регіональні проекти. Цікаво, що на цьому шляху нині колишня Партія регіонів, яка перетворилася на Опозиційний блок. Його вплив обмежується тепер тільки південно-східними регіонами. Цей проект, по суті, перетворився на партію Фірташа та Ахметова і зміг показати високі результати лише в тих областях, де досі зберігається вплив їхніх олігархічних груп.

Абсолютним успіхом для Опозиційного блоку вибори завершилися лише на Донбасі. На

Харківщині цю партію взагалі не допустили до виборів, передавши електорат ПР «Відродження». У Дніпропетровську Опоблок переміг, однак не здобув більшості в місцевій раді. На виборах до Одеської міськради «опозиціонери» посіли лише третє місце, набравши близько 13%. Щоправда, там їх голоси перейшли до партій Труханова й Ківалова, які отримали 40% на двох.

Цікаво, що навіть у Павлограді, де Рінат Ахметов володіє містоутворюючим підприємством «Павлоградвугілля» й користується майже абсолютним впливом, кандидат від Опозиційного блоку не зміг здобути переконливої перемоги. Коли стало зрозуміло, що представник Опоблоку Антон Вершина не спромігся перемогти в першому турі свого опонента від партії УКРОП Євгена Терехова, ЦВК просто взяла і зменшила кількість виборців у місті. Після такого «перерахунку» глава ЦВК Михайло Охендовський заявив, що другий тур у місті скасовується і кандидат Ахметова уже переміг у першому. Однак настільки брутальне ручне регулювання виборчого процесу стало аж надто помітним: аргументи УКРОПа і громадськості виявились достатньо переконливими, щоб перегони у Павлограді мусив коментувати сам президент. Підсумок: другому туру у шахатрському місті бути.

РЕЗУЛЬТАТ ОЛІГАРХІЧНИХ ПАРТІЙ СЕРЬОЗНО РІЗНИТЬСЯ ПОМІЖ РЕГІОНАМИ ЗАЛЕЖНО ВІД СТУПЕНЯ ВПЛИВУ ТАМ ЇХНІХ ВЛАСНИКІВ

Події в Павлограді свідчать, що Ахметов поступово утрачає вплив і вже не може забезпечити впевнену перемогу своєму кандидату без відвертих махінацій навіть у власному базовому місті. А Дніпропетровська область поступово переходить під контроль місцевого олігарха Ігоря Коломойського.

Утім, на тлі цих олігархічних воєн є і певний проблиск. Це успіх у низці регіонів скромних, не підконтрольних олігархам партій «Сила людей» та Демократичний альянс. Їм вдалося те, що ще роки зо два тому здавалося неможливим. Вони пройшли в місцеві ради Донецької області. «Сила людей» набрала близько 7% у Добропіллі. Демальянс дістав майже 10% у Новгородівці.

На сайті партії «Сила людей» зазначено, що її висуванці проходять принаймні в 35 місцевих рад. А кандидату Володимирові Шматку вдалося стати мером Чорткова. Усе це свідчить, що в суспільстві накопичується втома від олігархічних партій і люди готові віддати голоси тим, хто майже не витрачається на телерекламу.

Оскільки Демальянс та «Сила людей» рекламували себе майже виключно в соціальних мережах, розуміємо, що інтернет стає дедалі більш визначальним фактором в українській політиці. Якщо так триватиме й надалі, то через певний час олігархічні партії зіткнуться із серйозною конкуренцією. А потім підуть у минуле, як реліктові пережитки. ■

За право своє

Станіслав Козлюк

Чи є в активістів шанси відстояти інтереси громади навіть тоді, коли місцева влада належить відверто недемократичним силам

За трохи більше, ніж два десятки років незалежності в окремих регіонах України утворилися справжні феодальні князівства, де умовний голова району перебуває на посаді щонайменше 15 років, а в органах влади вже давно окопалися його брати, сестри, свати й куми. І займаються такі «сімейні колективи» чим завгодно, лише не відстоюванням інтересів місцевих громад. Які, власне, від виборів до виборів голосують за одних і тих самих людей, часом купуючись на гречку, часом — на лавки біля під'їздів, а часом — і на банальні пустопорожні обіцянки. Активні громадяни після кількох років боротьби з такою системою можуть розчаруватися й опустити руки, переконуючись, що від них нічого не залежить і простіше буде не втручатися у «брудну політику».

Але, як свідчить практика, ситуація не настільки критична.

У ТЕМНОМУ ЦАРСТВІ

Одним із ключових інструментів для проведення змін, хоч як це дивно звучить, можуть стати місцеві вибори. Попри низку перешкод. Так, на останніх виборах новим політичним силам і громадським активістам було досить складно потрапити до органів влади без співпраці з великими партіями. Однією з причин цього, за словами активістів, став новий закон, який ухвалили за кілька місяців до початку виборчої кампанії. Він обмежив можливості самовисування активних членів громад. Окрім того, ускладнив потрапляння малих, місцевих, політичних партій до рад, оскільки було підвищено прохідний бар'єр (із 3% до 5%) та встановлено досить велику заставу для участі у виборах. До того ж не було запроваджено обмеження на використання реклами в агітаційній діяльності. Таким чином місцеві політичні організації, не маючи потужного фінансового чи медійного ресурсу, опинилися в нерівних умовах із сильними, загальнонаціональними, політичними проектами.

Як зауважують активісти, після Революції гідності не відбулося помітного зростання нових політичних сил на регіональному рівні. Активний прошарок суспільства не зміг об'єднатися в надпартійний рух, який був би здатен скласти конкуренцію старій системі. Скажімо, у тому ж Харкові, попри сусідство з Росією та частиною окупованого Донбасу, є значна частина свідомого суспільства, яка готова відстоювати свої інтереси на регіональному рівні. Проте не було яскравого лідера, за яким могли би піти ті ж такі євромайданівці та волонтери. Натомість можна говорити, що більшість умовно нових партій не є такими в класичному розумінні. Радше

це політичні проекти, які виникають перед виборами, а після — зникають. Зазвичай у них немає розгалуженої мережі представництв у регіонах, відсутня історія та ідеологія.

До того ж, наголошують активісти, у більшості міст України, навіть у Києві, рівень розвитку самоврядування й залучення громад до прийняття рішень дуже низький. Громади не завжди поінформовані навіть щодо проектів рішень. Уже не кажучи про наявність у суспільстві сучасних форм самоврядування, коли не представницький орган здійснює управління, а самі громади залучаються до процесу прийняття рішень. При цьому використовуються сервіси петицій, електронного голосування тощо. До речі, зауважують активісти, такі форми управління давно є популярними й застосовуваними в Європі. Водночас в Україні не лише переважна більшість місцевого населення, а й подекуди соціально активні громадяни знати не знають про подібні інструменти. І чим далі в регіони від центральних міст, тим ситуація гірша. А надто в невеликих селищах і містечках.

**ОСТАННІ ВИБОРИ СВІДЧАТЬ,
ЩО ЧАСТИНА СОЦІУМУ ВСЕ БІЛЬШЕ ОРІЕНТУЄТЬСЯ
НЕ НА ЯСКРАВУ ЗОВНІШНЮ РЕКЛАМУ,
А НА ІДЕЇ ТА РЕАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

Активісти в різних регіонах України, з якими вдалося поспілкуватися, зазначають: не всі питання вирішуються на місцях. Скажімо, на процес нинішніх виборів міських голів (одіозні фігури в тому ж таки Херсоні чи Харкові) впливала ЦВК у Києві. За бажання й волі, приміром, Геннадій Кернес чи Володимир Сальдо могли б і не потрапити в бюлетені. Активісти переконані: якщо Київ буде й надалі йти на компроміси чи просто домовлятися, вирішувати «проблеми» грішми, підклимними домовленостями, ситуація залишиться без змін.

ІЗ СИСТЕМОЮ ЧИ ПРОТИ СИСТЕМИ

Попри, здавалося б, не надто райдужні перспективи, підстави для стриманого оптимізму є. Скажімо, частина політичних сил, які пройшли на виборах до рад, підтримують підвищення рівня прозорості й відкритості місцевих органів влади. Серед пропонуванних заходів — публікація проектів рішень, а також прийнятих рішень місцевих рад і виконавчих органів влади, запровадження сервісів електронних звернень і петицій. Інша справа, що в багатьох радах такі політсили можуть не мати необхідної більшості, щоб запровадити якісно нові

Стратегія «зроби сам». Група мешканців села Бобриця на Київщині розробляє і реалізовує ініціативи на кшталт фестивалів стрит-арту чи облаштування велодоріжок, і залучає решту місцевих до обговорення проектів

стандарти. Але за підтримки громади, яка активно наполягатиме на цьому, реалізації нових ініціатив можна домогтися й перебуваючи в меншості. Наприклад, низка місцевих рад в Україні прийняла положення, яке зобов'язує місцевих депутатів декларувати конфлікти інтересів, якщо проект якогось рішення, розглядуваного депутатом, може стосуватися його особисто, сім'ї чи власного бізнесу. Активісти переконані, що ця вимога стане одним із запобіжників проти корупції в регіонах.

Крім того, наполягають активні члени громад, необхідно проводити роботу з місцевим населенням, пояснювати важливість нових ініціатив, у такий спосіб завойовуючи підтримку людей. Так, зазначають активісти, це довгий і складний процес, який не дасть швидких результатів. Проте останні вибори свідчать, що частина соціуму все більше орієнтується не на яскраву зовнішню рекламу, а на ідеї та реальну діяльність. Більшість людей, з якими вдалося поспілкуватися, наголошують: змінювати систему й протистояти не надто чесним політикам можна не лише за допомогою сили (як у Врадівці). Це крайній крок. Допомогти у вирішенні проблем міг би той же Київ. Точніше загальнонаціональні партії, які принаймні, декларують підтримку демократичних принципів. В ідеалі в невеличких «удільних князівствах» великі політичні гравці могли би протистояти «царькам», що фактично окупували регіони. Виставивши своїх кандидатів, ці політичні сили мали б змогу потіснити олігархів районного масштабу.

Але не варто сподіватися лише на зовнішню допомогу. В Україні вистачає прикладів, коли громади впроваджували в життя власні ініціативи наперекір місцевій владі або у співпраці з нею.

Так, на Київщині є село Бобриця, де окремі члени громади вирішили брати участь в управлінні

розвитком села, не будучи в селищній раді й інших органах управління. Вони створили ініціативну групу й благодійний фонд для залучення коштів, які використовували для реалізації проектів. Згодом ця ініціативна група розробила стратегію розвитку села й подала її на обговорення до місцевої ради. Водночас проводилося активне інформування місцевих жителів та залучення їх до обговорення проектів. Активісти зауважують, що таким чином вдалося реалізувати ряд ініціатив: провести фестивалі стрит-арту, встановити в селі інформаційні дошки, облаштувати велодоріжки тощо. Такий формат роботи дозволяв і не конфліктувати з владою, і залучати членів громади до управління та реалізації ініціатив разом із місцевою владою. Але навіть за відсутності діалогу з владою робота з членами громади, якщо вона активна й пропозиції, які вносяться, цікаві, рано чи пізно приведе до підвищення їх популярності й підтримки серед людей. Це, своєю чергою, створює для ініціаторів проектів можливість у перспективі бути обраними до місцевих рад і, вже маючи потрібні повноваження, реалізовувати свої ініціативи.

Останні місцеві вибори — підтвердження того. Скажімо, у селищі Тяглова, що на Харківщині, на виборах місцевого голови перемогла не відома широкому загалу Анна Геращенко. Активісти наголошують, що дівчина прийшла в повністю зрадянзованому «ватне» селище, але змогла об'єднати навколо себе людей, знайти підтримку своїх ініціатив і, врешті, перемогти на виборах. На Херсонщині мером невеличкого міста Цюрупинськ став блогер Дмитро Воронов, а в Глухові на Сумщині перше місце на виборах очільника міста отримав Мішель Терещенко, посунувши на цій посаді ставленика регіонального олігарха Андрія Деркача. ■

Без принципових змін

Денис Казанський, Слов'янськ—Лисичанськ—Северодонецьк

Вибори засвідчили, що Донбас залишається електоральною базою вчорашніх регіоналів, хоча позиції демократичних партій тут помітно зміцнилися

Вибори на Донбасі розчарували тих, хто чекав змін у менталітеті жителів Сходу України. Коли українські солдати очистили північ Донецької області від сепаратистів й увійшли у звільнені міста, здавалося, що гегемонії ворожих Україні сил у цьому регіоні покладено край. Але, вигравши в протистоянні збройному, Київ раптом провавив повну німеч політичну. Організатори антиукраїнського повстання та незаконного референдуму чомусь у повному складі уникали відповідальності, якщо не враховувати Нелі Штепи та окремих індивідуумів, яким «не пощастило» посидіти кілька днів у підвалі добровольців «Айдару». Більше того: усі вони отримали можливість узяти участь у виборах та знову зосередити у своїх руках владу в регіоні.

Результат, як кажуть у таких випадках, виявився дещо передбачуваним. Представники місцевих кланів, які багато років контролювали область, легко взяли черговий рубіж. Для цього їм не довелося відумувати нічого незвичайного. Вони просто вкотре повторили давно відпрацьовані фокуси, які їм дозволили застосувати. Хтось змусив прийти і «правильно» проголосувати на вибори бюджетників та співробітників своїх підприємств. Хтось, як завжди, заплатив комісіям, щоби ті забезпечили потрібний

результат. Хтось роздав виборцям продуктові набори. Хтось купив голоси за гроші...

Змінилися тільки бренди, під якими представники старої влади пішли на вибори. Замість обридлої всім Партії регіонів у виборчих бюлетенях з'явилися «Наш край» та Опозиційний блок. Ось тільки люди залишилися ті самі. І вони без труднощів знову виграли у своїх базових регіонах, залишивши опонентів із патріотичних політичних сил позаду. Парадоксально, але після воєнної перемоги над проросійськими бандформуваннями патріоти залишилися на своїй землі фактично в статусі переможених.

Результати виборів на Донбасі виявилися невтішними. До влади в черговий раз прийшли не просто колишні члени Партії регіонів, а відкриті й послідовні вороги України. У Добропіллі з великим відривом вибори мера виграв сепаратист Аксьонов, який займався організацією референдуму «ДНР» 11 травня 2014 року. У Дружківці виграв нинішній мер Гнатенко, який під прапором «ДНР» виступав на мітингах за підтримку терористів Стрелкова. У Слов'янську, найімовірніше, у першому турі переможе Вадим Лях, який обцяв на своїх рекламних бордах «Любити Слов'янськ, як Нелю». У міські ради масово пройшли люди, які брали участь в антиукраїнських мітингах та блокували українську військову техніку.

Партії «Опозиційний блок» та «Наш край» отримали більшість голосів на виборах до місцевих рад у всіх містах регіону. Причому подекуди за рахунок прямого підкупу. Найвідвертіше це відбувалось у Северодонецьку, де «Наш край» очолив відомий бізнесмен Сергій Шахов. Його люди роздавали виборцям талони, які у день виборів можна було обміняти на 100–200 грн біля виборчої дільниці. Цей нехитрий метод забезпечив «Нашому краю» близько 22% голосів, що досить непогано для партії, яка «з'явилася на світ» лише кілька місяців тому.

«Зараз по кварталах Северодонецька відбувається масовий підкуп виборців! Невідомі люди зі списками, в яких указані всі персональні дані людини (ПІБ, паспортні дані, ідентифікаційний код), роздають талончики, по яких виборець має підійти до людини, що затвора стоятиме біля виборчої дільниці. У цієї людини буде зелена позначка. Виборець повинен віддати цей талончик й отримати 100 грн. Акцію проводить «Наш край». На талончику, який зараз отримав один із виборців, зазначено: «Округ 10 відповідальний 1684 одержувач 1685», — написала у Facebook заступник голови Луганської ВГА Ольга Лишик.

У декількох виборців удалося вилучити ці талончики. Зазвичай отримували їх пенсіонери та люди асоціального вигляду. Багато з них не розуміли, кому потрібно віддавати талони на отримання грошей, і несли їх прямо спостерігачам.

Депресивна «стабільність». У найбільш деградованих містах Донбасу підтримка регіоналів залишається доволі значною

Деякі спіймані на гарячому жінки заперечували свою причетність до афери й божилися, що просто знайшли талончики на землі.

Цікаво, що раніше Сергій Шахов уже використовував схожу схему «скуповування» голосів, а саме під час парламентських виборів 2012 року. Тоді він і ще кілька людей, включаючи нинішнього народного депутата від фракції «Блоку Петра Порошенка» Артура Герасимова, ішли на вибори по мажоритарних округах Донецької та Луганської областей під брендом «Команди Шахова». Тоді виборцям роздавалися схожі з нинішніми талони, які можна було обміняти на 50 грн на кожному мітингу на підтримку Шахова та його людей. Таким чином забезпечувалася масовість подібних заходів. Фінальну суму платили виборцям у день голосування.

Як виявилось, за три роки на Донбасі нічого не змінилося, і навіть війна нічого не навчила виборців та політиків.

Після обробки 2/3 бюлетенів по Сєверодонецьку з результатом 38% лідирує Опозиційний блок; 22% отримав «Наш край», 10% — «Солідарність», а 9,2% — «Самопоміч».

На Донбасі майже повсюдно й з великим відривом лідирує Опозиційний блок. При цьому спостерігається цікава тенденція: чим гірші справи в місті, тим більше людей підтримує цей блок. Рекордний результат колишні регіонали отримали в злиденному Лисичанську, постраждалому внаслідок вуличних боїв улітку 2014 року. До міської ради в місті поки що проходять чотири партії з семи. Опозиційний блок отримав 55,45% голосів. За «Солідарність» проголосувало 15,05% виборців, «Самопоміч» — 8,12%, Радикальну партію Олега Ляшка — 6,10%.

У Лисичанську не працює фактично жоден завод, але це не завадило регіоналам, які завжди мали в місті монополію на владу, знову отримати на виборах понад 55% підтримки. Виходить замкнене коло: все погано, тому що місто «тримає» Опозиційний блок, а голосують за нього, тому що все погано.

У Слов'янську, який пережив серйозні воєнні дії та кілька місяців перебував під контролем терористичного угруповання Ігоря Стрелкова, на вибори прийшло менше ніж 30% виборців: жителі міста проігнорували їх. Але навіть ті, хто проголосував, підтримали переважно Опозиційний блок та Вадима Ляха (прихильника Нелі Штепи). За попередніми результатами підрахунку голосів, Лях набрав 52,6%, його найближчий суперник проукраїнський кандидат Олег Зонтов — 20,3%. Такий високий результат йому вдалося отримати за рахунок низької явки антиукраїнськи налаштованого електорату.

У голосуванні по партійних списках у Слов'янську з великим відривом лідирує Опозиційний блок (52,1%). П'ятивідсотковий бар'єр подолали також «Наш край», Аграрна партія України, Радикальна партія Олега Ляшка, «Солідарність» та «Самопоміч». Тут, як і в інших містах Донбасу, залишається актуальним питання: чию сторону підтримуватиме «Наш край»? Цій партії приписують зв'язок з Адміністрацією президента, тому, найімовірніше, вона діятиме «у зв'язці» із «Солідарністю». Проте склад цієї партії не залишає сумнівів у тому, що за нагоди вона відразу перейде на бік проросійських сил і діятиме проти інтересів України.

Місцеві патріоти з гіркою жартують, що Донбас досі залишається окупованою територією. І в цьому є чимало правди. Через півтора року після вигнання терористів Слов'янськ та Лисичанськ виглядають та само, як їх побачили бійці ЗСУ, увійшовши до міст у липні 2014 року.

Зруйновані будинки в Семенівці не відбудовано. Дірки в асфальті від мінних вибухів заповнюються дощовою водою та перетворюються на ями. Висять на стовпах дорожні знаки, усіяні отворами від осколків і куль...

На великому особняку, від якого залишилися тільки уламки стін, висить плакат зі зверненням до президента та прем'єра. «Шановні Президент та Прем'єр-міністр України! Чи не соромно Вам за порожні обіцянки про відновлення житла?» — свідчить напис. Кажуть, цей особняк належав місцевому чиновнику-регіоналу, й оголошення на ньому — лише політична реклама до виборів, яка агітує проги діючого уряду. Але ця реклама діє. Усі жителі села, з якими вдалося поговорити, озвучували ті самі думки: влада обіцяла їм компенсації за зруйно-

РЕЗУЛЬТАТИ ВИБОРІВ НА ДОНБАСІ ВИЯВИЛИСЯ НЕВТІШНИМИ. ДО ВЛАДИ В ЧЕРГОВИЙ РАЗ ПРИЙШЛИ НЕ ПРОСТО КОЛИШНІ ЧЛЕНИ ПАРТІЇ РЕГІОНІВ, А ВІДКРИТІ Й ПОСЛІДОВНІ ВОРОГИ УКРАЇНИ

вані будинки, навіть будівництво нового селища, але за рік ніхто нічого так і не побудував. Можна сперечатися про те, чи Україна має своїм коштом відновлювати зруйновані бойовиками міста, чи ця відповідальність лежить на тих, хто організував і підтримував референдум сепаратистів 11 травня. Але в місцевих власний погляд на це. Жителі Донбасу живуть у своїй реальності, тому весь негатив традиційно записують на рахунок України.

Утім, за підсумками виборів варто відмітити й позитивні зміни. Насамперед це остаточне зникнення комуністів. Партія «Нова держава», у яку перейшли активісти КПУ після заборони їхньої організації, у виборчій кампанії програли «по всіх фронтах» і не потрапили до міських рад. Варто також відмітити й успіх проукраїнських партій, які на Донбасі раніше не могли розраховувати на такий високий відсоток. Так, «Самопоміч» набрала по 8-9% у великих містах Донецької та Луганської областей. У Новогродівці (Донецька область) аж 10% набрав скромний «Демократичний альянс». А в Добропіллі понад 7% отримала партія «Сила людей», членами якої в більшості є молоді люди, що не мають досвіду в політиці. До речі, ця партія рекламну кампанію проводила переважно у Facebook, що говорить про нову роль соціальних мереж у житті суспільства.

Загалом кількість проукраїнських кандидатів у місцевих радах Донбасу порівняно з попереднім скликанням дещо збільшилася. Але позитивні зміни відбуваються занадто повільно. Усі, хто хоче реформ і працює заради них, можуть просто не встигнути втілити свої плани в життя. Руйнувати, нищити значно легше, ніж будувати й створювати. А під час виборів на Донбасі більшість отримали «майстри» саме в цій сфері: професіонали розпилу, відкатів і корупційних схем. ■

Підкуп виборців у Сєверодонецьку

Украдене метро

Богдан Буткевич

Хто хоче зробити банкрутом проектувальника українського метрополітену

Злочинними схемами часів Януковича нині важко когось здивувати. Проте дуже непокоїть факт, що вони діють і майже через два роки після Майдану. Й особливо коли це стосується стратегічно важливої інфраструктури. **Тиждень** викрив чергову схему банкрутства й розпродажу унікальних проектних інститутів, що здійснюють розробку метро в Україні, націлену на продаж будівель та земельних ділянок, які йому належать. На кону сотні мільйонів гривень та майбутнє метробудування. На жаль, таких схем безліч і вони активно функціонують до сьогодні. Це достатньо типова практика крадіжок державного майна.

НАВМИСНЕ БАНКРУТСТВО

Проектуванням фактично всіх станцій метро, тунелів, колій та депо не тільки в Києві, а й по всій Україні історично завжди займалося державне підприємство «Укрметротунельпроект» у кооперації з ДП «Київдіпротранс». Вони належать до структури Міністерства регіонального розвитку та будівництва.

Однак від 2012 року, коли уряд Азарова з помою відкривав кілька станцій метро в Києві під футбольне Євро, жодних нових будівельних робіт у цій галузі не велося. Через фінансову скруту були тимчасово зупинені майже всі проекти метробуду та його планування, тому інститути фактично простоювали без замовлень і роботи. На підприємстві тривалий час не видавали заробітної плати, на початок 2015-го його загальний борг сягнув 20 млн грн. Інститут стрімко прямував до банкрутства. І не тільки через брак замовлень, а й тому, що тодішнє керівництво Укрметротунельпроекту, згідно з висновками міністерської перевірки, які опинилися в руках кореспондентів **Тижня**, вело політику, спрямовану на його навмисне банкрутування. За 2012–2014 роки нарощена кредиторська заборгованість становила там 2,3 млн грн, загальний збиток — майже 9 млн грн. При цьому керівництво й надалі видавало за наказами директора Миколи Поповича щомісячні премії обраним працівникам на загальну суму 1,7 млн грн, переказувало мільйони гривень на рахунки приватних фірм, оплачуючи ділові подорожі своїх очільників. Зрештою, здавалось би, нічого незвичайного, просте нецільове використання коштів — стандартна корупція в державному секторі.

Та найважливішим було аж ніяк не це. Для розуміння ситуації зазначимо, що проектний інститут має чимало нерухомості під свої структурні підрозділи в центральній частині Києва. Сам він розміщений у середмісті столиці, у двох будівлях по

вулиці Бульварно-Кудрявській (колишня Воронського), 19-Б та 21, неподалік Львівської площі. І самі корпуси, і земельні ділянки, на яких вони стоять, винятково привабливі для забудовників. Власне, на всій прилеглий території вже активно зводять елітні багатоповерхівки. Ринкова вартість двох будівель інституту перевищує \$8,5 млн.

Отут і починається найцікавіша частина історії. Представники міністерської перевірки, з якими ми поспілкувалися, одностайно стверджують, що основною метою всіх дій керівництва інституту останніх років було банкрутство підприємства з метою продажу будівель та земельних ділянок під ними. Як найперший аргумент наводять катастрофічно занижені дані з бухгалтерського обліку, за котрими ці два об'єкти й решта основних засобів ДП «Укрметротунельпроект» оцінені в... 5 млн грн. Різниця між реальними ринковими цінами, які наведено нижче, та цими сміховинними цифрами, нікого в керівництві не бентежить. І ось чому.

ДОНЕЦЬКИЙ СЛІД

Щоб осягнути всю ситуацію, нам доведеться повернутися до 2008 року. Тоді, за директорства Віктора Янікіна, ДП «Укрметротунельпроект» дістало вихід на ринок РФ, активно підключившись до проектних робіт і замовлень Московського метрополітену. Здавалося б, що тут поганого? Інститут почав нічогенько заробляти на «хлібних» російських грошах...

Така ситуація зберігається до 2012 року, коли Янікін через конфлікт із новопризначеним тоді міністром Геннадієм Темником іде у відставку. Але

Ласий шматок. Проектний інститут «Укрметротунельпроект» має багато нерухомості, призначеної під його структурні підрозділи, в центральній частині Києва

водночас він абсолютно не бажає втрачати таку прибуткову схему роботи з Москвою. Тож і створює приватне ТОВ «Київметропроект», яке й надалі обслуговує всі тамтешні контракти. При цьому він використовує напрацювання державного інституту, де залишилися на посадах його призначенці: головний інженер Сергій Крашньов та головний бухгалтер Аліса Теплова.

За інформацією **Тижня**, у добрих стосунках з екс-директором досі перебуває такий собі Микола Попович, котрого згодом призначають директором замість Янікіна. Подейкують і про зв'язки Поповича з Олександром Клименком, тодішнім міністром доходів і зборів, членом «Сім'ї», чиєю людиною в міністерстві був такий собі Григорій Семчук.

Із приходом Поповича діються дивні речі. Уже не тільки московські контракти, а й внутрішньо-українські, яких стає дедалі менше, починає отримувати приватна структура Янікіна, щоправда, на виробничій базі Укрметротунельпроекту. При цьому саме держпідприємство не дістає офіційно жодної роботи й починає хутко накопичувати борги. А 31 травня 2013 року Попович звернувся до Мінрегіонбуду по погодження на отримання банківського кредиту в такому собі банку «Союз». Цікавий момент: ця фінустанова належить офіційно тим самим людям, що й скандальний банк «Родовід», котрий, як писав **Тиждень**, перебуває у сфері впливу вже згаданого Клименка та Юрія Іванюченка. Як заставу було запропоновано саме будинки на Бульварно-Кудрявській.

Неймовірно швидко, як для української бюрократичної машини, буквально за тиждень, 6 червня 2013 року міністерство дає «добро» на взяття кредиту. Погодив це рішення вже згаданий Семчук. Родзинка на торгі: було дозволено отримання позики рівно на 5 млн грн, у якій й оцінили тоді все своє майно керівництво ДП. Про законність цього годі й казати, але маховик навмисного банкрутства стрімко закрутився.

Далі вже була справа техніки. Через певний проміжок часу банк за погодженням із Поповичем переписує боргові зобов'язання на компанію, афільовану із Клименком, а та, своєю чергою, — на ще одне підприємство. Останнє подає на Укрметротунельпроект до суду з вимогою терміново віддати позичені кошти. А їх на рахунках, як ми пояснили вище, вже немає: підприємство по самісінькі вуха в боргах. За рішенням суду його рахунки та майно заарештовують. Реєструється компанія з ідентичною ДП назвою, на яку й мало бути переведено все майно та устаткування державної установи. За планом уже в лютому 2014-го інститут мав бути визнаний банкрутом, а будівлі передані на баланс компанії — власника боргу. Навіть не криючись, заступник Поповича Юрій Градов уже здає в оренду приміщення та земельну ділянку в інституті тому самому ТОВ, яке позивалося до ДП.

Цьому сценарію завадила Революція гідності. До певного моменту банкрутувальники причаїлися, Попович формально зберігав директорську посаду, виконувачем обов'язків залишилася його людина, вже згаданий головний інженер Сергій Крашньов. Аудит у лютому 2015 року виявив цю

200 млн грн. Саме стільки становить ринкова вартість двох офісних будівель по вулиці Бульварно-Кудрявській

схему, однак жодних результатів не мав: усі корупціонери залишилися на своїх місцях, боргові зобов'язання інституту й надалі діють, грошей на рахунку немає. За свідченнями аудиторів, хтось у Мінрегіонбуді досі прикриває цю схему. Своєю чергою, намагання кореспондентів **Тижня** зв'язатися з керівництвом ДП не виявилися успішними.

ОСНОВНОЮ МЕТОЮ ВСІХ ДІЙ КЕРІВНИЦТВА ІНСТИТУТУ ОСТАННІХ РОКІВ БУЛО БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМСТВА З МЕТОЮ ПРОДАЖУ БУДІВЕЛЬ ТА ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ПІД НИМИ

Ситуація зрушила з мертвої точки буквально місяць тому, коли наприкінці вересня 2015 року Київська міська державна адміністрація вирішила розморозити план побудови метро на Троєщині. І затвердила виконавцем робіт із коригування проекту Подільсько-Вигурівської лінії метрополітену Укрметротунельпроект, відмовивши приватним підприємствам. Чималі кошти, а це кілька мільйонів гривень, мають надійти на рахунки ДП уже до кінця цього року. Тобто питання про банкрутство підприємства нібито не актуальне.

За інформацією **Тижня**, в останні тижні старе керівництво інституту робить судомні рухи для прикриття себе та своїх діянь останніх років. Вивозять документацію та обладнання. У будь-якому разі ситуація далека від урегулювання, адже формально структури Клименка й досі мають права на майно інституту. На кону мільйони доларів та майбутнє українського метробуду. ■

Суть страху

Учені наближаються до розуміння фізичної природи психічних розладів, викликаних емоційною травмою

Однієї ночі 2009 року Дженніфер Гоппер та її наречена Тереза Бутс прокинулися від того, що над ними стояв чоловік із ножом у руці. Він згвалтував їх обох і вбив Бутс, загнавши лезо в серце. Гоппер вижила, але в неї залишилися шрами від порізів на горлі й руках. Душевні рани гоїлися повільніше. Вона кам'яніла від жаху в темряві, а вночі прокидалася від страшних снів: ніби хтось прокрадався в її дім. Навіть поплескування по плечу лякало жінку до нестями. Вона не могла сісти в машину: під час того нападу найбільше боялася, що вбивця завезе її і Терезу кудись, де їх ніколи не знайдуть.

Історії про непереборний страх після емоційного потрясіння відомі ще з часів Троянської війни. У XIX столітті вцілілим жертвам залізничних катастроф ставили діагноз «залізничний хребет»: лікарі вважали причиною істерики пацієнтів посттравматичне защемлення нервів у хребцях. Під час Першої світової війни цей стан був відомий під назвою «контузія», «солдатське серце» або «воєнний невроз». І тільки коли з тими самими симптомами (підвищена збудженість і чутливість, нав'язливі спогади й нічні жахіття) почали повертатися учасники війни у В'єтнамі, синдром стали сприймати серйозно. У 1980 році йому знайшли загальну назву: посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

Зараз ставлення до нього дуже відрізняється від поширеного в роки Другої світової, коли американський генерал Джордж Паттон погрожував солдатам

із симптомами бойового виснаження трибуналом. Наукові дослідження швидко йдуть уперед. Останнім часом науковці зробили надзвичайно багато відкриттів щодо причин ПТСР та методів його лікування. І це дуже добре, адже те, наскільки поширений розлад, теж стало відкриттям.

Вважається, що ПТСР зумовлений стресом, пережитим під час війни. Нещодавнє дослідження виявило, що на нього страждала чверть американських ветеранів в'єтнамської війни, а десята частина тих, які ще живуть, досі потерпає від сильних симптомів. Торішнє дослідження, проведене серед сирійських біженців у Туреччині, виявило, що на ПТСР страждає кожен третій. Розлад дуже поширений також серед мешканців бідних районів із великою криміногенністю: дослідження центральних районів Атланти показало, що рівень ПТСР серед тамтешніх мешканців вищий, ніж серед ветеранів війни.

ГЛИБОКЕ КОРИННЯ СИНДРОМУ

ПТСР частіше спостерігається після повторюваних травм, ніж після одиначної події, і зазвичай більш поширений серед жертв, знайомих із насильником. Травма, отримана в ранньому дитинстві, коли мозок ще тільки накопичує знання про світ і те, чого в ньому потрібно боятися, робить людей уразливішими в дорослому віці. Тому діти, які зазнали насильства від членів родини, частіше страждають на ПТСР. Серед жінок розлад трапляється удвічі частіше, ніж серед чоловіків, почасти тому, що поширена причина повторюваної травми — насильство в сім'ї, і жінки набагато частіше зазнають його на сексуальному ґрунті, що особливо часто викликає ПТСР.

Усе, що буває після травматичної події, зокрема й підтримка чи скептицизм оточення, впливає на ймовірність появи розладу. Важливу роль відіграють і соціально-економічні обставини. Серед ветеранів в'єтнамської війни, які брали участь у бойових діях, синдром частіше розвивався в тих, хто свого часу не зміг закінчити школу. Колишній виконавчий директор Національного центру ПТСР Метью Фрідман каже, що деякі ситуації справляють сильний вплив навіть на тих, у кого немає жодного фактору ризику: «Це трохи схоже на кімнату 101 у романі Джорджа Орвелла «1984». У кожного є своя точка зламу».

У людей із ПТСР значно вищий ризик появи інших проблем зі здоров'ям, зокрема діабету, серцевих захворювань, депресії та наркоманії. Вони частіше виявляються безробітними, мають проблеми у шлюбі або стають батьками в підлітковому віці. Як і у випадку з іншими психічними розладами, страждань додає той факт, що їхнє захворювання сприймається як вада характеру або не настільки серйозно, як фізична недуга.

Але є одна основна відмінність ПТСР від більшості інших психічних хвороб: його можна змоделювати в інших ссавців, позаяк вони відчують і виявляють страх в основному так само, як і люди. Налякати мишу ударом електричного струму просто; важче виробити в неї негативну самооцінку. Якщо тасмницю багатьох афективних розладів усе ще не розгадано, то ПТСР стає дедалі зрозумілішим. На думку Чарльза Мармара, психіатра медичного центру Нью-Йоркського університету, це, можливо, перший психічний розлад, «де ми простежуємо зв'язки між розумом і мозком».

Дослідження нервової системи допомагає виявити, як люди потрапляють у замкнене коло страху. Мигдалевидні залози — парні утворення в глибині мозку, схожі за формою на мигдалини — відповідають за наші відчуття страху, реєструючи вхідні сигнали (запахи, звуки тощо) і збуджуючи інші ділянки мозку, які фільтрують ці сигнали, перш ніж відреагувати. У людини з ПТСР такі фільтри не завжди відрізняють справжню небезпеку від того, що спокійно можна проігнорувати.

Мозок здорової людини, яка відчула напад паніки, подає тілу команду на запуск різноманітних реакцій, зокрема й на виділення адреналіну. У людини прискорюється серцебиття, вона відчуває нагальну потребу оборонятись або втікати. У безпечному середовищі симптоми поступово зникають; залишається тільки неприємний спогад. Жінка, на яку напали в людному барі, може кілька тижнів лякатися відзеленчання склянок, але з часом (період «згасання

страху») позитивні асоціації, як-от застілля із друзями, витіснять негативні. Що більше в людини накопичуватиметься позитивних спогадів, пов'язаних з відповідною обстановкою без пережиття чогось неприємного, то більша імовірність того, що страх розвіється. Саме тому так важливо не ховатися і не замикатися в собі після травми.

ГАЛЬМА ДЛЯ МОЗКУ

Коли цей механізм не спрацьовує, виникає ПТСР. Повернувшись із війни, солдат може кам'яніти, тільки-но щось нагадає йому про бій. За словами одного колишнього військовослужбовця, він «до смерті лякався» щоразу, коли його дружина щось пекла. Виявляється, аромат мигдалю нагадував йому запах вибухівки Semtex. Жертви насильства, пережитого в дитинстві, можуть боятися темряви, бо нападники часто приходять до них уночі.

ТРАВМА, ОТРИМАНА В РАНЬОМУ ДИТИНСТВІ, КОЛИ МОЗОК ІЩЕ ТІЛЬКИ НАКОПИЧУЄ ЗНАННЯ ПРО СВІТ І ТЕ, ЧОГО В НЬОМУ ПОТРІБНО БОЯТИСЯ, РОБИТЬ ЛЮДЕЙ УРАЗЛИВИШИМИ В ДОРОСЛОМУ ВІЦІ

Дослідження організмів близнюків наводить на думку, що схильність до ПТСР приблизно на 30% зумовлена генетично. Учені, що працюють у новій галузі — епігенетиці (вивчає вплив зовнішніх

популярні тб-канали з ліцензією
+ створення індивідуального каналу з власною рекламою

ФУТБОЛ 1
ФУТБОЛ 2

Discovery CHANNEL

HDFASHION

NEWS one

ФООНОВА МУЗИКА

ПУБЛІЧНИЙ WI-FI

МЕНЮ-БОРДИ

ІНСТАЛЯЦІЇ

Телефонуйте, щоб дізнатися більше:

+38 067 589 23 49

icom
www.icom.kiev.ua

чинників на прояв в організмах генетично закодованої інформації), дістали докази того, що стрес може передаватися нащадкам.

Нещодавно науковці зробили цікаве відкриття: маркери відмінностей між мозком, генами й навіть кров'ю людей із ПТСР та без нього. Коли людина, яка має посттравматичний синдром, бачить зображення переляканого обличчя, мигдалини посилає інтенсивніший сигнал. Але активність префронтальної кори, що відповідає за відчуття страху, одночасно притуплюється. «Нині вчені активно шукають хімічні речовини, які зможуть виявляти ознаки ПТСР через аналіз крові», — розповідає Керрі Реслер, молекулярний біолог і психіатр госпіталю Маклін при Гарвардському медичному факультеті.

ЛІКУВАННЯ ПТСР ЗДЕБІЛЬШОГО ПОЛЯГАЄ В ТОМУ, ЩОБ НАВЧИТИ МОЗОК ПО-НОВОМУ РЕАГУВАТИ НА СТРАХ

Лікування здебільшого полягає в тому, щоб навчити мозок по-новому реагувати на страх. Багатьом пацієнтам призначають когнітивну терапію, під час якої їх учать інакше сприймати все, що відбулось, і контролювати подразники. За словами Дебри Кейсен, професора психіатрії Вашингтонського університету, у чотирьох із п'яти пацієнтів після десятикратного заняття особливо сильні симптоми ПТСР зникають. Іншим призначають експозиційну терапію: їм доводиться стикатися з подразниками, які викликають у них страх. Дорослих можуть просити описувати травматичну подію в усіх жакливих подробицях, доки ті не перестануть перейматися настільки сильно; діти можуть «побавитися» в неї за допомогою іграшок. Для військових застосовується віртуальна симуляція реальності. Один лікар порівняв це з лікуванням опіку: шар за шаром.

Дженніфер Гопшер невдовзі після пережитих жахів почала проходити когнітивну терапію. Перше завдання полягало в тому, щоб допомогти їй знову сісти в машину. Психіатр навчав її підходити до авто й таким чином витісняти нав'язливі думки (про те, що всередині міг хтось зачаїтися) безпечними спогадами (я паркуюсь тут уже не один рік, і жодних проблем). Десь із десятої спроби їй вдалося—таки сісти до автівки. До перемоги над страхом темряви довелося їти набагато довше, але зрештою «одного дня мій мозок і тіло просто наздогнали мої думки», — розповіла вона.

Більшість дослідників ПТСР орієнтуються на жертви в багатьох країнах, зокрема у США. Але емоційні травми поширені скрізь. Професор Кейсен пристосувала терапію, розроблену в багатьох країнах, до потреб людей, що пережили тортури в Іраку і згвалтування в Конго. Результати свідчать, що цей розлад має однакові характеристики в різних місцевостях та культурах і лікується подібними прийомами, навіть у непростих середовищах таборів для біженців.

Зараз нові методи терапії розробляються через досліди над тваринами. В одному експерименті пацюків привчали боятися певного запаху: його розприскували одночасно з ударом електричним струмом. Якщо після того запах кілька разів розпилювали без електрошоку, синдроми ПТСР (неконтрольований страх,

який у тварин проявлявся через завмирання або пришвидшене серцебиття) не з'являлися. Тоді вчені вирішили з'ясувати, чи є подібне вікно можливостей у людей, які зазнали травми. У пілотній програмі 2010 року деяким пацієнтам станції швидкої допомоги при Меморіальному госпіталі Грейді в Атланті, які стали жертвами згвалтування, автокатастрофи або ж отримали вогнепальне поранення, пропонували «образну експозиційну терапію»: вони повинні були в деталях пригадати все, що трапилося. Через три місяці практики ПТСР проявлявся в цій групі вдвічі рідше, ніж у контрольній, яка терапії не проходила. Щоб довести, що детальні описування травматичних обставин відразу після них справді допомагають, потрібні наступні дослідження.

В іншому експерименті Керрі Реслер знерухолював мишей на дві години. Тоді в них частіше виникали подібні до ПТСР симптоми після нової травми. Під час розтину мозку цих мишей вдалося виявити зміну експресії гена, яка, на думку вчених, могла зумовити вразливість тваринок. Далі на інших мишах використали експериментальний препарат, що діяв на цей ген і блокував утворення страшних спогадів. Розрахунок виправдався: у тварин, які спочатку переживали неприємні відчуття, а згодом діставали препарат, у наступній стресовій ситуації не проявлялися симптоми ПТСР. Психіатр Аміт Еткін та його колеги зі Стенфордського університету досліджують, як можна модифікувати рефлекторні дуги в мозку, що «відповідають» за страх, за допомогою селективних інгібіторів зворотного захоплення серотоніну (SSRI) — класу препаратів, котрі використовуються в лікуванні депресії або тривожних станів, — і транскраніальної магнітної стимуляції, під час якої електричний магніт, розташований безпосередньо близько до шкіри голови, передає магнітні імпульси до мозку. Вчені з'ясували, що стимуляція частини лобової частки кори головного мозку може знизити активність мигдалин, що, своєю чергою, пом'якшить симптоми ПТСР. На думку Еткіна, через п'ять років з'являться нові методи лікування, зокрема застосування стимуляторів мозку або медикаменти для посилення ефекту психотерапії. А тоді можуть з'явитися ефективніші методи лікування інших розладів і тривожних станів, від яких потерпає третина американців. Навіть якщо на розробку нової терапії для лікування ПТСР знадобиться більше часу, ніж очікується, прийняття того факту, що ПТСР має фізичну природу, може спонукати пацієнтів раніше звертатися по допомогу. Жертви згвалтування, які лікуються в доктора Кейсен, зазвичай зверталися до неї аж через 20 років після інциденту; доктор Мармар лікував ветеранів Другої світової, які намагалися позбутися нічних жахів 40 років.

У морозильній камері в Бостоні зберігаються 50 зразків тканин мозку, пожертвованих першому в світі банкові мозку для вивчення ПТСР, який заступив Департамент США у справах ветеранів. Сьогодні шораз більше учасників війни та цивільних, із синдромом і без нього, заповнюють медичні анкети й зобов'язуються пожертвувати свої тканини мозку після смерті. Ті, для кого немає лікування сьогодні, здатні допомогти в пошуку ліків від цієї недуги наступним поколінням. А то й узагалі захистити їх від неї. ■

ЛАУРЕАТИ ПРЕМІЇ
КОНРАДА

Тарас Прохасько / 2007
Сергій Жадан / 2009

Що могло би здивувати
Конрада в українській
сучасній літературі?

«... що вона є, і вона література.
І вона сучасна, і вона
українська. І нема найменшої
потреби писати англійською...»

Джозеф Конрад
і Україна – що спільного?

«Непростий життєвий шлях,
готовність і бажання долати
труднощі, налаштованість на
роботу та наполегливі пошуки
себе. Ну і, звісно, постійна
присутність десь поруч моря»

2015

Наталія Сніданко / 2011
Лілія Маторчук / 2013

Яким має бути Лауреат
Премії Конрада?

«Особисто мені від лауреатів
будь-якої премії достатньо, аби
він був хорошим письменником»

«Конрад» став моєю
першою вагомою премією,
яка, окрім зрозумілої
в таких випадках радості,
дала мені ще й відчуття
потрібності українській
літературі й літературі
загалом. Я значить на
своєму місці, роблю
те, що подобається іншим.

ЗАПРОПОНУЙ
СВОГО
КАНДИДАТА
до 11/11/2015

www.polinst.kiev.ua

Премія Конрада заснована
2007 року Польським Інститутом
у Києві. Премія присуджується
українському письменникові
віком до 40 років, незалежно
від місця його проживання,
прижиттєво, за:

- послідовність у реалізації
творчого шляху,
- інноваційність форми,
- замання стереотипів,
- універсальність
повідання.

ЛАУРЕАТ ОТРИМУЄ:

- диплом лауреата та нагороду у
розмірі 3000 євро від Польського
Інституту у Києві,
- періодичне стажування у Польщі в
рамках стипендіальної програми
"GAUDE POLONIA" у 2016 році від
Партнера Премії, Національного
центру культури (Варшава)

UA-ПЕРШИЙ

Різнi розуміння перемоги

Едвард Лукас

Російський лiдер припускається численних помилок. Через корупцію й авторитаризм він поставив хрест на шансах Росії економічно модернізуватися; атакувавши Україну, перетворив свою країну на міжнародну парію; а тепер загруз у болоті сирійського конфлікту.

Ще кілька таких катастроф — і він переможе.

У статті для New York Times від 23 жовтня мій друг Майкл Макфол, один із провідних американських експертів із питань Росії, розгромив позицію людей, які вбачають у рішучих діях Путіна в Сирії стратегічну геніальність. За словами Макфола, Москва нині грає в оборонну гру з останніх сил, виходячи з хибного уявлення про функціонування світу й піднімаючи ставки на тлі низки невдалих рішень.

Прорахунків справді безліч. Євразійський економічний союз, виплеканий кремлівський проєкт, котрий замислювався як очолюваний Росією конкурент Європейського Союзу, зайшов у глухий кут. Внутрішня лібералізація та «відлига» у відносинах із Заходом часів президентства Медведєва теж давно в минулому. Гірших відносин із НАТО та ЄС годі уявити. Спроба піддати жару в бунтівні настрої російськомовного населення України зазнала краху, як і військова операція в цій країні, що завела Росію в безвихідь, обтяживши маріонетковими «державними» утвореннями на Донбасі.

Членство Росії у Світовій організації торгівлі, що колись вважалося проривом, ніяк не сприяло її інтеграції до світової економіки. Натомість санкції загострюють ізоляцію Москви. 2014 року номінальний ВВП Росії перевищив \$2 трлн. За оцінками МВФ, з огляду на падіння рубля та здешевлення енергоресурсів, а також наслідки санкцій 2015 року показник становитиме \$1,3 трлн.

Під цим кутом зору російська інтервенція в Сирії засвідчила слабкість, а не силу Кремля.

Санкції західних країн разом із усе ще низькою ціною на нафту б'ють по російській економіці. Для звичайного росіянина, якщо заплушити очі на курс рубля, цей вплив поки що не дуже відчутний, проте скоро ситуація може змінитися. Нині Кремль активно спалює ресурси з резервного фонду, котрі не є нескінченними. Заступник міністра фінансів РФ Татьяна Нестеренко повідомила 9 жовтня, що за таких витрат резервний фонд буде вичерпано до 2018 року. Окрім того, вона зауважила, що в цьому становищі Росія може забути про розвиток приватного сектору, адже годі й думати про нього, коли немає доступу до західних ринків.

Росіянам треба було підняти ставки, щоб не допустити поразки свого союзника — режиму Башара Асада. Проте Росія не в змозі повернути йому контроль над об'єднаною Сирією. Ось чому Макфол стверджує, що «Путін — майстер короткострокового тактичного реагування на провали, а от із довгостроковою стратегією в нього складається гірше».

Усе це так, але проблема в тому, що путінський режим має інші прерогативи. Він не прагне зробити Росію заможною, стабільною і привабливою країною із сильними інституціями та союзами, а його ставлення до Заходу — це суміш заздрощів, презирства і страху. Цей режим хоче не уподібнюватися Заходowi, а радше поневолити, подолати й принизити його. Отже, мета Кремля: не виграти гру за чинними правилами, а змінити їх так, щоб завжди перемагати.

ПУТІНСЬКИЙ РЕЖИМ ХОЧЕ НЕ УПОДІБНЮВАТИСЯ ЗАХОДОВІ, А РАДШЕ ПОНЕВОЛИТИ, ПОДОЛАТИ Й ПРИНИЗИТИ ЙОГО. ОТЖЕ, МЕТА КРЕМЛЯ: НЕ ВИГРАТИ ГРУ ЗА ЧИННИМИ ПРАВИЛАМИ, А ЗМІНИТИ ЇХ ТАК, ЩОБ ЗАВЖДИ ПЕРЕМАГАТИ

Умови для цього дуже сприятливі: колишній світовий порядок, у якому Захід на чолі зі США мав найкращі позиції та найбільшу впливовість, зазнає краху. Сполучені Штати видаються втомленими, відстороненими й деморалізованими. Фінансова криза та проблеми єврозони завдали сильного удару по надійності західного економічного лiдерства. Ступор Вашингтона і скромна нерішучість Брюсселя свідчать про те, що наша політична модель також виявилася не дуже успішною. До внутрішньої слабкості Заходу додаються зовнішні загрози: Китай, Іран, «Ісламська держава» і Росія кидають виклик старому порядку. Підстаркуватий Захід, потерпаючи від матеріальної скрути, видається неспроможним упоратися навіть з однією із цих загроз, годі й казати про всі чотири.

Очевидно, Кремлеві не обов'язково добре керувати Росією відповідно до західних стандартів: у ньому в'їдливо наголошують, що тих цінностей не дотримуються. Російський режим запроваджує власні правила, згідно з якими слава переважає над процвітанням, національний вибір — над міжнародними домовленостями, а насильство — над миром. Правила, здається, непогано приживаються. Якщо ми не готові протидіяти, нам доведеться до них звикати. ■

Google-книжки у суді

Публікація уривків онлайн — не порушення авторських прав

Герой оповідання Хорхе Луїса Борхеса «Вавилонська бібліотека» блукає у велетенській книгозбірні, де можна знайти всі можливі у всесвіті книжки. Книгозбірня Google Books не така велетенська, але й не мала. З 2004 року Google у співпраці з бібліотеками відсканували понад 20 млн найменувань, багато яких друкувалися дуже давно, і виклали їх для загального доступу в інтернеті. Користувачі не можуть читати книжки повністю, якщо видання ще підпадають під дію авторського права. Але, на відміну від трагічного персонажа Борхесового оповідання, який так і не знайшов бібліотечного каталогу, юзери Google Books можуть безкоштовно шукати фрази і читати уривки найрізноманітніших книг безкінечно.

Десяток років тому група письменників подала на Google позов до суду, тому що сервіс будімо порушує авторські права. Після років юридичної тяганини 2013-го федеральний окружний суд виніс рішення на користь інтернет-гіганта. Позивачі звернулися до Апеляційного суду другого округу в Нью-Йорку. 16 жовтня вони знову залишилися ні з чим. Як компанія може безкарно оцифрувати мільйони книжок без згоди авторів і показувати їх цілому світові? Суддя П'єр Леваль пояснив у своєму рішенні, що закон про авторські права дає «потенційним творцям» виключне пра-

во копіювати власні твори, щоб розширити «доступ до знань» для всіх. Тут не йдеться про збагачення творців. «Кінцевий, головний за задумом вигодонабувач — це громадськість», — написав суддя. Крім того, якщо твір використано з «трансформативною метою», то «сумлінне використання» вважається допустимим за американським законом про авторське право від 1976 року. «Метою копіювання компанією Google оригінальних, захищених авторським правом книжок, — сказано в рішенні суду, — є удоступнення значимої інформації про ці книжки, що дозволяє шукачеві знаходити ті, які містять шукане слово чи термін». Інший інструмент допомагає користувачам Google «дізнаватися про частоту вживання шуканих слів в загальному пулі опублікованих книжок в різні історичні періоди». Обидві ці функції кваліфікуються як «типово трансформативні». Цей судовий вердикт не означає, що тепер книжки віддаватимуться задарма: Google відкриває для огляду лише три уривки з кожної книжки; кожен уривок — це одна восьма сторінки. Що ж до видавців й авторів, то вони можуть узагалі відмовитися від опції показування уривків. Але Апеляційний суд другого округу своїм рішенням дає рядовим читачам миттєвий доступ до цілого світу знань і до того ж набагато приязнішого та зручнішого, ніж той, що колись вигадав Борхес. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

CFA Institute

CFA Society Ukraine

IV ІНВЕСТИЦІЙНА КОНФЕРЕНЦІЯ
КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

6 листопада 2015 р. | Hilton Kyiv

Зареєструйтесь зараз | www.ceeconference.com

**МАТЕМАТИКА ПРОТИ ГЕОПОЛІТИКИ:
НА ЩО СТАВИТИ І ЯК ВИГРАВАТИ?**

СІЕФЕЯ Сесаеті Юкрейн, СІЕФЕЯ Інстїтут

Медіа-спонсор

Bloomberg

У партнерстві з

ACC THE COUNCIL OF ACCOUNTANTS
EBA EUROPEAN BANKING ASSOCIATION

Головний
новинний партнер

interfax-УКРАЇНА
ІНФОРМАЦІЙНЕ АГЕНТСТВО

Інформаційні партнери

Тиждень **НД** **НОВОЕ**
ВРЕМЯ

Партнер з розміщення

Hilton
KYIV

Новий підхід до бізнесу

Американські стартапи змінюють суть права власності в компаніях

Здавалося б, який може бути зв'язок між вечірною з приводу очікуваного поповнення в родині й зміцненням американського капіталізму? Цілковито безпосередній, якщо ця вечірка влаштована для однієї з 24-х інвесторів у NMRKT, невеличкому стартапі Джулії Джейкобсон, який допомагає бутікам і дрібним виробникам за півгодини створювати симпатичні електронні магазини для своїх товарів. З 2013 року компанія набирає 150 клієнтів і зараз розглядає варіанти залучення капіталу вчетверте. Відвідуючи світські події, Джейкобсон та її колеги з інших стартапів вивчають уподобання інвесторів. Це, своєю чергою, допомагає їм долати одвічну проблему ринку: як знаходити точки дотику між інтересами тих, хто вкладає гроші у бізнес, та власників.

Для молодих фірм на кшталт NMRKT думки інвесторів мають величезне значення. Існує купа різних варіантів оцінки вартості стартапу, але перевірити, наскільки вони відповідають реальній ціні, на відкритому ринку неможливо. Для прикладу, один інвестор якось переконав Джейкобсон, щоб вона пішла на страхітливе для кожного підприємця «пониження» і провела наступне залучення капіталу, виходячи зі зниженої оцінки вартості компанії. Інші ж були готові інвестувати, виходячи із вищих оцінок, або взагалі придбати компанію тут і зараз. Відтак

саме від інвесторів неабияк залежить майбутнє зростання крихітних починань на зразок NMRKT.

Найпомітніша відмінність живого сектору стартапів у США від традиційних компаній — це структура власності. Нове покоління фірм, як-от додаток для виклику таксі Uber або сервіс для пошуку та оренди житла Airbnb, запроваджує новаторську організацію бізнесу. У ній інвестори, засновники, менеджери, а часто й працівники володіють компанією не через акції, що торгуються на біржах, а через частки, визначені скрупульозно прописаними контрактами.

Завдяки такій договірній структурі права власності підприємці на кшталт Джейкобсон отримують досвід володіння бізнесом, але без клопоту, характерного для акціонерних компаній: їх не стосуються прикрощі регулювання і політики, в яких «вариться» великий бізнес. Це додає ефективності управління компанією, особливо коли керівники можуть повністю зосередитися на перетворенні задуму на успішний бізнес.

Працювати в такий спосіб непросто. Між сторонами постійно виникають конфлікти, пов'язані з оцінкою вартості бізнесу та багатьма іншими моментами. Однак він дає доступ до фінансування, яке для старомодних сімейних компаній недосяжне. Стартапи створюються зазвичай на власні заощадження або гроші, позичені в друзів чи родичів. А тоді переходять на фінансування від зовнішніх інвесторів через

різноманітні канали, зокрема через юристів, бізнес-інкубатори та інших ангелів-інвесторів, у яких є гроші для підтримки нового бізнесу з ідеями. Серед таких інвесторів дедалі частіше трапляються підприємці, що заробили капітал на власних стартапах і тепер вкладають його в інших. Фактично кількість дрібних угод купівлі-продажу часток у стартапах за останні роки значно зросла (див. «Стартап з розбігу»).

А ось досвід Джеррі Шліхтера, якому доводиться щодня вирішувати проблеми, пов'язані з питаннями власності, не такий втішний. Він адвокат, який займається не запобіганням конфліктів у дрібних компаніях, а пошуком оптимальних умов для інвесторів у більшому бізнесі. Спеціалізація Шліхтера — судові позови проти компанії та фінансові установи через управління коштами у пенсійних схемах типу 401 (К), у яких значна частина американців накопичує гроші на пенсію. За цією схемою копшти, які відкладаються на рахунок, автоматично відраховуються роботодавцем із зарплати працівника. Відтак, за словами Лео Страйна, головного судді Верховного суду штату Делавер, працівник стає «капіталістом із примусу».

СКОРОЧУВАТИ Й РОЗШИРЮВАТИ

Тут, як і у світі Джейкобсон, існує різниця між статусами власника та інвестора. Але, на відміну від скрупульозно регульованого контрактами світу стартапів, різниця ця нечітка й нерідко просто нівелюється. У термінології та законодавстві «капіталісти з примусу» вважаються власниками. Але притаманних останнім прав і свобод у них майже немає.

Невідповідність інтересів простежується по всьому ланцюжку. Наприклад, роботодавець, який працює за пенсійною схемою 401 (К), вибирає відповідальний комітет. Той підшуковує компанію, яка запропонує інвестиційні інструменти, а вона, своєю чергою, вибирає фондових менеджерів, які вибирають компанії, чий (теж вибрані) члени ради директорів призначають інвестиційних менеджерів. Кожен крок визначають суворі правила, що (попри найкращі наміри) формулюються лобістами на користь однієї чи іншої сторони, а не системи загалом.

Такі нашарування залишають багато простору для маніпуляцій: попит на послуги Шліхтера яскраво це демонструє. Але навіть якби всіх цих додаткових ускладнень не було, різні інтереси різних ланок у ланцюгу все одно тягнули б за собою неминучі великі затрати. До прикладу, на жодному з рівнів не уникнути відрахування численних комісійних, як-от за послуги фондів спільного інвестування. Ще підступніший «посередницький фактор», що виникає через конфлікт інтересів між людьми, які вкладають фінанси, і всіма сторонами, через які вони проходять до і після факту інвестування.

Фактор посередництва власне майже й розмиває відчуття володіння компанією. У кращому випадку він дискредитує ланку, що зв'яже інтереси «капіталістів із примусу» (учасників пенсійної схеми 401 (К) і всіх подібних до неї державних пенсійних схем) та управлінців активами, якими ті учасники нібито володіють. Відтак досвід володіння компанією перестає відповідати стандартній концепції власності.

Нова модель капіталізму, на яку перейшли Джейкобсон і тисячі інших стартапів — це спроба

Стартап з розбігу

Кількість угод з венчурними інвестиціями* серед компаній у США, тис.

*Без урахування ранніх стадій фінансування

За даними CB Insights

обійти недоліки й затрати, пов'язані з фактором посередництва. У публічній компанії права розподіляються нечітко й незрозуміло. Частково проблему намагалися вирішити за рахунок більшої прозорості й змін у регулюванні (наприклад, реформою Сарбейнса — Окслі, запровадженою після скандалу в Enron). Але в результаті з'явився ще один рівень бюрократії та паперової тяганини, тому витрат і складнощів побільшало.

Фрагментація прав власності — це несподіваний наслідок появи й еволюції публічної компанії. Роберт Райт з Університету Огастана в Південній Дакоті пояснює, що у XIX столітті обмеження здатності банків видавати позики в США гальмувало кредитування. Тим часом потужна правова система заохочувала до договірної форми співпраці. Це дало змогу залучати капітал через публічне розміщення цінних паперів, що стало у великій нагоді на ранніх стадіях розвитку американської промисловості.

У СТРУКТУРІ ВЛАСНОСТІ КОМПАНІЙ НОВОГО ПОКОЛІННЯ ІНВЕСТОРАМ, ЗАСНОВНИКАМ, МЕНЕДЖЕРАМ І ПРАЦІВНИКАМ НАЛЕЖАТЬ НЕ АКЦІЇ, А ЧАСТКИ, ВИЗНАЧЕНІ СКРУПУЛЬОЗНО ПРОПИСАНИМИ КОНТРАКТАМИ

Згодом з'явилися механізми торгівлі цими цінними паперами на регіональних і національних фінансових ринках. Фондові ринки були не єдиним джерелом фінансування, а акціонерне товариство не єдиною моделлю власності. Але нормою капіталізму стали саме великі публічні компанії.

У результаті демократизації права власності воно почало розмиватись, а компонент контролю нівелюватися. Акціонери випустили з рук власність і колективну силу, яка забезпечувала управління їхніми агентами, що керували компаніями. 1932 року Мінс Гардінер й Адольф Берлі стверджували у своїй праці «Сучасна корпорація і приватна власність», що через

це компанії перетворилися на щось подібне до суверенних суб'єктів, яких від «власників» відділяв нерозподілений прибуток, який менеджери могли інвестувати на свій розсуд. Відтак компанії розросталися, їхній вплив збільшувався, і держава відчула потребу стримувати їх.

Відтоді поле діяльності компаній дедалі більше обмежувалося законами й правилами. Один з останніх лімітів — частка прибутку, яку вони можуть виплачувати акціонерам. Щоб допомогти власникам вирішити питання, продавати акції чи купувати, компанії змушені все більше розкривати свої плани. Але вигоди від цієї інформації нівелюються через багатозарову структуру системи посередництва.

Раніше чистими продавцями акцій упродовж десятиліть були фізичні особи. Сьогодні на їхньому місці безупинно ростуть інституції. Фінінституціям зараз належить понад 70% вартості акцій на американських фондових біржах (див. «Паї розпайовано не порівну»). Серед лідерів — добре відомі Black Rock, Vanguard і JPMorgan Chase.

Масштаб забезпечує найбільшим фінансовим компаніям серйозний вплив. Але як інтереси керівництва компанії можуть не збігатися з інтересами акціонерів, так і управління інвестиційних фірм можуть не поділяти інтересів своїх інвесторів. Це породжує, за визначенням засновника фонду Vanguard Джона Богла, суспільство «подвійного агентування», де активи, якими номінально володіють мільйони фізичних осіб, перебувають у руках невеличкої групи корпоративних й інвестиційних менеджерів, чий інтереси можуть відрізнятися від інтересів мас.

«ФОНД. ВАШ ФОНД»

Проблеми посередництва особливо гостро стоять у найдинамічнішій частині фінансового бізнесу — індексних фондах, на які зараз припадає третина всіх коштів у фондах спільного інвестування. Вони популярні, тому що є чи не найкращими на ринку з ефективним ціноутворенням, а управління ними майже нічого не коштує. Але вони не вирішують самі, коли купувати чи продавати, а лише орієнтуються на фондові індекси, з якими працюють, наприклад, S&P 500. За такого

підходу пакети акцій, куплені індексними фондами, не відіграють ролі у процесі ухвалення рішень компанії-емітента.

Великі індексні фонди, як-от Vanguard, BlackRock і State Street, а також Legal & General (Британія), чудово це розуміють. Відтак намагаються, за словами фінансиста Vanguard Гленна Бурема, бути «пасивними інвесторами, але активними власниками». Кожна з цих фірм створила відділ для розгляду пропозицій акціонерів й управлінських питань, а також для співпраці з інвесторами-активістами. Як це працюватиме або які проблеми будуть розглядатися, поки не відомо. Що більше влади і впливу вони матимуть, то більше буде й суперечностей. А поки величезні фонди міркують над фактором посередництва, нью-йоркські стартапи намагаються його позбутися. Раніше підприємці співіснували б у дрібних компаніях без якогось формального статусу. Зараз умови права власності для інвесторів, засновників і найманих працівників визначаються щораз жорсткіше й мало не в момент створення кожного нового бізнесу. Вирішення цих питань, а також інновації у фінансових системах роблять доступнішими капітал та відповідний фаховий досвід, які раніше для дрібних компаній були в дефіциті.

Це можна побачити в дії у центрі Манхеттена на Брод-стрит, 85. До 2009-го тут була штаб-квартира Goldman Sachs і билося серце американської фінансової системи. Зараз б із 30 поверхів займає фірма WeWork, яка створює коворкінговий простір для молодих компаній. На цих шести поверхах працюють дві тисячі людей — у WeWork їх люблять називати своїми членами. Потік лімузинів із затемненими вікнами, який «омивав» будівлю в часи панування тут Goldman, порідшав. Його розбавили потоки людей у звичних для стартаперів картатих сорочках і «кенгурушках».

WeWork налічує 30 000 членів, які працюють у понад 8000 компаній у 56 офісах у 17 містах. Крім нього є інші коворкінги, наприклад Projective, де на початку свого існування працювали Stripe (система онлайн-платежів) й Uber. Від охочих зайняти офісні столи, з яких стартували ці нині успішні компанії, немає відбою. Стартапи займають квартали у Вільямсбурзі, Грінпойнті, Бушвіку та інших віднедавна модних районах.

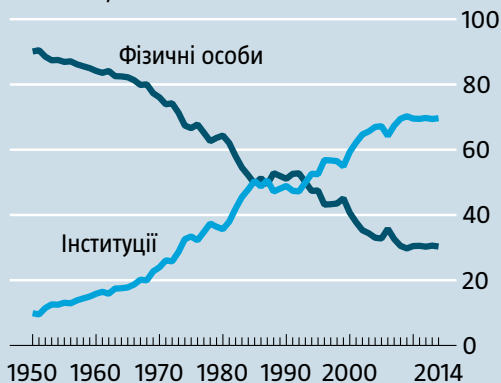
НА СВОЄМУ МІСЦІ В СТАРТАПІ

Стартапи з привабливими ідеями й вмотивованими працівниками, але без контактів, досвіду в бізнесі чи капіталу можуть отримати усе це через інкубатори на кшталт Techstars і Dreamit Ventures, куди щороку надходять тисячі заявок. Невелика кількість обраних отримує гроші, рекомендації щодо стратегії, маркетингу, управління, а також правову допомогу й доступ до інвесторів. Великі ж компанії для отримання всього цього або тримають свій штат, або наймають дорогих консультантів. «Няньки» стартапів за свою допомогу здобувають невелику частку акцій і, якщо вони вдало вибрали перспективну компанію та ще «підштовхнули» її у правильному напрямку, отримують також репутацію, яка привабить нових бізнес-новачків з потенціалом.

Новостворені компанії завжди потерпали від того, що комерційні банки не можуть давати позик фірмам без активів і доходів. Та й самі фірми не можуть оплачувати дорогі послуги й високі

Паї розпайовано не порівну

Хто володіє акціями американських компаній, %

За даними Центру дослідження фінансових ринків Богла

гонорари, яких вимагають традиційні інвестиційні банки та юридичні контори. Але сьогодні починає вибудовуватися складна система, яка буде вигідна для обох сторін. Деякі нові фірми зможуть отримати початковий капітал практично без затрат з краудфандингових платформ типу Kickstarter або Indiegogo. Успіх там може привабити до них більших інвесторів. Такий шлях пройшов розробник обладнання для віртуальної реальності Oculus VR, придбаний у 2014 році компанією Facebook за \$2 млрд.

Але частіше все починається зі створення компанії, яка може одержувати більш традиційні інвестиції, хоча й у новаторський спосіб. Юридичні фірми, які працюють у старішій стартап-культурі західного узбережжя Америки, як-от Cooley і Gunderson Dettmer, активно організують такі процеси в Нью-Йорку; те саме (що не дивно) роблять також деякі юридичні фірми, котрі самі є стартапами. Наприклад, юрист Спенсер І полишив кар'єру в респектабельній юридичній конторі Simpson, Thacher & Bartlett і став працювати з дому фрілансером, а згодом переїхав до коворкінгу.

Юристи у світі стартапів відіграють зовсім іншу роль, ніж у середовищі великих компаній. Частково це зумовлено характером клієнтів: стартапи часто балансують між провалом й успіхом, а тому сильно залежать від поради зі сторони. Крім того, юристи, принаймні на початкових етапах діяльності компанії, перебрали на себе від банків функцію головного посередника в питаннях залучення фінансування. І найважливіше — вони ведуть перемовини безпосередньо з інвесторами й фізично підтримують структуру контрактів, у яких зазначено, кому що у стартапі належить. Неоднозначність і непрозорість прав власності у публічних компаніях різко контрастує з новими корпоративними структурами, визначеними в контрактах, у яких чіткіше прописуються права інвесторів та власників. Ці правові домовленості вирішують дві основні проблеми. Перша — фактор посередництва. Він усувається завдяки скрупульозно прописаним угодам, які охоплюють і питання контролю (наприклад, розподіл місць у раді директорів). Інвестори часто наполягають, щоб керівники (а нерідко й працівники) стартапу володіли великими пакетами акцій: тоді вони будуть більше зацікавлені в успіху підприємства.

Другою проблемою є інвестиції за відсутності важливої деталі — надійної оцінки вартості компанії. Стартапи першими знайшли новаторське рішення: угоду на етапах раннього інвестування, яка дає інвесторові змогу купити частку підприємства, але за ціною, що сформується до наступного раунду залучення капіталу, тобто зазвичай через рік-два.

Юридична контора з Каліфорнії Wilson Sonsini пропонує на своєму сайті процедуру створення

таких угод із 47 кроків. Вона безкоштовна за умови, якщо користувач обіцяє не вказувати Wilson Sonsini як свого адвоката. Зростання крихітної фірмочки Спенсера І (після шести раундів залучення капіталу і двох — продажу часток в його стартапі) залежить від необхідності ретельно обговорювати кожну умову. Зазвичай після початкового залучення капіталу засновник стартапу залишає собі 60% компанії, 10–20% — працівникам, а решту — зовнішнім інвесторам. Але ці умови мінливі. Кожен наступний раунд залучення фінансування зазвичай розмиває початкові частки власності на одну п'яту. Багатох це лякає, однак якщо вартість фірми швидко росте, то велика, але нічого не варта частка може перетворитися на малу, зате дуже цінну.

Що привабливіша ідея стартапу і переконливіша репутація в управлінні ним, то кращих умов можуть домагатися засновники. Венчурний капіталіст Енні Ламонт наводить приклад команди менеджерів, яка для першого свого стартапу зібрала \$25 млн початкового капіталу й залишила собі 10% акцій на момент продажу бізнесу. Останній їхній стартап зібрав \$160 млн, і команда залишила собі 18,5% компанії після продажу. Успіх дозволяє знаходити більше коштів й укладати вигідні угоди в наступних раундах залучення капіталу. Є багато фізосіб чи інституцій, що змагаються за можливість інвестувати в успішні, але ще не виставлені на продаж стартапи на зразок Uber чи Airbnb, які провели серію раундів фандрейзингу на шораз вигідніших умовах.

Новий спосіб ведення бізнесу не означає, що там не залишиться місця традиційним фінансам. Хоч би скільки було стартапів, які обіцяють ніколи не виходити на ринок (наприклад, Kickstarter), знайдуться такі, що все ж вийдуть із публічним продажем акцій. Хтось сподівається повторити шлях Facebook і Google: їх якийсь час розвивали засновники, а нині їхні акції торгувалися на ринках. Проте наразі успішні бізнеси легко й швидко знаходять гроші через приватні канали, і це не спонукає їх поспішати. Створення вторинного ринку акцій із використанням технологій може також означати, що найбільшим компаніям тепер не потрібно ставати публічними, бо набагато простіше отримувати ліквідність від приватних фірм. Поки що публічні ринки вважаються не так місцем для збору коштів і розбудови бізнесу, як механізмом залучення готівки у підходящий момент.

Приплив грошей у світ стартапів до певної міри зумовлений браком кращої альтернативи. Через низькі відсоткові ставки на «безпечні» інвестиційні інструменти попит на них упав, натомість зріс на спекуляції. Нинішнє похвалення на ринках акцій цілком могло би дещо перебити цей потік. Так, напевно, і буде, якщо багато нових фірм збанкрутує або залучатиме капітал через заниження власної вартості. Але навіть тоді нова структура, сформована стартапами, імовірно, триматиметься доти, доки пропонуватиме альтернативу публічним ринкам з усіма їхніми недоліками. ■

Мандрівник, мисливець і філософ

Ярина Цимбал

За своє коротке життя Майк Йогансен устиг побувати в дуже багатьох іпостасях

28 жовтня виповнюється 120 років від дня народження Майка Йогансена, поета, сценариста, лінгвіста, новеліста, автора граматик, поетик, словників, численних перекладів із мов «усіх народів світу» — так він сам себе характеризував. І хоча друзі знали його як дотепного вигадника, любителя розіграти й пожартувати, все це була правда. А ще Йогансен охоче мандрував, половав, грав у футбол, шахи, більярд і теніс.

По материнській лінії він був прапра...внуком козака Грицька й донни Анни Сааведри, сестри Мігеля Сервантеса Сааведри, дід його по батьковій лінії Гайнріх Йоганнсен служив волосним писарем у селі Екау Мітавської губернії, а батько звався Гервазіусом-Емілем-Наполеоном. Перші поетичні спроби Михайла датовано 1904 роком: дев'ятирічний філософ вирівав на дверях льоху вірш німецькою мовою про старість і смерть. Відомо також, що Йогансен брав участь у диспуті про Зелену Кобилу, в середньовіччі хотів би бути особистим секретарем Еразма Роттердамського, а «в середині життя свого написав також і великі коментарі до коментарів великого філософа Аверроеса і тим ще раз убезсмертив своє ім'я». Такі розмаїті відомості про себе подавав Йогансен у численних містифікованих автобіографіях.

ГІМНАЗИСТ І ФУТБОЛІСТ

Михайло Гервасійович Йогансен народився 28 (16 за старим стилем) жовтня 1895 року в Харкові. Батько його, Гервасій Андрійович (Гайнріхович) Йоганнсен, походив із остзейських німців. Закінчивши Московський університет, він перебрався до Харкова, де, уникаючи військової служби, влаштувався учителем німецької мови, хоча за освітою був істориком. Маги, Ганна Федорівна Крамаревська, родом зі Старобільщини, випускниця Першої жіночої Маріїнської гімназії в Харкові. Йогансен казав, що народився внаслідок випадкового знайомства й одруження його батьків, а лікар Ромуальд Спадені нібито радив назвати первістка Югуртою, чого, на жаль, не зробили. Казав також, що від матері успадкував скромність, нахил до творчості, фотопортрет Шевченка, гостроносий профіль і блискучі очі. Насправді ж зовні був точною копією батька. У сім'ї крім Михайла народилися ще Тетяна, Федір і Маргарита.

Суворий Гервасій Андрійович любив гратися зі старшенькими, Мішею і Танею, в архангелів і Саваофа: садив їх обабіч себе і примушував читати «Фауста» німецькою мовою. Як усі діти, Михайло навчався спершу вдома, а потім вступив до Третньої харківської

Автор містифікацій. Майк Йогансен вигадав чимало «альтернативних» автобіографій. Утім, опис його реального життя міг би стати окремим авантурним романом

гімназії, де викладав його батько. В одному класі з ним навчалися видатний російський поет-футурист Григорій Петников, відомий географ і письменник Юрій Платонов. Тоді вони були просто нерозлучні друзі — Міша, Гриша і Юра, які захопилися модною новітньою розвагою і «купили втроем на паях, економля на завтраках и таких соблазнительных пончиках, футбольный чудесный мяч... а потом и бутсы... и гоняли его по каким-то пустырям», — пригадував Петников. Сам Йогансен юні роки описував коротко: «Бувши в гімназії, не пив, не курив і не знав жінок».

СТУДЕНТ І ПОЛІГЛОТ

Із 14 років Йогансен почав підробляти репетиторством. Серед його тогочасних учнів були й майбутні знаменитості, як-от літературознавець Ієремія Айзеншток, якого він муштрував із латини. Видатну роль у житті юного Йогансена відіграв його гімназійний інспектор і вчитель латинської

мови Іван Мартинович Межлаук, латиш і тому земляк, випускник Лейпцизького університету. З його синами Валерієм і Мартином, пізніше помітними партійними діячами, Йогансен тісно дружив. Усю сімейку Межлауків він описав в останньому своєму автобіографічному романі «Югурта» під укороченим прізвищем Лаукс (латиською Межлаукс).

Йогансену взагалі легко давалися мови, тому класичне відділення історико-філологічного факультету Харківського імператорського університету стало логічним продовженням його освіти. Згодом в анкеті він указав, що розмовляє німецькою, українською і польською, перекладає із них плюс давньогрецька й латина, читає всіма слов'янськими мовами, а також німецькою, французькою та англійською.

Дипломну роботу на винятково нудну тему «Ablativus absolutus и другие самостоятельные падежи в латинском и греческом языках» він захистив буремного 1917 року. У ті часи захопився Кантом, а надто Шопенгауером.

Народилася нова держава й одночасно — український письменник Майк Йогансен. Хоча ім'я Майк уперше з'явилося на книжці «Як будеться оповідання» (1928), саме після двох переворотів Йогансен почав писати своє прізвище з однією «н».

УКРАЇНЕЦЬ І МАРКСИСТ

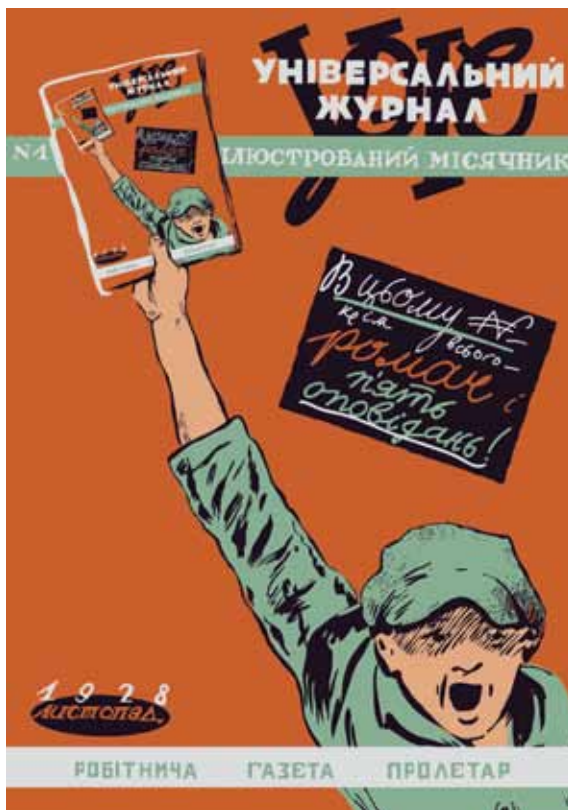
У січні 1918 року в Харкові відкрилася українська гімназія імені Бориса Грінченка. Це була перша середня школа зі спільним навчанням хлопців і дівчат та з викладанням українською мовою. Директором її став Микола Плевако, у школі працювали мовознавці Олекса Синявський і Микола Сулима, відомий освітянин Олександр Попов, французьку мову викладала письменниця Христя Олексіївна Алчевська. Усе це пояснює коротеньку фразу в автобіографії Йогансена: «Почав писати українською мовою під впливом учителів школи ім. Грінченка в Харкові».

Іншим разом він описав свої політичні вподобання: «У 1919 році після денікінської навали зацікавився питаннями соціології. Перша прочитана марксистська книжка — «Ідеї марксизму в німецькій робочій партії» — спричинилася до уважного читання Кавтського, Леніна, Маркса. Виготовув навіть курс марксистської політичної економії, котрий викладав в Сквородинській школі. Одночасно спробував писати вірші українською мовою».

ЧОРНОРОБ І НАУКОВЕЦЬ

Часи були важкі й несприятливі, змінювалася влада, у країні панували руїна й безлад. В'ячеслав Давиденко згадував, як у грудні 1918-го його гімназисти старших класів і студенти «пішли до Болбочана», а «з ними пішов і майбутній поет Михайло Йогансен, але за кілька днів вернувся». Щоб якось прохарчувати родину, садив із батьком картоплю. Від голоду, нестатків та хвороб померли Гервасій Андрійович, сестра Таня і брат Федя. Йогансен поїхав до Полтави, працював завідувачем редакції тамтешнього губвиздату, лектором української мови на історико-філологічному факультеті. Склав іспити за словесний відділ при Харківській академії теоретичних знань, як тоді іменували університет, але диплома не отримав.

У червні 1920 року старші класи гімназії імені Грінченка реорганізували в педагогічну профшколу імені Сквороди. Тут і на факультеті соціального

Журнал «УЖ». «Радісне дзеркало нашої бадьорої епохи»

виховання Харківського інституту народної освіти тривав педагогічний стаж Йогансена. Паралельно він вступив до аспірантури при науководслідній кафедрі мовознавства ХІНО. Завідувач останньої професор Дмитро Зеленін залишив такий відгук про аспіранта Йогансена: «Способності вище середнього. Многосторонність інтереса веде к розбросанности. В силу занятости кафедрі уделяет внимания меньше должного».

ПОЕТ І ПРОЗАЙК

Це було закономірно: література перемогла лінгвістику й назавжди відібрала Йогансена в науки. Віршувати він почав рано, відразу німецькою та російською, але, як визнав пізніше, «ці вірші автора не задовольняли і були спалені купно щось у 1916 році». Писати українською «для друку» взявся 1920-го. А вже наступного, 1921-го, став найактивнішим учасником літературного життя в новій столиці України. Йогансен, член колегії мистецького сектору Головлітосвіти, викладає історію української мови в школі художнього слова при клубі «Комуніст» і спільно з Володимиром Сосюрою веде практичні студійні заняття з поезики й версифікації, виступає на літературних сходах із доповідями та власними поезіями.

Тоді ж таки Йогансен дебютував як поет із віршем «Голод» в урядовій газеті «Вісті ВУЦВК» і як поет та літературознавець — на шпальтах щойно створеного літературно-мистецького журналу «Шляхи мистецтва». Одночасно його вірші й статті з'явилися в альманахах «Жовтень», «На сполох», «Штабель». ▀

Останній складався із творів Хвильового, Йогансена й Сосюри, а «Жовтень» відкривався маніфестом «Наш універсал», що його підписала та сама трійця, проголосивши себе творцями нового пролетарського мистецтва. Та головне: 1921 року вийшла перша збірка віршів Йогансена «Д'гори».

Далі були збірки віршів «Революція» і «Крокове коло» (обидві 1923-го), популярні підручники «Елементарні закони версифікації» (1922) та «Український язук» (1923), десятки статей, рецензій, перекладів із різних мов. Сам Йогансен своєю першою поетичною книжкою вважав «Доробок» (1924), до якого ввійшли тексти 1917–1923 років. У 1924-му читачі познайомилися з ним як із прозаїком завдяки уривкам авантюрного роману, друкованим у періодиці, а наступного року вийшли одночасно збірка оповідань «17 хвилин» та роман «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших» авторства Віллі Вецелюса — це була перша містифікація Йогансена.

ЛІТЕРАТУРНИЙ ДІЯЧ

Уже на початку 1920-х Йогансен визначився з літературними орієнтирами. І коли 1923 року постала Спілка пролетарських письменників «Гарт», він був серед її засновників, входив до центрального бюро організації. У цей час багато друкувався, виступав, керував студією «Гарту», їздив до Києва налагоджувати зв'язки з місцевою філією, представляв українських письменників на з'їзді білоруської літорганізації «Маладняк» у Мінську. Коли в «Гарті» виникли незгоди, Йогансен став на бік Хвильового: спершу приєднався до групи «Урбіно», а в жовтні 1925-го разом з іншими вийшов із «Гарту» й утворив ВАПЛІТЕ — Вільну академію пролетарської літератури.

Проте літературна політика була не для Йогансена. Його участь у літдискусії — стаття «Октябрь в українской литературе» (1925) та ніде не застенографований виступ на диспуті 19 лютого 1928 року в Будинку літератури імені В. Блакитного. Коли ВАПЛІТЕ мусила самоліквідуватися, саме Йогансен подав ідею позагрупового альманаху. Так виник «Літературний ярмарок» — одне з найоригінальніших видань 1920-х років. Тут уперше опубліковано дві частини «Подорожі ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швейцарію», найграйливішої книжки Йогансена.

ЖУРНАЛІСТ, СЦЕНАРИСТ, ПЕРЕКЛАДАЧ

Крім гімназійного захоплення футболом у нього було безліч хобі. Йогансен любив полювати, грав у теніс, більярд, шахи, плавав, фотографував, їздив на велосипеді, жваво цікавився новинками науки й техніки. Поєднати всі свої інтереси він спробував у «Техно-мистецькій групі А», яку створено з його ініціативи 1928 року. Неофіційним органом групи став «УЖ» — «Універсальний журнал», «радісне дзеркало нашої бадьорої епохи». Його гасло «Немає в світі такої речі, про яку не можна цікаво розповісти» — це гасло самого Йогансена.

«УЖ» зник, як офіційно пояснили, через брак паперу. Припинила своє існування «Техно-мистецька група А». Йогансен залишався «диким» попугайком, аж доки 1934 року вступив до Спілки радянських письменників України. На той час за його плечима було сім збірок віршів, два десятки — прози, зокрема гумор,

У ВАПЛІТЕ. Йогансен належав до кількох відомих літоб'єднань і був натхненником позагрупового альманаху «Літературний ярмарок»

сатира, нариси, книжки для дітей, скандально знаменитий посібник «Як будується оповідання», сценарій доженківської «Звенигори», естрадне ревію для Леся Курбаса, російсько-український словник, переклади з німецької, англійської, російської, зокрема Шекспіра, Шиллера, Едгара По. Голодного 1933 року вийшли вірші «Баляди про війну і відбудову», збірка «Поєзії», дві книжки нарисів. Відтоді окремими виданнями з'являлися тільки переклади, твори для дітей та невизначений репортаж «Кос-Чагил на Ембі» (1936).

МАНДРІВНИК І ФІЛОСОФ

*«Подорож!
Путешествие!
Wanderung!
Travel!
Viaje!»*

Так починається найкращий твір Майка Йогансена. І хоча мріялося «поїхати до Америки, щоб подивитись, як живуть люди, подивитись на Нью-Йорк, на фордівський завод, на трансокеанську залізницю», мандрівки ці були недалекі: в болгарські та єврейські колонії на Півдні України, Дагестан, прикаспійські степи.

Фантастичні колонії євреїв — коли й де на планеті одвіку гнані та переслідувані сини Ізраїлеві мали колонії?! — це лишень поселення в Нікопольському районі. Радянська Болгарія виявилася не далі, ніж села Коларівка й Радолівка Приморського району Запорізької області. Романтичну мандрівку «Під парусом на дубі» Йогансен здійснив на Дніпровсько-Бузький лиман під час путини. Ну а те, що Дагестан — це в Дагестані, знає кожен.

Юрій Смолич пригадував: «Майк Йогансен визначив такий еталон кваліфікації живописця: кожний повинен написати захоплюючу «Подорож довкола власної кімнати» і книгу про коробку сірників. Сам Майк, певна річ, лінувався писати і подорож довкола своєї кімнати, і книгу про коробку сірників, але за склянкою чаю, в доброму гуморі, справді захоплююче розповідав про свою кімнату (географія, історія, технологія, суспільна роль кожної речі: меблів, пристроїв, одяжі, книг тощо); справді міг до пізньої ночі неспинно розповідати про той-таки коробок сірників або

пачку цигарок (рослина, виробництво, соціальні взаємини, люди, які виробляють, або що). Молода автورا «УЖа» охоче слухала його порад, а сам Майк в усіх своїх численних брошурах про подорожування по колгоспах чи заводах і новобудовах або й просто на полюванні був вірний собі і своєму блискучому талантові».

Однак подорож для Йогансена не просто літературний жанр чи відтинок часу, проведеного не вдома. Це ціла філософія життя як руху, адже «навіть той камінь, порепаний і сонливий, що лежить між двома старими дубами при прикрім березі лісового Дінця, на котрім каменю подорожують дуже активні рудуваті мураші, — і він подорожує». Це може бути рух і в просторі, і в часі, це взагалі будь-яка зміна часопросторових координат. Подорож — суть речей і явищ; і життя для Йогансена — теж подорож від народження до смерті.

ЖАРТІВНИК І МИСЛИВЕЦЬ

Хронологічно перша в доробку Йогансена «Подорож людини під кепом» на тлі реальної поїздки Півднем України начинена великою кількістю анекдотів і псевдофілософських сентенцій на зразок «Все минає, все з'являється умиць і умиць зникає: вчора ми були в Харкові, а сьогодні ми вже в Олександрівському». Недаремно пізніше письменник змінив назву твору на «Подорож філософа під кепом».

ПОДОРОЖ ДЛЯ ЙОГАНСЕНА НЕ ПРОСТО ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖАНР ЧИ ВІДТИНОК ЧАСУ, ПРОВЕДЕНОГО НЕ ВДОМА. ЦЕ ЦІЛА ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ ЯК РУХУ

Його тексти рясніють анекдотами й каламбурами: «...дві пляшки газованої води з Миргороду, води сцілющої, бо є в ній глина й вапно і сіль — усе, що потрібно в добрячій цеглині». Стилізовані повчання після серйозних тем звучать весело й комічно: «Не дурно сказано було в Письмі: «Не ставте ресор нових на доджі старії». Чимало його жартів мали провокативний характер: «Кажуть, що було в однім місті пелопоннеським те, що у нас зветься «військовим станом», а попросту сказати, не вистачило хліба».

Отак поміж дотепами й жартами Йогансен вивів різницю між українцями та росіянами, яка полягає у... «по-перше, дорогий друже, Україна — це не Росія. Отже, й лєнінградський порт — це не українське місто, хоч українці й претендують на нього, бо він, мовляв, побудований на їхніх кістках, — претензія безпідставна, бо Ленінград, відома річ, стоїть просто на торф'яному болоті. Але найбільша різниця між українцями та росіянами таїтьсє не в способі варити борщ, смажити ковбасу чи пити горілку. Найкардинальніша різниця між Росією та Україною криєтьсє знову в тім-таки ж полюванні».

ЧУДЕРМАЙСТЕР

Життєва подорож Майка Йогансена була надто коротка, але надзвичайно цікава. У вступі до своєї останньої книжки про мандрі він розповідає, які красномовні оди на честь карети писали Томас де Квінсі й Чарльз Діккенс: «Мабуть, сучасні їм люди з

деяким подивом читали нариси про такі знайомі, буденні речі, мабуть, їм здавалося, що автори нарису просто чіплялися до тієї карети, аби розповісти цікаву сторійку про людей, і лише тепер, коли отих карет давно немає, стає ясно, що де Квінсі, і Діккенс, і Доде були не просто чудермайстри, а люди, що вміли бачити незвичайне у повсякденності».

Таким талановитим чудермайстром був і сам Йогансен. Назавжди закоханий у нього Смоліч писав: «...розмова, в якій брав участь Майк, то була справжня насолода — про що б він не говорив. Іскристий, блискучий розум Майка, його всебічний, всеохоплюючий талант, його щедрота в розсіпанні перлів розуму і таланту, в марнотратстві їх — чарували: з Майком можна було говорити день і ніч».

І літературний молодняк тягнувся до Йогансена, з яким цікаво було поговорити, помандрувати, пополювати або просто поганяти м'яча. Поет Ігор Муратов через багато років визнавав: «...від першої більш-менш тривалої зустрічі з ним мені схотілося бути схожим на нього». А свої спогади Муратов назвав лаконічно — «Просто талант».

Улітку 1933 року учні й молодші друзі організували йому публікацію в комсомольському журналі «Молодняк»: аж три поезії (протигом наступних чотирьох років Йогансену вдасться надрукувати тільки дві!). Про одну з них рецензент написав: «У ній пізнаєш давнього Йогансена — мандрівника, мисливця, філософа».

«...ВСЕ, ЩО ОСТАНЕТЬСЯ ПІСЛЯ МЕНЕ»

«Я знаю: загину, високий, в повітрі чистім і синім. — Мене над містом повісять: зорі досвітній в око, в холодне око дивитись», — написав Йогансен колись давно. Із початком репресій він знав, звичайно, що по нього прийдуть. Його заарештувало 18 серпня 1937 року Харківське управління НКВД як учасника української націоналістичної терористичної організації. Тим, чий прізвища він називав на допитах, — Єфремову, Хвильовому, Яловому, Остапу Вишні, Слісаренку, Кулішу, Левкові Ковальову, — вже нічого не загрожувало: всі вони були в таборах, окрім Хвильового, який лежав на харківському цвинтарі. 26 жовтня Йогансена визнали винним і засудили до найвищої міри покарання. Розстріляли письменника в Києві.

У 30 років він писав: «...я молодий і здоровий. Палю лютьку, маю прозоре серце і ясні очі... Мій фах — грати у теніс, більярд і інше. Це інше і є те все, що останеться після мене, коли я вмерши не буду спроможний грати ні в теніс, ні на більярді».

Отож, любі читачі й ще любіші читачки, розгортайте книжки Майка Йогансена й рушайте в безкінечну прецікаву та захопливу подорож з автором у просторі й часі, сторінками та краєвидами, довкола власної кімнати чи на інший кінець землі. Сам Майк напевне виконує свою давню обіцянку: «...оселившись в царстві тіней, буду вести розумну бесіду з Гезіодом, Гайне і Мігелем Сааведрою Сервантесом. Але я буду з ними говорити українською мовою, бо вірю, що наша квітчаста Батьківщина є діамант у гроні вільних народів світу. І ще я скажу там, у царстві тіней, що я, Майк Йогансен, був при житті і залишусь по смерті одним із краших поетів української оновленої землі». ■

«Для нас і раніше життя було війною...»

Олексій Василюк

Розмова про долю заповідників у зоні АТО

Подивившись на схему розміщення заповідних об'єктів на Сході України, важко не помітити, що найбільші й найважливіші з них простягаються вздовж межі зони АТО. Останні півтора року цілком змінили життя працівників заповідників та національних парків. Персонал природоохоронних установ залишився по різні боки фронту: хтось виїхав, зазнавши переслідувань від проросійських бойовиків, а хтось, навпаки, залишився в заповіднику зі справою свого життя. Про будні природоохоронних зон українські ЗМІ пишуть нечасто, тож мало кому відомо, що з ними відбувається від початку бойових дій. Частина заповідних земель упродовж війни перетворилася на згарище, покрилася вирвами, окопами та бліндажами...

Війна не оминає заповідників та національних парків. Тепер, через півтора року після її початку, підбиваємо перші сумні підсумки. Враховуючи унікальність ландшафтів, рослинного й тваринного світу Донбасу, можна сміливо сказати, що будь-яка втрата природи тут є вагомою в масштабах усієї країни.

ЗАПОВІДНИЙ СТЕП І ЙОГО ВОРОГИ

Найпростіший приклад того, як війна шкодить довкіллю, — це пожежі. Їх неконтрольований перебіг винятково спотворює природні ландшафти. Лише за перші шість місяців конфлікту в зоні АТО сталося близько 3 тис. масштабних займань у лісах, степах та на орних землях. Дослідження впливу вогню на зону АТО вивчали екологи міжнародної благодійної організації «Екологія — Право — Людина» за допомогою відомостей, отриманих із супутників НАСА.

«Ми вирахували площу ділянки, що була охоплена вогнем у червні — вересні 2014 року. Лише в цей короткий період полум'я знищило рослинність на 14% усієї території зони АТО. Якщо казати про окремі типи ландшафтів, то згоріло 18% загальної площі лісів, 23% — степів та 14% — орних земель, — розповідає еколог ЕПЛ Катерина Норенко. — Очевидно, під дію цього руйнівного фактора потрапили й заповідні об'єкти. Сьогодні в нас є дані про масштабне пошкодження вогнем 23 заказників. Але більшої шкоди дикій природі завдали згарища на місці відділень Луганського заповідника «Провальський степ» та «Трьохізбенський степ», регіональних ландшафтних парків «Донецький кряж» та «Зуївський», а також у великій частині національного парку «Святі гори».

Водночас зона АТО окреслила ареал поширення незаконного видобутку корисних копалин на Сході. Активісти Національного екологічного центру України досліджують це питання вже не перший рік.

«Площа незаконних кар'єрів для відкритого видобутку вугілля в Луганській області за президентства Віктора Януковича потроїлась і сягнула 57 км². Ці масштабні вугільні промисли були донедавна зорієнтовані виключно на нелегальний експорт у Росію. Копанки в межах зони АТО охопили простір, рівний двом третинам її заповідних територій. Тож дивуватися немає чому: від цього промислу постраждали деякі заказники, — розповідає дослідник-еколог Григорій Коломицев. — Тепер, користуючись режимом окупації, відсутністю органів контролю, в зоні АТО ще більшими темпами розгортається відкритий видобуток вугілля. Лише за 2015 рік копанки пошкодили п'ять заказників».

Луганський природний заповідник має чотири відділення, два з яких на окупованій території й одне на звільненій. Адміністрація заповідника, розміщена в Станиці Луганській, серед перших відчула появу «ЛНР». Ще від початку існування самопроголошеної «держави» кілька груп бойовиків навідувалися до його контори. Усе цінне майно природоохоронної установи включно зі службовими автівками пішло на «потреби республіки». Директора, а також кількох наукових співробітників бойовики записали в «агенти «Правого сектору» й оголосили

Основними факторами погіршення стану заповідних територій унаслідок бойових дій на сході України є:

- утрата природних ландшафтів унаслідок пожеж;
  - фізичне пошкодження території вибухами та під час проїзду важкої техніки;
  - спорудження фортифікацій та укриттів (пошкодження ландшафту й вирубка лісів);
  - утрата контролю за лісокористуванням та видобуванням корисних копалин;
  - забруднення території продуктами вибухів боєприпасів та через пошкодження об'єктів промисловості.
- Загалом виявлено 38 об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) у Донецькій та Луганській областях, повністю або частково пошкоджених унаслідок дії одного чи кількох указаних факторів. Також усі установи ПЗФ або їхні відділення, розміщені в межах зони АТО, є тимчасово втраченими як працюючі державні органи.

ФОТО: ДАРІЯ ШИРЯЄВА

в розшук. Усі ті працівники, що були активістами луганського Євромайдану, мусили швидко покинути область разом із родинами.

«Я працював у заповіднику понад шість років, дружина — теж. Щойно почався конфлікт на Сході, взявся до волонтерства, допомагав українським військовим у нашій області. Після перших збройних сутичок ми організували вивезення поранених, купували амуніцію, продукти, медикаменти для бійців. Але після захоплення сепаратистами Станиці Луганської та ще деяких населених пунктів мене та інших хлопців, які допомагали українській армії, почали переслідувати. Я особисто був занесений до розстрільного списку. Виїхати ми вирішили тільки тоді, коли українська влада зовсім втратила контроль над областю, а міліція перейшла на бік сепаратистів, — розповідає луганчанин Сергій Глов. — Мені дуже подобалася робота в заповіднику, я мріяв про неї ще з дитинства, хотів розвивати його. Тепер у деяких місцях там, здається, мін більше, ніж листя. Про повернення поки що не

думаю. І не зможу думати до остаточного звільнення та зачистки території».

Весь час, поки адміністрація заповідника була захоплена, жодне з його відділень, навіть у межах підконтрольної Україні території, не функціонувало належним чином. Сьогодні Станиця Луганська знову має законну владу. Контора заповідника відновлює роботу, хоча й залишається у прифронтовій зоні, де небезпечно перебувати колишнім активістам луганського Майдану та патріотично настроєним місцевим жителям.

Друге відділення Луганського заповідника, відомий «Провальський степ», лежить практично на кордоні з РФ, тому російські бойовики заїжджали сюди з перших днів сепаратистського заколоту. Навесні 2014 року тут сталася масштабна степова пожежа, яку гасити було вже нікому й нічим. Адаже пожежна техніка і службові автомобілі заповідника теж від перших днів були «вилучені для потреб молодій республіки». Тому вся територія «Провальського степу» вперше за багато десятиліть спопеліла.

Ще одна частина Луганського заповідника, «Трьохізбенський степ», — біля Трьохізбенки, відомої з воєнних хронік. Заповідник розкинувся осторонь населених пунктів. У минулому, ще до оголошення цієї території природоохоронною, тут був військовий полігон, тому обстріли 2015 року не завдали природі непоправних утрат. Водночас адміністрація заповідника діє саме у Трьохізбенці. Окрім пожежі, спричиненої обстрілами, є ще одна проблема: частину угідь бойовики перетворили на мінне поле.

«Буде Україна — будуть і заповідники. Уже понад рік жоден із них на окупованому Донбасі не працює як наукова установа. Територія замінована, фахівці виїхали й повертатись особливо нікуди,» — розповідає науковий співробітник «Трьохізбенського степу» Володимир Тимошенко. Чоловік мусив покинути зону АТО разом із родиною, коли стало зрозуміло, що село стане стаціонарною мішенню для російських «Градів».

На думку Володимира, Україна має зберегти заповідники як наукові установи, незважаючи на окупацію, і чекати, доки їхню повноцінну роботу можна буде відновити. Що стосується заповідних територій у прифронтовій зоні та безпосередньо на лінії розмежування, то науковець вважає за необхідне тимчасово реорганізувати їх охорону, безпосередньо долучивши до контролю за ними армію. Це вбереже заповідники і від місцевих жителів, і від самих військових, які також можуть суттєво нашкодити природі.

РОЗДИВИТИСЯ З КОСМОСУ

Український степовий заповідник розміщений на Донеччині й теж має кілька відділень: два із чотирьох окуповані «ДНР», одне вже звільнене. Українські біологи прагнули зробити заповідною Хомутовську цілину ще у 1920-х. Відтоді й донині ця ділянка — останній еталон неораного приазовського чорноземного степу. Жодної іншої цілини у краї не залишилося. У 2016 році планували відзначити 90-ту річницю створення заповідника. Та його окупували «донські казаки», мотивуючи потребу свого контролю тим, що в ньому утримують коней, мовляв, це ж так очевидно: коні, «казачество»... ▶

Коней, які стали причиною особливої уваги бойовиків до природоохоронної зони, випасають у заповідних угіддях. Понад півстоліття фахівці Інституту ботаніки НАН України вивчали в «Хомутовському степу» механізми збереження степового ландшафту. Сьогодні адміністрацію заповідника без жодного майна переведено в сусідній — «Кам'яні могили». Частина працівників відмовилася вийхати й покинути напризволяще тварин, що живуть у підсобному господарстві заповідника.

Поставивши собі за мету знайти фото понівечених війною природоохоронних зон в інтернеті, ви зіштовхнетеся із певними складнощами. Вести такі фотозйомки під час бойових дій майже нікому. Однак це принципово робить головний науковець розміщеного неподалік Слов'янська заповідника «Крейдяна флора» Сергій Лиманський. Торік тут точилася кількомісячна боротьба за міст через Сіверський Донець у селі Закітне.

Facebook-сторінка еколога містить безліч фотографій вирв, окопів, укріплень та згорілих лісів. Сергій самотужки відшукує в заповіднику розтяжки й невідірвані боеприпаси, щоб уберегти від лиха колег. Приїхавши працювати сюди ще в 1980-х, він живе біля крейдяних гір досі. Не виїжджав навіть у той час, коли заповідник охопили бої.

У приватній розмові учений жартома називає себе «служителем гір» і бажає, щоб іншим заповідникам не випала така лиха доля, як «Крейдяній флорі». Каже, що зараз головне — вберегти природоохоронні зони обабіч лінії розмежування, однаково усі окуповані землі повернутися в Україну, як повернулася після кількомісячної окупації «Крейдяна флора».

Трохи північніше Новоазовська є ще одне відділення заповідника — «Кальміуське». Мабуть, саме в ньому найбільша тета incognita Донбасу. Настільки химерно вивірені камені-останці, як у цій місцевості, можна побачити хіба що в Казахстані чи Центральній Африці. Кілька тижнів тут тривали обстріли з російської території, після чого смуга підконтрольних «ДНР» земель розширилася на захід по лінії Новоазовська. Пожежі, що виникли в той день, добре видно на теплових супутникових знімках НАСА.

Національний парк «Святі гори» — найвідоміша природоохоронна територія Східної України. Ще 1914 року харківські біологи Валерій Талієв та Георгій Бризгалін запропонували створити саме тут перший національний парк на землях України за зразком американських.

Сьогодні це єдиний на Донеччині національний парк. До речі, у Луганській області нацпарків немає взагалі.

Святогірська лавра, крейдяні гори й широка заплава Сіверського Дінця тепер овіяні зовсім новою атмосферою. Варто сказати, що «Святі гори» — це лісові масиви, які оточують місто Слов'янськ. Перші бої АТО відбулися саме тут, на території парку. Мені довелося побувати у «Святих горах», коли сили АТО вже відтіснили бойовиків південніше, до нинішньої лінії розмежування. Враження були більш ніж приголомшливими: ліс перетворено на безкінечне мереживо критих окопів та блндажів, збудованих із того самого лісу... Багато дерев понівечено вибухами.

Заповідники в АТО

Найбільше згарище, яке утворилося внаслідок обстрілів, займає площу трохи меншу ніж 1 тис. га. При цьому велика частина лісів замінована, а в землі чимало снарядів, які не вибухнули.

Сьогодні «Святі гори» звільнено від бойовиків. Директор парку повернувся з фронту, де визволяв територію самого парку та решти Слов'янського району, і знову працює в заповідній установі.

БУДЕ УКРАЇНА — БУДУТЬ І ЗАПОВІДНИКИ. УЖЕ ПОНАД РІК ЖОДЕН ІЗ НИХ НА ОКУПОВАНОМУ ДОНБАСІ НЕ ПРАЦЮЄ ЯК НАУКОВА УСТАНОВА. ТЕРИТОРІЯ ЗАМІНОВАНА, ФАХІВЦІ ВІЙХАЛИ Й ПОВЕРТАТИСЬ ОСОБЛИВО НІКУДИ

Найбільше постраждав від війни **Регіональний ландшафтний парк «Донецький кряж»**. Тут міститься загальновідома Савур-могила — найвища точка кряжу. Перебуваючи на ній, відразу розумієш, що Донецький кряж — це дуже старі гори. У Другій світовій війні тут проходили запеклі бої; так і нині: одні з наймасштабніших боїв АТО відбулися тут. Катерина Норенко разом із колегами поразувала кількість воронки від вибухів великокаліберних боеприпасів в районі Савур-могили. Лише за знімками з космосу можна розгледіти

понад 16 тис. воронки діаметром від 1 м до 12 м. Екологи мусять констатувати, що майже вся територія парку (понад 3 тис. га) була знищена пожежами під час боїв.

«Сума збитків, завданих лише території Регіонального ландшафтного парку «Донецький кряж» унаслідок згоряння лісів, становить близько 13,89 млрд грн. Натомість ми не маємо можливості оцінити кількість знищених рослин, занесених до Червоної книги України; не можемо оцінити навіть приблизну кількість тварин (включно з комахами та іншими безхребетними), збитків, завданих ґрунтовому покриву внаслідок вибухів. Усе це становить у десятки разів більші суми, обрахувати які неможливо», — розповідає Катерина.

Озвучена екологами сума збитків значно перевищує будь-які інші суми, які раніше називались як ілюстрації масштабів шкоди, що була завдана Україні війною.

Насправді можна перелічувати багато інших негативних наслідків. Чимало заказників понівечені воронками від вибухів. На території низки заповідників викопано окопи та зведено інші фортифікаційні споруди. Крім того, фортифікації зведено також і далеко за межами зони АТО: на Харківщині, у **Національному природному парку «Дворічанський»**, що розташований на кордоні з Росією. Тут, без відома дирекції парку, це зробили самі бійці АТО. За межами зони антитерористичної операції, на території Регіонального ландшафтного парку «Ізюмська лука», що на Харківщині, а також на території заповідної зони «Святих гір» невідомі особи здійснюють масові вирубки лісу, пояснюючи це «потребою армії в деревині».

СПІВПРАЦЮВАТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Варта уваги історія Національного природного парку «Меотида». Цей парк включає в себе все узбережжя та приазовські коси в межах Донецької області. Його адміністрація розташована в Новоазовську. Парк, який був створений не так давно, опинився в особливій ситуації. За одну ніч територія Новоазовська була окупована. Багато проукраїнськи налаштованого населення виїхало з міста на підконтрольну Україні територію. У результаті склалася ситуація, коли переважна більшість його території опинилася поза управлінням адміністрації парку.

Улітку 2015 року на окупованій частині національного парку було проведено зйомку рекламного ролика про «військовий флот Новоросії», через що була знищена 50-тисячна колонія рябодзьобих крячків. Через відсутність служби охорони нацпарку зросли масштаби рибного браконьєрства в акваторії «Меотида».

На відео, яке тепер нескладно знайти в мережах інтернету, видно вишку й паркан заповідної зони парку.

Тим часом у «паралельній реальності» «ДНР» 3 червня 2015 року окуповані території «Меотида» та заповідника «Хомутовський степ» оголосили «біосферною особливо охоронюваною природною територією республіканського значення «Хомутовський степ — Меотида». Аналогічно регіональні ландшафтні парки «Донецький

ФОТО: ДАРІЯ ШИРЯЄВА

Після війни. Заповідник «Крейдяна флора», що неподалік Слов'янська, пережив кілька місяців боїв та окупації, а зараз повернувся в Україну

кряж» та «Зуївський» перейменували на «республіканські ландшафтні парки», а також створили їх адміністрації, підпорядковані органам «ДНР».

Для заповідних територій — це певним чином шанс пережити окупацію. Мені вдалося поговорити з директором окупованої «Меотида» Олександром Міхеевим, який рішуче налаштований на те, щоб зберегти заповідні території, котрі потрапили під контроль «ДНР», недоторканими. Розповідає про перші успіхи.

На прикладі «Меотида» можемо побачити психологічний тиск, під який потрапила велика кількість жителів Донбасу. Частина працівників усе покинула, виїхала й намагається створити нову адміністрацію парку, інша — лишилася в «ДНР» та намагається вберегти як контору парку, так і його територію від численних «свіжих ідей молоді республіки». Дати моральну оцінку діям кожної з названих груп працівників «Меотида» вкрай складно: перебуваючи по різні боки вимушеного кордону, ці люди намагаються врятувати національний парк, у який прийшла війна.

Міністерство екології та природних ресурсів України перереєструвало парк на містечко Мангуш, де тепер є працівники, велика територія і... голі стіни офісу, в яких біологам незабаром доведеться перебути зиму.

Громадська організація «Друзі парків» оголосила про збір меблів і техніки для офісу української частини «Меотида». Перший візит із зібраним обладнанням планується вже на початку листопада. Приєднатися до благодійної кампанії може кожен, у кого є зайва полиця, стіл, принтер чи ноутбук.

Проте, як вирішити проблему окупованих заповідників, не зрозуміло й досі. Підтримувати наукові установи на непідконтрольній території незможливо, як і не можна просто залишити напризволяще території, які охороняються майже 90 років.

Володимир Тимошенко каже: «Ми ж працюємо в заповіднику... Хіба нам ніколи не погрозували зброєю, не стріляли в наш бік? Для нас і раніше життя було війною, яку ми самі обрали». ■

Катрін Дюссар:

«Україні бракує не грамотних продюсерів, а достатніх фінансових фондів, щоб знімати нове кіно»

Голова міжнародного журі 45-го Київського кінофестивалю «Молодість» французька кінопродюсерка Катрін Дюссар розповіла *Тижню* про роль продюсера в появі нового кіно, копродукцію фільмів як шанс для українського кінематографа та «Молодість» як унікальну у вимірі Європи мистецьку акцію, спрямовану на глядача, котру потрібно підтримувати.

Зазвичай із виходом нової кінострічки на екрани виходить режисера. Але ж вона результат іще й продюсерської роботи. Що саме в кіновиробництві бере на себе продюсер?

— Роль продюсера передусім у тому, щоб конкретна кінокартина побачила білий світ у такий спосіб, як її задумав режисер. Продюсер має забезпечити йому фінансові можливості для самовираження в новому фільмі. Подекуди може підказати режисерові, як краще вирозити задумане. Тобто особа, котра продюсує стрічку, залучена до неї фінансово й мистецьки. Україні бракує не грамотних продюсерів, а достатніх фінансових фондів, щоб знімати нове кіно. Це мало б змушувати до створення його в копродукції.

Якщо говорити про культуру й традицію кінопродюсерства у Франції, то у нас є спеціальна школа, котра готує як режисерів, так і продюсерів, — *Fémis*. Цьому навчальному закладу вже понад 20 років, саме тут постала «нова хвиля» наших продюсерів, які співпрацюють із багатьма постановниками і створюють

Спілкувалася
**Ганна
Трегуб**

кіно. Але те, про що розкажую, радше виняток із загального правила, бо зазвичай продюсери є випускниками не кіношкіл, а факультетів економіки. Буває, вони починають свій шлях у кіно з того, що допомагають молодим режисерам знімати їхні перші картини, здебільшого короткометражки. У Франції продюсерів доволі багато, бо є непогана інфраструктура для фінансування нового кіно. Я кажу про державне фінансування. За таку модель взаємодії та всілякого сприяння кіно моя держава отримала торік почесну медаль від ЄС. У нас існує квота для показу французького та європейського кіно, серіалів у кінотеатрах та на телебаченні. Під це підлаштовано закони про оподаткування кінопродукції та кінотеатрів, а продаж квитків на французькі фільми дає певні гроші, які потім знову інвестуються в національний кінематограф. Усе це загалом допомагає нам знімати власне кіно й брати участь у фільмуванні таких стрічок, де залучено кілька країн. Навіть на цьогорічному фестивалі «Молодість», що триває зараз у Києві, презентовано багато наших кінокартин, які не зовсім французькі, бо мають лише французького продюсера, але зняті іноземним режисером.

У українському кіносередовищі давно точаться розмови про потребу долучитися до співвиробництва кіно з іншими країнами, якщо хочемо, аби про наш кінопродукт чули ширше й частіше у світі. Румунія, Угорщина, Болгарія, Польща заохочують закордонних інвесторів і кіновиробників знімати кіно в них. Що, на вашу думку, заважає робити те саме Україні?

— Україна перебуває у стані війни. Це не найкращий час, щоб активно

ФОТО: АНДРІЙ ТОМАНІН

шукати можливості для копродукції фільмів, але дуже важливий у тому сенсі, щоб принаймні подумати, як і з ким це можливо. У період політичних криз кіно є чудовим засобом трансляції ідей: як саме з такого становища варто й потрібно виходити і які емоції та переживання можуть супроводжувати те чи те рішення. В українців багато прекрасних режисерів, та й інфраструктура, щоб знімати кіно, у вас теж непогана. Кілька років тому я продюсувала кінокартину росіянина Павла Лунгіна, яку він знімав у копродукції з однією українською кіностудією. Тоді ми тут зібрали з українців фантастичну знімальну групу із чудовим обладнанням для зйомок.

У випадку Франції ми враховуємо, що наш кіноринок маленький, і багато в чому сподіваємося на свою державу, яка все зробила для того, щоб ті, хто інвестує в кіно, знімали французькі кінокартини. Аби знайти інвесторів для українського кіномаєтства, ваша держава має багато в чому змінити своє податкове законодавство, покращити інвестиційний клімат. Потрібні воля та зусилля уряду й президента, щоб знайти способи й знаряддя, завдяки яким інвестори ззовні захочуть дати свої гроші, аби у вашій країні знімали кіно, крутилися коліщата кіноіндустрії. Це посприяє створенню місцевих кінофондів, а також входженню України до L'Image — загальноєвропейського кінофонду. Ось можливе рішення для виходу з тієї ситуації, у якій опинилася українська кіноіндустрія. Вашій країні не обов'язково бути членом ЄС, щоб увійти до цієї організації. Показовим тут є приклад Туреччини.

Чи складно вам як продюсеру працювати з такими потужними режисерами, як Алехандро Гонсалес Іньярріту, Рітті Пань чи Пітер Гріневей? У чому специфіка роботи?

— Із майстрами своєї справи працювати неважко. Легше, ніж із рештою. Вони точно знають, чого хочуть і що потрібно для досягнення мети. Прислухаються до конструктивної критики, власне, до того, що їм кажуть, бо створення якісного фільму — це завжди діалог.

Я продюсую фільми не виключно європейських режисерів. Мені цікаво працювати й з азіяцями. Наприклад, я була копродюсером стрічки японського режисера Сьогей Імамури. З Рітті Панем ми познайомилися тоді, коли я показала йому сценарій кінокартини, яку мали фільмувати в Японії. Він запропонував мені Камбоджу як місце зйомок і додав, що в його країні є що сказати й показати кіноглядачам, зокрема стосовно тамтешньої драматичної історії 1970-х. Із цього почалася наша співпраця й постало кілька стрічок, участь у зйомках яких узяла Франція.

Дебютні фільми таких нині відомих режисерів, як Том Тиквер, Денні Бойл, Франсуа Озон, Жак Одіар та ін., були показані саме в Києві. Тут-таки презентували вашу першу продюсерську роботу — «Мене звуть Віктор» режисера Жака Гі. Звідкіля в європейців узався інтерес до кінофестивалю «Молодість» і що його підтримує?

— Багато залежить від того, хто є генеральним директором кінофоруму. «Молодість» пощас-

Катрін Дюссар — французька кінопродюсерка. Почала кар'єру в 1993 році з виробництва короткометражних стрічок. Працювала над створенням художніх, документальних, телевізійних фільмів, заснувавши свої продакшн-студії Productions Dussart (1992) і Catherine Dussart Productions (CDP) (1994). Член Європейського об'єднання продюсерів, консультант Майстерні європейського кіноакадемії, Комісії Національного центру кінографії та ін. Продюсувала фільми таких відомих кінорежисерів, як Алехандро Гонсалес Іньярріту, Рітті Пань, Пітер Гріневей, Сьогей Імамура та ін.

тило, бо в неї є Андрій Халпахчі, який старанно працює над тим, щоб добирати й привозити найкращі кінострічки з усього світу. Це цікаво й для міжнародного журі фестивалю, про який говоримо, бо всім нам також кортить переглянути: а що нового зняли за останній рік у світі? Закордонному продюсерові чи режисеру показати свій фільм на такому фестивалі цікаво, бо йдеться про нову, не зовсім звичну публіку, зовсім іншу, ніж у Каннах чи Венеції.

Уперше в Києві я побувала 22 роки тому, у 1993-му разом із першою своєю спродюсованою стрічкою. Зі мною до української столиці приїхав тоді Саша В'єрні (Верний), кінооператор, що зняв такий шедевр як «Хіросіма, любов моя» режисера Алена Рене, а також працював разом із Пітером Гріневеєм над його фільмами між 1985 і 1999 роками. В'єрні народився в Києві у єврейській сім'ї, але дуже рано разом із родичами емігрував. 1993 року він уперше відтоді повернувся до міста, де побачив світ.

ВАЖЛИВО, ЩОБ ТАКІ ЗАХОДИ, ЯК КИЇВСЬКА «МОЛОДІСТЬ» ПРОВОДИЛИСЯ, БО ВОНИ ДОТИЧНІ НЕ ТАК ДО КОМЕРЦІЇ, ЯК ДО МИСТЕЦТВА. ТОМУ ЇХ УСІЯКО ТРЕБА ПІДТРИМУВАТИ

Каннський і Берлінський кінофестивалі радикально відмінні від київської «Молодісті». Перший із них цілком професійний і має величезний кіноринок. Практично те саме маємо і в Берліні. Там продають і купують уже зняті картини або ідеї нових кінострічок, які хочуть копродюсувати. Через це щороку туди з'їжджаються професіонали з усього світу. Київська «Молодість» заточена не так на те, щоб тут зустрілися профі в царині кіно, як на глядача. У Каннах його практично немає, бо там нові стрічки показують фахівцям. На Берлінському, Торонтському, Венеційському фестивалях публіки значно більше. Ще одна специфіка названих кінофорумів у тому, що там уперше демонструють свіжозняті стрічки. Кіно, яке вже десь презентували, дивляться тут, у Києві, та в Торонто. Мені здається, що мета «Молодісті» трохи інша, ніж тих кінофестивалів, які мають ще й кіноринок. Важливо, щоб такі заходи, як київська «Молодість» проводилися, бо вони дотичні не так до комерції, як до мистецтва. Тому їх усіляко треба підтримувати. ■

Вибухонебезпечний піар

Лесь Терен

Буває так, що дрібненька побутова деталь може вразити своїм цинізмом не менше, ніж очевидний злочин. Ось і яскравий приклад цього з кримського сьогодні. Якесь російське понаїхало, котре вже після окупації поселилося в Криму, подало судовий позов проти платіжних систем Visa і MasterCard за те, що вони не обслуговують—ти бач!—його картки на окупованому півострові. Позивач через це нібито зазнав страшенних матеріальних збитків та нестерпних моральних травм, і кримська кривоока Феміда публічно взялася всіляко підтримувати «бідолоху». На перший погляд—дрібниця, але така, що приголомшує своєю позамежною, якоюсь нелюдською безсовісністю. Удертися в чужий дім, понівечити чужі життя, нахапати чужого майна та ще й обурюватися «несправедливістю» щодо своїх кредиторів із краденими грошми...

До якого суду позватися б мені? Яку астрономічну компенсацію затребувати за зламану долю, за погаслу радість життя, за перекреслені плани на майбутнє, за відразу від споглядання на рідних вулицях отих ненависних чужинських пик? Нарешті за втрачену роботу, коли на ту мертву Visa все одно немає чого покласти? Хіба що до суду Божого...

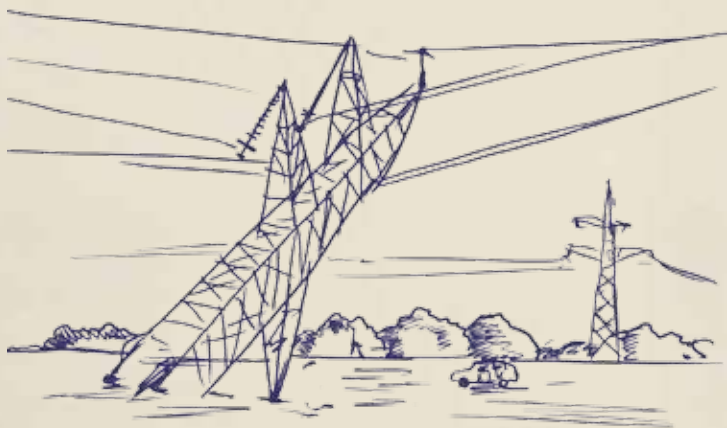
Упродовж тижня увагу до себе знову привертав гучними новинами той злощасний «кримсько-український кордон». Тепер окрім «продотрядів» там вигадано нову забавку: підривати вибухівкою опори електромереж, що подають струм до Криму, та розстрілювати вітряки електрогенератори. Таких випадків сталося вже кілька. Опори не впали, але потребували ремонтних робіт, яким дружно заважали «продотрядівські» активісти. Українська міліція розпочала розслідування, бо вибухи—це вже не самочинні обшуки автовок, а дещо значно серйозніше. Вимкнення енергопостачання Криму (задля чого, як вважають, і було підірвано опори) могло би стати важелем впливу навесні 2014-го. Але на відміну від перекриття води держава до цього не вдалася, бо електромережа України ще з радянських часів побудована так, що російська «симетрична відповідь» одразу знеструмила б Харків і Суми. Через це ідея енергетичної блокади Криму була та досі залишається завідомо нерéalною, однак це не заважає ініціаторам «блокади» ак-

тивно рекламувати її та грізно натякати, що перші кроки в цьому напрямку вони вже роблять. Учорашний аксьоновський колабораціоніст, а нині «палкий патріот» України та «командир блокади» Ленур Іслямов, ледь не сміючись в очі кореспондентів, відхрептується від теракту: він, мовляв, має у розпорядженні фахових підричників (агов, СБУ!), здатних підірвати електролінії так, що ті ремонту вже не підлягатимуть. Можливо, блазнює він далі, опори підірвали якісь татари з Криму, що втомилися чекати на визволення та, як виходить з його слів, пробралися мінувати мирну територію України.

Не віритись, що в Криму справді існують такі бузувірські татари, готові приректи власних старих та малих на морозну зиму без електрообігрівачів у негазифікованих репатріантських кварталах (у повному розумінні, до того ж якщо лампочка десь і згасне, то не в «совмінівських» кабінетах і не в поліцейських катівнях, а насамперед у їхніх домівках). Але пресловуга окупантська Феміда вже радісно потирає руки: ось він, омріяний «фактор ісламського тероризму» з довгоочікуваною вибухівкою! Досі окупантам не вдавалося створити в Криму переконливої імітації «джихадистів», а тут раптом такий подарунок! Тепер «терористів» почнуть ревно шукати по кримсько-татарських оселях та, звісно, «знайдуть» не одну дюжину... Вже розпочато розслідування діяльності Меджлісу щодо визнання його екстремістською терористичною організацією з перспективою заборони діяльності та покарання всіх причетних. Кримський осередок Меджлісу (що намагається уже майже в підпіллі зберегти себе як останню мережу, яка об'єднує співвітчизників в їхній біді) вимушений виправдовуватися, що не має до вибухів жодного стосунку та що події на Херсонщині, власне кажучи, не належать до юрисдикції кримської «влади». Але даремно: ФСБ радо захопилося за зручний привід для нової зачистки. Тож завдяки отим «підривникам» кримським татарам доводиться чекати на чергову хвилю облав і репресій, яка, без сумніву, не забариться.

Новини з материка долітають сюди якісь невеселі: то кримські переселенці вимагають покарати за бездіяльність Урядового уповноваженого з питань АРК Киримли (що з дня призначення байдикував у казенному кріслі, не прийнявши жодного рішення з кримських питань, а тепер, зберігаючи посаду, на цілий рік подався «навчатися» в США), то экс-співробітник МЗС переконливо доводить, що Україна не має реальних механізмів повернення Криму, то сам Клімкін запевняє, що Україна ніколи не воюватиме за Крим...

Але проблиски надії з'являються з найбільш неочікуваних місць. Критикуючи сирійську кампанію Путіна, «опозиційний» терорист Гіркін непокоїться: «Это неуклюжая попытка пиар-прикрытия сдачи Донбасса и начала диалога по Крыму (по моим данным, возня вокруг статуса Крыма уже началась)». Ця звістка з ворожого тилу варта більшого, ніж усі бадьорі мантри на кшталт «повернемо Крим за рік!». Бо якщо навіть оця тварюка вже чимось стурбована, значить, надію втрачати зарано. ■

Число звіра

Станіслав Васін

Відтоді як переважну більшість продукції «республіканського» ринку заповнило маркування зі штрихкодом «460» (Росія), у Донецьку й інших окупованих містах спостерігається не тільки значне зростання цін, які формуються на основі транспортування і банальної накрутки, а й суттєве зниження якості тієї продукції, яка нині пропонується споживачеві у «вільній країні».

І насамперед спадаюча крива якості б'є, хоч як дивно, по фармацевтичній сфері. Говорити про ціни на ліки не доводиться: ті з них, які залишилися під старими назвами й не були замінені на російські аналоги, зросли в ціні удвічі-втричі, а в деяких випадках — у 4-5 разів.

Через цілковиту відсутність українських препаратів донецькі аптеки заповнені ліками з РФ. Здавалося б, нічого поганого. Але насправді якісного фармацевтичного продукцією торгують лише одиниці з тих самих «російських» аптек. І ціни в них не просто захмарні. Але нерідко, навіть маючи кошти на необхідний препарат, доводиться діставати його через знайомих. В інших «віджатах» аптечних пунктах часто-густо немає навіть елементарного, хоч би того йоду чи крапельниці.

Але якість із цифрою «460» кульгає не лише у фармацевтиці. Глобальний продовольчий дефіцит, який був властивий Донецьку під час найгарячіших днів літа-осені 2014-го, сьогодні змінився просто повним розмаїттям на місцевому ринку: кальмари, восьминоги, сьомга, баранина, дорогі види сирів й елітного алкоголю — усе це можна придбати, зайшовши в найбільші продовольчі мережі на кшталт «Амстору». Зрозуміло, що ця продукція крім своєї якості вирізняється і надзвичайною ціною. Тож дозволити собі купити її можуть дві категорії жителів нинішнього Донецька: люди в камуфляжі, які підїжджають до торговельних мереж на джипах, і не менш щасливі власники дорогих авто, але вже у звичайному, цивільному, одязі.

Простим смертним пощастило менше. По-перше, не зважаючи на всі перипетії з курсом гривні до рубля, продовольчий кошик пересічного «республіканця» формується за одним-єдиним курсом — 1:2. Це пояснюється тим, що всі соціальні виплати, як і колись, були конвертовані в

рублі саме за курсом 1:2, а не 1:2,2; 2,6; 2,8 та до інших дивних цифр, яким так радіють поки що не надто обізнані у фінансовому плані місцевці. Далі: ціни на продукти харчування також не отримали належного адекватного коефіцієнта, «вируливши» на рубль за цією самою схемою, плюс подорожчавши після «вільно-

го курсу» в середньому від 40% до 80%. І хоча в торговельних мережах вивішено коефіцієнт 2,6, за яким можна придбати продукцію в гривнях, насправді цих самих гривень просто ні в кого немає, і купівля товару відбувається саме за курсом 1:2.

По-друге, у продовольчій сфері зрідка, але все ще трапляється штрихкод із цифрою «482» переважно на морозиві, простроченому чаєві та продукції компанії «Геркулес» із місцевою, донецькою, «пропискою». Іноді можна зустріти й білоруського виробника, який заповнює полиці згущеним молоком. Але здебільшого це, звичайно, все-таки російські виробники, які «зливають» у «республіку» дорогі чаї без смаку, але з густим нальотом на склянці; розбавлену водою сметану; сумнівної якості ковбаси майже кольору радянських прапорців.

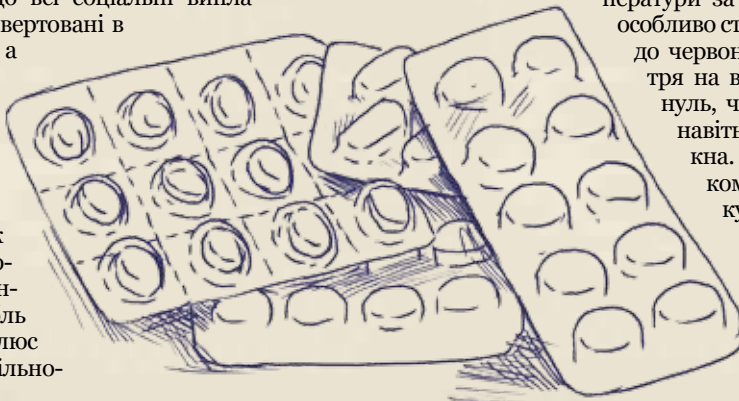
Думаю, не буде зайвим освіжити ціновий діапазон деяких «соціальних» продуктів, характерний для осені 2015 року. Так, особливо «приємними» виглядають лимони по 180 руб., так само і 180-рублевий часник, морква по 30 руб. і яйця по 55-58 руб., молоко 35-42 руб., сік від 50 руб. і вище. Для особливо «морально стійких» на полицях викладено баранину по 320 руб. і ще більш «елітну» свинину — по 340-360 руб.

Задля справедливості варто зазначити, що є й невеличкі приємності, як-от хліб по 8 руб. і «комуналка», якою тут, у «ДНР», пишаються всі поголовно на тлі українських тарифів. Мабуть, це справді один із небагатьох плюсів, які приніс із собою штрихкод «460». Не зважаючи на невелику різницю, — скажімо, у Донецьку й у Макіївці, — щодо оплати комунальних тарифів можна назвати такі цифри:

- квартплата двокімнатної квартири — 62 грн;
- газ — 12 грн з людини в панельному будинку без лічильника;
- вода — 7 грн за м³;
- світло — 0,31 коп. за кВт (якщо до 130 кВт на місяць).

Для отримання ж адекватної рублевої ціни всі наведені цифри множаться на два.

Щодо опалення, то влада «республіки» таки не скупилися на використанні «братнього» газу. Тому в будинках донеччан радіатори навіть за температури за вікном +15 °C розжарюють особливо старанно й розпикають мало не до червоного, якщо температура повітря на вулиці опускається нижче за нуль, через що нерідко доводиться навіть у холодну пору відчиняти вікна. Що стосується оплати самих комунальних послуг, то спочатку через загальну плутанину за них майже не сплачували, натомість зараз, коли ситуація змінилася на протилежну, іноді навіть виникають черги в місцевих опадкасах. ■

Кенігсберг наш

Ярослав Пешек

Президент Росії Владімір Путін щосили намагається зробити її світовою супердержавою. Для цього він не цурається будь-яких методів: використовує брехливу пропаганду й демагогію, лякає ядерною зброєю і демонструє, що може робити все, що йому заманеться. Він анексував Крим, спровокував збройний конфлікт на Сході України, а тепер бомбардує Сирію. Своїми силовими методами кремлівський лідер випустив злого джина з пляшки.

Деякі європейські політичні сили, у яких раніше не було жодних шансів на успіх, знайшли в «путінізмі» приклад для наслідування. Зокрема, коли з Росії озивається голос міністра оборони Сергея Шойгу, мовляв, Москва планує побудувати військову базу на японських Курильських островах та ще кілька десь у районі Арктики, екстремістські сили не марнують шансу паразитувати на її політиці агресії. Знову оживають давно забуті реваншистські вимоги щодо створення «великої Угорщини» чи «великої Польщі від Балтійського моря до Чорного». У німецьких ультраправих вистачає проблем із сотнями тисяч біженців із Близького Сходу, тому на територіальний шовінізм вони поки що не зважають.

Однак, якщо приклад Путіна й надалі підбадьоруватиме ультраправих, не доведеться довго чекати й вимог переділу кордонів у Східній Європі. Коли Росії дозволено сьогодні цілком безкарно анексувати частину території України, то чому не можна, наприклад, відновити Східну Пруссію в її давніх кордонах? А це вже зачепило б і саму Росію, тому що її Калінінградська область — це якраз північна частина колишньої Східної Пруссії. За умовами Потсдамського мирного договору, укладеного державами-переможцями в липні 1945-го, портове місто Кенігсберг із прилеглими територіями переходило під адміністративне управління СРСР на 50 років.

Джин із пляшки, якого випустив Путін, може «мотивувати» й чехів. Адже Кенігсберг заснував у 1255 році чеський король Пржемысл Отакар II, який і захопив цю територію, очолюючи один із орденів німецьких рицарів. За путінською «логікою» чехи можуть претендувати на Калінінградську область так само, як росіяни на Крим, коли говорять, що його в Османській імперії відвоювала імператриця Єкатеріна Велика у XVIII столітті, а тому це територія Росії.

Можна до безкінечності перелічувати землі чи навіть цілі держави й сперечатися, хто туди чи сюди прийшов раніше. У Європі майже на кожному кроці проблеми чи то з державними кордонами,

чи то з національними меншинами. Тож ідея створення міжнародної організації держав без колючих дротів на порубіжжі та з гарантуванням прав національних меншин дістала майже в усіх європейських країнах дуже сильну підтримку. Проте не достатньо просто констатувати факт, що європейців задовольняє таке впорядкування світу. Нам необхідно навчитись адекватно й ефективно захищати свої цінності й закони, культуру життя. Нікому, навіть президентові Путіну, не дозволено безкарно піддавати загрози стабільність і перспективність Європейського Союзу.

Провокувати міжнародні конфлікти й претендувати на чужі території, що й робить Росія на наших із вами очах, — це серйозне порушення міжнародного права. І цим вона аж ніяк не здобуде собі статусу світової супердержави, радше навпаки — репутацію міжнародного хулігана, з яким ніхто не захоче мати справу.

НАМ НЕОБХІДНО НАВЧИТИСЯ ЗАХИЩАТИ СВОЇ ЦІННОСТІ Й ЗАКОНИ, КУЛЬТУРУ ЖИТТЯ. НІКОМУ НЕ ДОЗВОЛЕНО БЕЗКАРНО ПІДДАВАТИ ЗАГРОЗИ СТАБІЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ЄС

Коли я почув від російських туристів у чеському курортному місті Карлові Вари, що РФ має повне право вимагати у США повернути їй Аляску, яку американці 1867 року купили у фінансово зубожілої царської Росії, мені хотілося вірити, що це я перепив. Ні, не лікувальної мінеральної води, а горілки. Із дальшого розвитку дискусії стало втямки, що у випадку з російськими громадянами всі логічні й розумні аргументи абсолютно марні. Адже ідею повернути собі ще одну колись утрачену територію пропагує безпосередньо влада російської держави, а народ говорить, що «нагорі завжди праві».

Бачимо, що й усі спроби Європейського Союзу втихомирити полковника КГБ СРСР та досягти бодай якоїсь дипломатичної перемоги наразі були не надто вдалим. Схоже, Путін не розуміє мови європейців. Та й куди йому, якщо для нього слово «демократія» — це щось на кшталт стійкого лиха, а незалежна Україна — мов червоний плащ для бика на кориді. Тому не лишається іншого вибору, аніж знайти мову, яку сприйматимуть самі жителі РФ. І в цьому важливу роль може відіграти успішна, демократична, цілісна, європейська Україна. Гасло «Слава Україні!» треба поширювати й у Росії. ■

15

листопада

2015

19:00

Національна
опера України

м. Київ

KINGDOM OF BELGIUM

www.diplomatie.belgium.be

Львівська
обласна
філармонія

ЖИВИЙ
ЗВУК

Генеральний медіа-партнер

Тиждень

Під патронатом Посольства Королівства Бельгія в Україні
3 нагоди святкування Дня Короля

ДІРК БРОССЕ

композитор, диригент (Бельгія)

УКРАЇНСЬКО-БЕЛЬГІЙСЬКИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЕКТ

Classic for peace

ГАННЕ РООС
сопрано (Бельгія)

АРТЕМ ШМАГАЙЛО
віолончель (Україна-Бельгія)

Симфонічний Оркестр
INSO Львів
Мирослав Скорик
художній керівник

Виконуються твори Дірка Броссе

Квитки продаються у касах театру та на сайті www.opera.com.ua

Телефон для довідок та замовлення квитків: (044) 235 26 06, (044) 234 03 06, адміністратор (044) 234 71 65

Pavillon *Flamant*

Розагенти

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00
МУЗИКА ТА КІНО
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)
СІМ'Я МЕРСІН: WWW.BOOK-YE.COM.UA ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3, тел.: (044) 235-88-54
вул. Спаська, 5, тел.: (044) 351-13-38
просп. Повітрофлотський, 33/2, тел.: (044) 275-67-42
вул. Льва Толстого, 1, тел.: (044) 383-61-49
вул. Велика Васильківська, 63, тел.: (044) 287-50-88

М. ЛЬВІВ

просп. Свободи, 7, тел.: (032) 235-73-68
вул. Галицька, 9, тел.: (032) 235-70-06

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3, тел.: (057) 731-59-49

М. ДНІПРОПЕТРОВСЬК

вул. Глінки, 15, тел.: (056) 732-13-92

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31, тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89, тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7–9, тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6, тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2, тел.: (094) 928-31-44

М. ЛУЦЬК

вул. Лесі Українки, 30, тел.: (0332) 72-43-76

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н

WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP